

औषधोपयोगी आयुर्वेदीय वनस्पति कोष

लेखक

बापालाल जी. वैद्य, सुरत

प्रकाशक

हरिचंद एल्. मेहता, हरिचंद मेहता पब्लिक चैरिटेबल ट्रस्ट,
३२५१ ए बॉर्ड, महाद्वार रोड, कोल्हापूर ४१६००२.

अखिल भारतीय आयुर्वेद महासम्मेलन

श्री शंकर दाजी शास्त्री पदे स्मारक पुस्तकालय

धन्वन्तरि-भवन, नई दिल्ली-२६

१. क्रमांक

1709

२. ग्रन्थनाम

औषधोपयोगी आयुर्वेदोपज्ञानस्मृत

३. लेखक/सम्पादक

दापालाल जी. वैद्य, कोष

४. प्रकाशक

हरिचन्द मेहता प्रिन्टर्स, दिल्ली

५. क्रय तिथि

६. मूल्य

औषधोपयोगी आयुर्वेदीय वनस्पति कोष

लेखक : बापालाल जी. वैद्य, सुरत

*Every other author may aspire to praise, the
Lexicographer, can only hope to escape reproach.*

- Dr. Samuel Johnson.

प्रत्येक कर्ता पोतानी कृति माटे कोईनीपण प्रशंसानो अभिलाषी होय
छे. परन्तु कोषकार तो पोते ठपका मांथी वचे अटलीज मात्र
अभिलाषा सेवे छे.

- डॉ. सॅम्युअल ज्होन्सन.

प्रकाशक :

हरिचंद एल्. मेहता

हरिचंद मेहता, पब्लिक चॅरिटेबल ट्रस्ट,

३२५१ ए वॉर्ड, महाद्वार रोड,

कोल्हापूर ४१६००२.

Valdram	
National	
Punjabi	
Call No.	 LX34
Lock No.	 N11
Acc No.	

७ मार्च १९७७

प्रथम आवृत्ति

प्रति १०००

किंमत : पंदर रुपया

मुद्रक :

002960 ✓

गोविंद वामन कुलकर्णी

सेवा मुद्रणालय, कोल्हापूर ४१६००२

લેખક ના વેબોલ

આ પુસ્તક નું 'વનસ્પતિ કોષ' નામ મને ગમતું નથી. કારણ વનસ્પતિ કોષ નો અર્થ વનસ્પતિ શાસ્ત્રમાં જે પરીભાષા વપરાય છે તેની (વ્યાખ્યા) સમજણ આપે તેજ કોષ (ડિક્ષનેરી) ગણાય. વનસ્પતિ શાસ્ત્ર (Botany) તો આજે ઘણું છેડાયેલું એટલે વૃદ્ધિગત શાસ્ત્ર છે. એની ડિક્ષનેરી માં આજે પચીસત્રીશ હજાર શબ્દો નજરે ચડે છે

બોટેની એવું સાયન્સ છે જેનેબીજા અનેક સાયન્સ સાથે સંબંધ હોય છે. બોટેનીને ઝુહુલોજી અને જનરલ વાયોલોજી સાથે, ફોસાઇલ (અશ્મીભૂત વનસ્પતિ) છોડને જિયોલોજી સાથે, બાગાયત સાથે, ફાર્મસી અને કેમિસ્ટ્રી સાથે સંબંધ હોય છે. ટુંકમાં, બોટેનીને (Over Lapping) એકબીજાને સ્પર્શતાં જ્ઞાનો સાથે સંબંધ છે. હવે આમાંથી કયા શબ્દ લેવા, કયા શબ્દ છોડો દેવા તે કોષકારને જવરો મુંઝવનાર પ્રશ્ન છે. વધાં શાસ્ત્રો જે એનેસ્પર્શે છે તે વધા શબ્દો તો લેતાં ઘણો વિસ્તાર થઈ જાય. આ મુંઝવણ વનસ્પતિ કોષ વનાવનારને થાય જ; પરંતુ આ વનસ્પતિકોષ એ વનસ્પતિશાસ્ત્ર (Botany) નો કોષ નથી. આ કોષ તો વૈદ્યો અને સામાન્ય મનુષ્યોને ઉપયોગમાં આવિશકે તેવી ઔષધોપયોગી વનસ્પતિયોનોજકોષ છે. જે કેટલાકે આવા પ્રયત્નો થયા છે. તેમાં કેટલાકે વનસ્પતિનાં હિન્દી નામોનો અનુક્રમ લિધો છે. કેટલાકે મરાઠી ભાષાનાં નામોનો અનુક્રમ લિધો છે. કોઈયે વનસ્પતિનાં લેટીન નામોનો તો કેટલાકે વનસ્પતિનાં સંસ્કૃત નામોનો અનુક્રમ પસંદ કર્યો છે.

અમોનેપણ આવી મુશ્કેલી નડી છે, હેવટે વનસ્પતિનાં સંસ્કૃત નામોનો અનુક્રમ અને તે પછી ભાવપ્રકાશ નિઘંટુ નો ક્રમ લિધો છે. વિજાં નિઘંટુઓની કેટલીક વનસ્પતિયો જે ભાવપ્રકાશ માં નથી. તે પછી લેવાયલી છે. સંસ્કૃત નિઘંટુઓમાં નથી એવી કેટલીય યુનાની એલો-પથી વિગેરેનો પ્રસિદ્ધ ઔષધોપયોગી વનસ્પતિયો પછી આમાં લેવાયલી છે. પ્રથમ સંસ્કૃત નામો (આમાં નિઘંટુ ઓમાં વધાં નામો જે અમને નિરર્થક લાગ્યાં છે. અગર જેનાં એક નાં અનેક અર્થો થાય છે

(૪)

એવા સંસ્કૃત નામો કે પર્યાયો છોડી દઈ જે ઉપયોગી જણાયાં છે. તેટલાંજ સંસ્કૃત નામો આપેલાં છે.) પછી હિન્દી નામ, પછી ગુજરાતી નામ, પછી મરાઠી નામ, પછી અંગ્રેજી નામ) વધી વનસ્પતિનાં અંગ્રેજી નામો મળતાં નથી. જેટલાં મળ્યાં છે તેટલાંજ લેવામાં આવ્યાં છે.) પછી લેટીન નામ અથવા શાસ્ત્રીય નામ પછી એ વનસ્પતિનો વર્ગ નેચરલ ઑર્ડર અથવા કુટુંબ (ફેમિલી) આમ પ્રત્યેક વનસ્પતિનાં સાત નામો રાખ્યાં છે વિજી ભારતનિભાષાઓ જેવીકે બંગાલી, પંજાબી, મારવાડી, તેલગુ, તામીલ, કન્નડ, મલયાલમ્ વિગેરે ભાષાઓનાં નામો છોડી દીધાં છે. કારણ કે આવધી ભાષાઓનાં સાચાં નામો, તેના સાચા ઉચ્ચારો સાથે, અમો મેળવી શક્યા નથી. તેમ ગમે તેવાં નામો પુસ્તક માંથી ઉતારવાં એવું અમને ઠીક નથી લાગ્યું.

લેટીન નામો આજે જગત્માન્ય થયાં છે. વનસ્પતિ સામ્રાજ્ય માં પ્રવેશ માટે એ નિતાન્ત આવશ્યક વન્યાં છે. આ લેટીન નામોના ઉચ્ચારો પણ સાથે આપેલાં છે. લેટીન નામો ના છેડે એના શોધક કે કર્તાનું નામ રાખવાનો રિવાજ છે. એને અમો પણ અનુસર્યાછીએ. દાખલા તરીકે [*Saraca*, *Indica*, *Linn*] સારાકા, ઇન્ડિકા, લિનિયસ. લિનિયસ નામ, આખું લખવામાં આવતું નથી. કાં *Linn* અગર એકલો *L* લખવામાં આવે છે. લે માર્ક [*Lamarck*] માટે [*Lam*] લખવામાં આવે છે રૉક્ષવર્ગ માટે *Roxb*, ડી કૅન્ડોલ માટે *D O*. આમ દરેક લેટીન નામ આગળ એવા કર્તા કે શોધકનું નામ ટુંકમાં લખવાનો રિવાજ છે.

લેટીન નામ ના ઉચ્ચાર માટે પણ થોડીક સ્પષ્ટતા આવશ્યક છે. આપણે બ્રિટિશના સમ્પર્કને લઈને લેટિન નામોનો ઉચ્ચાર ઑક્ષફર્ડ શૈલિ, મુજબ આજ દિન સુધિ કર્યો છે. દાખલા તરીકે *Ficus* (વડનું કુટુંબ વાચક નામ) નો ઉચ્ચાર ઑક્ષફર્ડ સિસ્ટમ પ્રમાણે ફાયકસ કરીયે છીયે પરંતુ નવિન *Continental System* મુજબ ફાયકસ નો ઉચ્ચાર ફિકુસ થાય છે. એટલે લેટીન નામોનાં આપણા ઉચ્ચાર વદલવા જોઈયે. અમ માનીને અમોયે આ નવિન પદ્ધતિ [*System*] ને અપનાવી-છે એના જે નિયમો છે. તે સમજવાથી આ ઉચ્ચાર કરવામાં વાંધો નહીં આવે.

वनस्पति नामकरणમાં આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રણાલી

આપણે ત્યાં જેમ્ દેશી અને સંસ્કૃત નામોવિષે, અરાજકતા છે. તેવીજ પ્રથમ યોરોપમાં હતી. વનસ્પતિનાં નામ લાંબી લીટીઓમાં લખાતાં. ઉચ્ચાર પણ જડબાતોડ હતા. આ અરાજકતા માંથી સ્વીડન ના મહાપુરુષ લિનિયસે L (એલ્) કેટલાક ઉચ્ચાર કરે છે. વનસ્પતિ શાસ્ત્ર જેવા રસિક વિષયને છોડાવ્યું અને વનસ્પતિ સામ્રાજ્યનાં નામો ને ફક્ત બે-જ નામોમાં લખવાનું શરૂ કર્યું. ખરી રીતે તો છોડ જાડની પ્રત્યેક જાતીને એક લેટીનનામ આપવામાં આવ્યું. એ નામમાં બે ભાગ હોય છે. એક એનાવંશ (Genus) નો બિજો એની જાતિ (Species) નો દ્યોતક હોય છે. આ પદ્ધતીને દ્વિનામપદ્ધતિ વાયનોમિઅલ નોમેન. ક્લેચર Binomial Nomenclature કહે છે. આ પદ્ધતી નો ઉચિત રૂપ થી. પ્રયોગ થાય એટલા માટે આંતરરાષ્ટ્રીય નામકરણ નિયમાવલી (International Rules of Botanical nomenclature) બનાવવામાં આવી છે. આવશ્યકતાપ્રમાણે આ નિયમાવલીમાં સંશોધન થયા કરે છે. સારાએ વિશ્વે આ નિયમાવલી સ્વિકારી છે. અને પહેલા નાં જુનાં નામોં જે ભૂલ થી. પ્રચલીત બની ગયાં હતાં તેને બદલવામાં આવે છે. જેથી એક વનસ્પતિનું ફક્ત એકજ વંશ અને જાતિ હોય તે નામ બિજી કોઈ વનસ્પતિ ને માટે ન હોય.

નામોં માં પરિવર્તન થાય છે. ત્યારે એનાવિષે સંસારનો અનેક વૈજ્ઞાનિક પત્રિકાઓમાં લેખો પ્રસિદ્ધ થાય છે. અને એ ઉપર ઊઠા-પોહ થાય છે. ભારતનો વનસ્પતિઓ વિષે પણ ભારતનાં માસિકોમાં અવારનવાર ચર્ચાઓ છપાય છે.

ઔષધીય વનસ્પતિઓ પર પણ જે પુસ્તકો હિન્દી, ગુજરાતી, મરાઠી વિગેરે ભાષાઓમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. તેમાં પણ પ્રત્યેક વનસ્પતિનાં લેટિન નામો આપેલાં હોતાં નથી. કદાચ કોઈ આપે છે તો જોડણી તદ્દન અશુદ્ધ અને ઉચ્ચાર ઢંગધડા વિનાના હોય છે. વહુધા આ લેટીન નામો કોઈ રડચાલકા અંગ્રેજી પુસ્તકો ઉપર થી. ગતાનુગતિક રિતે ઉતારવામાં આવેલાં હોય છે. ઘણાને અંગ્રેજી ભાષા પણ આવડતી હોતી

(૬)

નથી. અને આવા જ્યારે લેટિન નામો આપે છે ત્યારે તે સાવ નિરર્થક હોય છે. એની પાછલ શાસ્ત્રીયતા નહીં પણ નવિનતા (અમો પણ લેટીન નામો આપીયે) છિયે તે અહમ્ હોય છે પરિણામે આવાં પુસ્તકો લાભને વદલે હાનિ કર વને છે.

The Pronunciation of Latin and Latiniged Words

The old or traditional method is as follows-

a	short as in	bat	a	long as in	gave
e	„	pet	e	„	evil
i	„	Thin	i	„	fee
o	„	not	o	„	note
u	„	tub	u	„	tube
y	„	eygnet	y	„	eypress

ae; oe as infect; ei as in Ge, all, as in boul, l and g hard before, a, o, b; soft before e, l, y Chosok.

The modern or continental method-

a	short as in	a part	a	long as in	psalm
e	„	lend	e	„	vein
i	„	thin	i	„	seen
o	„	not	o	„	note
u	„	full	u	„	rule

ae, oe, ei practielly as in pain au as in house.

e & g always hard as in out and good ch as in christian.

“ A Glossary of protanic terms ”

Benjanum Daydon Jackson 3 rd edition Ducha-
warth and co. Philadelphia 1916.

(७)

अंग्रेजी भाषामां A तो उच्चार कदिक 'अ' कदिक 'आ' तो कदिक 'अे' अेवो थाय छे. दाखलातरीके away, ask, ate लेटिनमां अेनो उच्चार सदा 'अ' अथवा 'आ' थाय छे. आजप्रमाणे अंग्रेजीमां 'e' नो उच्चार 'इ' तथा 'अे' बन्ने प्रकार थाय छे. दाखला तरीके me, get, लेटिनमां अेनो उच्चार सदा 'अे' नो ध्वनि आपनार होय छे. चाहे शब्दना अंते ते होय.

लेटीन नामोनां साचा उच्चार करवा माटे नीचे आपेलां दृष्टान्तो खासकरी उपयोगी थशे.

A → 'अ' अथवा 'आ' जो उच्चार थाय जेमके *amaranthus* अमारांथुस.

E → सदा 'अे' ध्वनि वालो होय छे *nelumbo* नेलुंबो.

Eu → सदा 'अेउ' ध्वनि वालो होय छे. *Euryale* अेउरिआले

I → उपरान्त बे व्यंजन होय तो 'ई' नो ध्वनि आपे *Pinnata* पीन्नाटा.

I → उपरान्त अेक व्यंजन होय तो 'इ' नो ध्वनि आपे *Indica* इंडिका.

I → उपरान्त स्वर होय तो 'इ' जेवो उच्चार जेमके *Gymnosporia* जिमनोस्पोरिया.

O → सदा 'आ' अने ओ नो ध्वनि आपशे. *Oyamopsis* तोरा. सीयामॉप्सिस टोरा.

U → 'उ' अथवा 'ऊ' नो ध्वनि आपशे जेमके *Purpurea* पूर्पूरेआ. अंग्रेजीमा जेम cut, but थाय छे तेमनहि.

Y → प्राय 'इ' अथवा 'ई' नो ध्वनि देशे. *Zyzyphus* जीजिफुस.

(2)

લેટીન નામોનાં ઉચ્ચારણ

દ્વિનામ પદ્ધતિ અનુસાર અપાયલાં નામોનાં રૂપ લેટીન વ્યાકરણ ને અનુકૂલ હોય છે. એથી કરી. એના ઉચ્ચારણ એ ભાષા ના આધાર પરજ થાય છે. આ સિદ્ધાન્તથી. અનભિન્ન હોવાને કારણે અધિકાંશ વ્યક્તીયો લેટીન નામોના ઉચ્ચાર અંગ્રેજી શબ્દોના ઉચ્ચારણ અનુસાર કરે છે. તે અશુદ્ધ હોય છે.

આ નિયમાનુસાર આપણે આજ દિન સુધી લેટીન નામોનાં જે ઉચ્ચારો કરતા તે તદ્દન બદલાઈ જશે. દાખલા તરીકે વડનું, લેટીન નામ [Ficus] અંગ્રેજી મુજબ ઉચ્ચાર કરતાં ફાયકસ થાય. પણ ઉપર ના નિયમાનુસાર એનો ઉચ્ચાર ફિકુસ થશે. જે ફાયકસ બોલવા ટેવાયલા છે તેને માટે કર્ણકઠોર અને ક્લીષ્ટ લાગવાનો સંભવ છે. વિજો દાખલો લઈએ. હરમરનું લેટીન નામ છે. Peganum Harmala એનો ઉચ્ચાર આજ સુધી પીગેનમ હરમલ કરવામાં આવે છે. ઉપરનાં નિયમો મુજબ એનો ઉચ્ચાર પેગાનુમ હારમાલા થાય. Euphorbiaceae નો ઉચ્ચાર..... યુફોર બિયેસી થતો. હવે આ નિયમોપ્રમાણે એફોરબીઆસી કે એફોરબીઆસે થશે. આમાં આપણો ગમો અણગમો એક चीज છે. જગત્ નો સંપર્ક બીજી વસ્તુ છે. આદત થી. વધુંજ બદલાઈ જાય છે. હવે આ શિવાય વિજો આરોજનથી.

આ કોષમાં સંસ્કૃત, હિંદી, ગુજરાતી, મરાઠી, અંગ્રેજી, લેટીન અને વનસ્પતિનું કુટુંબ આમ સાત નામો આપવામાં આવ્યાં છે. અંગ્રેજી, લેટીન, નામો અનેકુટુંબ આત્રણેના ઉચ્ચારોપણ સાથે આપ્યાં છે.

આ કોષની શરૂઆત કેવી રીતે કરવી એ પ્રથમ તો મોટી મુંઝવણ હતી. કેટલાક હિન્દી નામો અકારાદીક્રમ મુજબ આપીને પછી બીજી ભાષાનાં નામ આપે છે. કેટલાક ગુજરાતી નામો પહેલાં આપીને પછી. આ કોષ રચવો એમ કહેતા હતા. પણ છેવટે સંસ્કૃત નામો આપીને પછીજ इतर ભાષાઓનાં નામો આપવાનું મને યોગ્ય

(૧)

લાગ્યું અને મેં ભાવપ્રકાશ નિઘંટુક્રમને પસંદ કરી તે મુજબ કોષ વનાવ્યો. ભાવ પ્રકાશ નિઘંટુમાં હરિતકયાદી ગુડુચ્યાદી વર્ગોં અનુસારજ વનસ્પતિનાં સંસ્કૃત નામો લિધાં છે અને ઇતરનામોના કોષ્ટક ન વનાવતાં મેં જેમ લખ્યું છે તેમજ લખવાનું ગોઠવવાનું પસંદ કર્યું પછી થી સંસ્કૃત નામો અકારાદી ક્રમમાં ગોઠવી વિષયાનુક્રમણિકા બનાવી છે. એટલે સંસ્કૃત નામ શોધવાની સરલતા રહે.

ભાવપ્રકાશ નિઘંટુમાં જે દ્રવ્યો છે તે માંથી લગભગ વઘાં (કેટલાંક છોડ્યાં છે) લીધા વાદ ઔષધી માં જે. દ્રવ્યો વપરાય છે. તેવાં જે વિજા નિઘંટુ ઓ માં આપવામાં આવ્યાંછે એટલેકે એલોપથી, યુનાનીનાં જે ઉપયોગી દ્રવ્યો આપવા જેવાં છે. તે વઘાં પરિશિષ્ટમાં આવ્યાં છે. આમ મારિદૃષ્ટીયે લગભગ ૪૫૦ દ્રવ્યોં આકોષ માં આવ્યાં છે.

‘વૃદ્ધત્રયીની વનસ્પતિયોનો વિવરણ સહીત કોષ’ આ નામના મારા પુસ્તક સાથેજ આનામો નો કોષ આપવાની શ્રી. હરિચંદભાઈની ઇચ્છા હતી. પરંતુ કામ હાથમાં લેતાં યાદી માં એનો સમાવેશ કરવો ઉચિત ન લાગ્યો. સ્વતંત્ર પુસ્તક તરીકેજ તે છપાવવું ઠીક રહેશે એમ ઘણા સ્નેહીઓનો અભિપ્રાયમળ્યો એટલે ઉપરોક્ત ‘વૃદ્ધત્રયી ની વનસ્પતિઓ’ ના કોષ ના અનુસંધાન માં આકોષ પ્રસિદ્ધ થાય છે. વૃદ્ધત્રયી કોષ માં લેટિન નામો નાં ઉચ્ચારો અને અંગ્રેજી વિગેરે ભાષા ઓનાં નામો નથી. આવ્યાં થોડા આપવામાં આવ્યાંછે. પરંતુ હિન્દી, મરાઠી, ગુજરાતી નામો એમાં આપિ શકાયાં નથી આ કોષ એમાં રહીગયેલી ઉણપને પૂરી કરશે. એમ માનું છું.

પુસ્તકનું નામ વનસ્પતિ કોષ બદલીને છેવટે ઔષધોપયોગી આયુર્વેદીય વનસ્પતિકોષ રાખવું યોગ્ય લગવા થી. તેમકર્યું છે.

કોલ્હાપૂરના શ્રી. હરિચંદભાઈ મેહતા યે આ પુસ્તક ને છાપવાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી. અને તેમનાં પ્રતાપેજ આ કોષ છપાય છે. હું શ્રી. હરિચંદ ભાઈનો ઋણી છું અને તેમનો હાર્દિક આભાર માનું છું. અભિજાત સંસ્કારિતા સંપન્ન આદાતા ન મળ્યા હોત તો આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ ન પળ થાત.

(૧૦)

આ કોષ આધ્યંત જોઈ જવા વદલ ડૉ. આર. ડી. આડતીયા [M. Sc. P. H. D.] મહામાત્ર ગુજરાત વિદ્યાપીઠ નો હું આભાર માનું છું તેમજ વલ્લભ વિદ્યાનગર યુનિવ્હરસિટીનાં વનસ્પતિ શાસ્ત્ર વિષય ના મુખ્ય અધિકારી ડૉ. જી. એલ્. શાહ [M. Sc. P. H. D.] પણ મારી વિનંતી થી. આ કોષ જોડે ગયા અને અદ્યતનીય લેટીન નામો સુચવ્યાં તેમજ અન્ય સુચનાઓ કરી તે વદલ આ વત્તે વિદ્વાનો નો હું હાર્દિક આભાર માનું છું. પ્રુફ જોવા માટે શિવાજી યુનિવ્હરસિટીના શ્રી. જી. વ્હી જોશી નોપણ હું આભારી છું.

સુરત તા. ૧-૨-૧૯૭૭

વાપાલાલ વૈદ્ય

ઉપર લખેલો વૃદ્ધત્રયીની વનસ્પતિઓનો વિવરણસહિત કોષ આવતા મે મહિના માં શ્રી. હરિચંદભાઈ મેહતા ટ્રસ્ટ તરફથી પ્રસિદ્ધ થશે. વાડોલી નાં સુરુચી પ્રેસમાં તે છપાય છે.

प्रकाशककी ओरसे—

मुरब्बी श्री. बापालाल भाईका वृद्धत्रयी और औषधोपयोगी आयुर्वेदीय वनस्पती कोष छपवानेका तय कोल्हापुरमें वनोषधी परिचय शिविर दि. २३ से २७ अप्रैल १९७५ तक पांच दिन हुई उस समय संपन्न हुआ था ।

ग्रंथ कितना बड़ा होगा यह बात उस समय मालूम नहीं थी । किंतु मेरा खयाल था की पांच-सात हजार रुपयोंमें दोनों ग्रंथ तैय्यार हो जायेंगे । छ-सात महिनों के बाद ये ग्रंथ छपवाने के लिये प्रेसमें पूछताछ शुरू हुई । गुजराती भाषामें देवनागरी लिपीमें मुद्रणप्रत लिखी हुई थी । वह कंपोज करनेवालों की समझमें आ नहीं सकी । इसीलिए रि-रायटिंग करने के बाद छपवाने का सुझाव आया ।

आखिर वाडोलीमें सुरुची प्रेस ने वृद्धत्रयी का ग्रंथ छापने के लिए स्वीकार किया वह भी छः महिने बाद छापना शुरू करेंगे, इस समझौते के बाद, ईश्वरकृपासे वृद्धत्रयी का ग्रंथ अब मे महिने में प्रकाशित हो रहा है ।

वनस्पती कोषके लिए सुरत, वाडोली, अहमदाबाद के प्रेसोंमें तलाश की गयी लेकिन कोईभी छापनेको तैय्यार नहीं था । आखिर कोल्हापुरमें सेवा मुद्रणालयमें छपवाने का तय हुआ । मुद्रणप्रतमें लेटिन नाम और संस्कृत नामका कंपोज बिना गलतीसे होना संभव नहीं था । इसलिये प्रथम आवृत्ति हो सके इतनी कम गलतियाँ रख के छपवायी गयी है ।

प्रथम वृद्धत्रयी की किंमत १५ रुपये और वनस्पती कोष की १० रुपये रखी गयी थी । पहले ग्राहक होनेवाले को चालीस प्रतिशत कन्सेशन देकर वृद्धत्रयी नऊ रुपयोंमें और वनस्पती कोष छः रुपयोंमें देनेकी जाहिरात की गयी । लेकिन ग्रंथ तैय्यार होते समय उनकी पृष्ठसंख्या बढ़ जानेंका मालूम हुआ । इसीलिए जिन ग्राहकोंने अपना नाम रजिस्टर करवाया है उन्हें जाहिर की गयी किंमत में ये ग्रंथ भेज दिया जायगा ।

एक मार्च १९७७ से वृद्धत्रयी की किंमत पचीस रुपये और वनोषधी कोषकी किंमत पंद्रह रुपये रखनेका निर्णय किया गया है ।

हमारा खयाल है की उन दोनों ग्रंथों का उपयोग होनेवाली वनस्पती परिचय शिविरो में कियाजाय तो रही हुई गलतियाँ सामने

(१२)

आजाएगी। और नया ग्रंथ चार पांच वर्षोंके बाद अच्छा तैय्यार होगा। आज ये दोनो ग्रंथ श्री. बापालाल भाई के अनुभव समाजको देने के लिए छपवाने का खर्च सोला सतरा हजार रुपये मेहता ट्रस्ट कर रहा है। हमारी मान्यता है की आयुर्वेदका रूपातनाम वैद्यका चालीस वर्षका निजी अनुभव समाजको देनेके लिए यह खर्च ज्यादा नही है।

चरक, सुश्रुत, वाग्भट के अभ्यास के साथ बीस वरस जंगलमें घुमकर वनौषधीका प्रत्यक्ष ज्ञान ले कर ये ग्रंथ तैय्यार हूअे है। समाजको इन ग्रंथोंसे कुछ लाभ होगा तो श्री. बापालाल भाई की मेहनत और मेहता ट्रस्ट का यह प्रयास सफल माना जाएगा। ये ग्रंथ दुरुस्ती के लिए मेहता ट्रस्ट योग्य व्यक्तियोंको भेजना चाहता है जिससे नयी आवृत्तीमें दुरुस्तिका उपयोग हो सके।

भवीष्यमें वनौषधी के लेबल्स मेहता ट्रस्ट तैय्यार फरके उनमें संस्कृत, हिंदी, मराठी, गुजराती, अंग्रेजी और लॅटिन नाम देकर उसके नीचे दो पंक्तियों में उन वनौषधी का प्रयोग बताना चाहता है। परमात्मा की इच्छा होगी तो यह हो जायेगा।

ये लेबल्स मुफ्तमें बाँटने के लिए नही हैं। योग्य किमत लेकर मुनिसीपालिटी, युनिव्हर्सिटी और खाजगी वगीचे वालोंको दी जाएगी। उद्देश्य यही है की ये लेबल्स पढनेवाला वनौषधी की पहचान कर सके और चाहे तो उनका उपयोग कर सके।

हर एक म्युनिसीपल बाग में थोडे बहुत वनौषधी के वृक्ष और पौधे आजही है। आगे म्युनिसीपालिटियाँ और शासन वनौषधी के वृक्ष और पौधे ज्यादाह से ज्यादाह लगवायेंगे ऐसी उम्मीद हम रखते है। अगर ऐसा हो जाएगा तो मेहता ट्रस्ट आज जो वनौषधी परिचय शिविरे भराके लोगोंको वनौषधी की पहचान कराता है वह थोडेही समय में बहुत लोगोंको ये लेबल्स पढनेसे होगी। हम प्रयास कर रहे है, कभी न कभी इसका फल मिलेगाही। हम यह अपनी जिदगीमें देख सके तो अच्छाही है। आयुर्वेद और समाज की सेवा करनेमेंही हम हमारी फर्ज अदा कर रहे हैं। अन्य कुछ उद्देश्य नही है।

आपका,

हरिचंद एल्. मेहता

कोल्हापुर १९-२-१९७७

पुढील आवृत्तीचे आमंत्रण

या औषधोपयोगी वनस्पति कोषात चुका राहिल्या आहेत याची मला जाणीव आहे. यापैकी काही निश्चितपणे टाळता आल्या असल्या ते झाले नाही. याबद्दल मी दिलगीर आहे. पुढील आवृत्तीच्या वेळी त्या दूर करता येतील. तेव्हा कृपया वाचकांनी मदत करावी.

अनुक्रमणिका दिल्यामुळे पुस्तकाची पाने वाढली आहेत. किंमत पण वाढवावी लागली आहे.

आत्तापर्यंत ३० पुस्तिका वनौषधि व आरोग्यासंबंधी मेहता ट्रस्टतर्फे प्रसिद्ध झाल्या आहेत. त्यांत वनौषधिचे नांव संस्कृत, हिंदी, मराठी, गुजराथी व लॅटीन एकत्र करणेसाठी मिळेल ती पुस्तके—इंग्रजी, हिंदी, मराठी व गुजराती भाषेतील मी विकत घेतली आणि पाहिले परंतु कुठल्याही पुस्तकांत वरील पांच प्रकाराची नावे एकत्र सापडली नाहीत. त्यापेक्षा श्री. बापालाल भाईंचा हा औषधोपयोगी वनस्पति कोष मला जास्त उपयोगी वाटला.

या पुस्तकांत पुष्कळ सुधारणा करण्याची आवश्यकता आहे असे मला वाटते. श्री. बापालाल भाईंनी स्वतःचा अनुभव व ज्ञानाप्रमाणे लॅटीन नावे आणि उच्चार या पुस्तकांत दिल्यामुळे तो जास्त उपयोगी झाला आहे.

आत्तापर्यंत वनौषधिची नावे वनस्पतीशास्त्रज्ञ लॅटीन भाषेत चटकन सांगतात पण त्यांची आपल्या प्रांतीक भाषेत नावे विचारल्यास सांगू शकत नाहीत. कारण सगळेच ग्रंथ इंग्रजी भाषेत आहेत. परंतु आता अशी वेळ आली आहे की वनौषधिची नावे आपापल्या प्रांतीक भाषेत सांगावी लागतील. सामान्य जनतेपर्यंत जर हे ज्ञान पोहोचवायचे असेल तर तसे करणेची जरूरी आहे.

(२)

चरक, सुश्रुत, वाग्भट या तीन महर्षिनी ज्या वनौषधि त्यांचे ग्रंथात दिल्या आहेत त्यांपैकी पुष्कळ वनौषधि सध्या मिळत नाहीत किंवा ओळखता येत नाहीत. वनस्पतीशास्त्रज्ञ व वैद्य यांच्या युतिमुळे वनमंथनात पुढे त्या कदाचित मिळतील.

श्री. बापालाल भाईंनी वीस वर्षे निरनिराळ्या जंगलात भ्रमण करून प्रत्यक्ष वनौषधि पाहिल्या आणि स्वतःच्या साठ वर्षांच्या आयुर्वेदिक ज्ञानाच्या आधारे वृद्धत्रयीच्या विवरणासहित कोष आणि हा औषधी उपयोगी वनस्पति कोष जनतेला देऊन फार उपकार केले आहेत. ते छापण्याचा निमित्त मात्र मी झालो आहे. त्याचे मला फार समाधान आहे. पुढे वनमंथनात हे दोन ग्रंथ आधारभूत होतील.

नवीन आवृत्तीसाठी दुरुस्ती सुचविणेकरता आम्ही सर्वांना आमंत्रण देत आहोत. परंतु दुरुस्ती सुचविताना जे नांव जास्त प्रचलित असेल तेच सुचविणेची आम्ही विनंती करीत आहोत. कारण—वनौषधीची तीन पेक्षा जास्त नावे देणे उपयोगी होणार नाही. सामान्य जनतेला वनौषधिची ओळख करून देता आली तरच त्याचा उपयोग होईल. म्हणून यापुढे खेडेगांवात मिळणारी वनौषधि खेडेगांवात जाऊन दाखविण्यासाठी सामान्य जनतेतून वनौषधि शिक्षक तयार करण्याचे मी ठरविले आहे.

माझी शारिरीक शक्ति दिवसेंदिवस कमी होत आहे. म्हणून कोल्हापूरांत राहून वनौषधिची ओळख करून देणेसाठी पांच पांच दिवसांची वनौषधि परिचय शिक्षक शिबिरे करणेची माझी इच्छा आहे. वैद्य व वनस्पतीशास्त्रज्ञ यांचे सहकार्य मी घेत आहे. ज्यांना या कार्यात गोडी वाटेल आणि आवड असेल त्यांनी मला पत्राने कळवावे किंवा प्रत्यक्ष भेटावे.

कोल्हापूर

हरिचंद एल. मेहता

वनस्पती कोषाचे निमित्ताने

कोल्हापूरचे सुप्रसिद्ध व दानशूर व्यापारी, श्री. बापूजी उर्फ हरिचंद मेहता यांनी मागील ४-५ वर्षांपासून जो स्तुत्य आणि उपयुक्त कार्यक्रम आरंभिला आहे त्यात “ वनस्पती कोष ” या ग्रंथाची प्रसिद्धी ही योग्य परिणतीच आहे. आयुर्वेद जर योग्यरितीने वाढावयाचा असेल तर वनस्पतीची योग्य ओळख वैद्यास झाली पाहिजे ही त्यांची मनोमन भावना आहे. योग्य प्रकारे ओळखलेल्या वनस्पतीखेरीज अपेक्षित गुण येणार नाही हे तर उघडच आहे. पुष्कळवेळा वैद्य वनस्पती आणून देणाऱ्या घनगरावरच त्या वनस्पतीचे खरेपणाकरिता अवलंबून राहतात. यामुळे आयुर्वेदात जरी वनस्पतीचे गुणधर्म दिलेले असले तरी आलेली वनस्पती तीच आहे याची खात्री नसते. ही अडचण टाळावी म्हणून श्री. बापूजी मेहता निरनिराळ्या ठिकाणी शिबीरे भरवीत असतात. या शिबीरात वनस्पतीशास्त्रज्ञ व वैद्य एकत्र येऊन विविध विषयावर चर्चा करतात. वनस्पतीशास्त्रज्ञ वनस्पतीची योग्य ओळख व शास्त्रीय नांव सांगतात तर वैद्य त्याचे गुणधर्माची माहिती सांगतात.

आयुर्वेदाची जर जोपासना व्हावयाची असेल तर वनस्पतीपरिचय प्रथम झाला पाहिजे हे सुरतचे प्रसिद्ध वैद्य बापालालजी वैद्य यांनी ओळखले व त्या दृष्टीने प्रयत्न केले. वनस्पतीशास्त्रज्ञांचे मदतीने वनस्पती वर्गीकरण व शास्त्रीय नांव देण्याचे प्रथाची त्यांनी प्रथम माहिती करून घेतली. वनस्पतीची नावे ठिकठिकाणला बदलत जातात. त्यामुळे एका ठिकाणी असलेले नांव दुसरीकडे असेलच असे नाही. लॅटिन नांवाचे असे नाही. सर्व जगात वनस्पतीचे लॅटिन नांव एकच असते. यामुळे श्री. बापालालभाईंनी लॅटिन नांवाची पूर्ण माहिती करून हा कोष तयार केलेला आहे. कोठलेही शास्त्रीय काम करणाऱ्यास एक भक्कम पाया घ्यावा लागतो. या कोषात वनस्पतीचे संस्कृत नांव हे आधारभूत धरलेले आहे. भावप्रकाश निघंटुमधील नांवाप्रमाणे वनस्पतीची मांडणी केलेली आहे. संस्कृत नांवाबरोबरच हिंदी, मराठी, गुजराती, इंग्लीश नावे दिलेली आहेत. प्रादेशिक भाषेतील जास्तीत जास्त प्रचलीत नावे घेतलेली आहेत. सर्वात महत्वाचे म्हणजे लॅटिन

(४)

नाव त्याचे योग्य उच्चारसह कुटुंबासमवेत दिलेले आहे. यामुळे वरील कोणत्याही भाषेतील नांव माहित असल्यास वनस्पतीची योग्य ओळख करून घेता येईल. अशाप्रकारच्या व आयुर्वेदात उपयोगात असलेल्या ४७२ वनस्पतींची सूची तयार करण्यात आलेली आहे. भावप्रकाश निघंटु लिहिल्यानंतर भारतात बऱ्याच नवीन वनस्पती आणण्यात आल्यात. त्या आज आपणाकडे वाढत आहेत. एवढेच नव्हे तर त्या औषधात वापरल्या जात आहेत. अशा १४९ वनस्पतींचे परिशिष्ट जोडण्यात आलेले आहे यामुळे दररोज औषधात वापरात असलेली वनस्पती या कोषात बहुतेक सापडेल. श्री. बापालालजी वैद्य यांनी लिहिलेल्या वृद्धत्रयी (A Glossary of Vridhatrayi Plants) या ग्रंथात त्यांनी आपल्या ७० वर्षांच्या अनुभवावरून पूर्वीच्या ग्रंथात सांगितलेले किती वनौषधी प्रत्यक्षात पहायला येतात व येत नाहीत याचे विवरण श्री. बापालाल भाईंनी केलेले आहे. हा अनुभवाचा साठा श्री. बापूजी मेहता यांच्या प्रयत्नांनी मुद्रांकित झालेला आहे. तो चिरस्थायी होऊन सर्वांना उपयोगी ठरेल यात शंका नाही. या ग्रंथाचे शेवटी देण्यात आलेल्या लॅटिन, संस्कृत, मराठी, गुजराथी व हिंदी अनुक्रमणिकेमुळे वनस्पतीचे नांव शोधून काढणे सोपे होईल.

श्री. बापूजी मेहता यांनी दररोज वापरण्यात येण्यासारखी आयुर्वेदीय वनौषधी यावर बऱ्याच पुस्तिका प्रकाशित केलेल्या आहेत. तरीपण वनस्पतीकोष व वृद्धत्रयी या दोन ग्रंथाचे महत्त्व अनन्यसाधारण आहे. हे दोनही ग्रंथ देवनागरीत छापलेले असल्यामुळे जास्तीत जास्त लोकाना उपयोगी पडतील. हे ग्रंथ पुढील कांही वर्षात अत्यंत उपयुक्त ठरतील यात शंकाच नाही. वनस्पतीशास्त्रज्ञ व वैद्य यांना एकत्र आणून आयुर्वेदाला शास्त्रीय बैठक देण्याचा जो श्री. बापूजी मेहतांचा प्रयत्न आहे तो सफल होवो हीच इच्छा या प्रसंगी व्यक्त करता येईल.

— डॉ. गो. वि. जोशी

वनस्पतीशास्त्र विभागप्रमुख,
शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

संस्कृत अनुक्रमणिका

नाव	पान	नाव	पान
अ		अर्क (स्वेत)	५२
अक्करकरा	१९५	अर्कपत्री	२१०
अकोल	६५	अर्कपुष्पी	८९
अक्षोट	१३८	अर्गट	१६९
अंजकृत	१६९	अर्जुन	११२
अगस्ति	१०६	अरण्यजीरक	७
अगुरु	३२	अरलु	४७
अग्निमन्य (क्षुद्र)	४६	अरिष्टक	११४
अग्निमन्य (बृहत्)	४७	अरिष्टमंजरी	१८९
अजकर्ण	१११	अशोक	१०३
अजमोदा	५	अश्वगंधा	७३
अडुलसा	५५	अश्वबला	९
अतसी	१४८	अश्वत्थ	१०८
अतिबला	६५	असिशिम्बी	१६३
अतिविषा	२५	अस्थिसंहार	८०
अधःपुष्पी	१६९	अद्विफेन	२९
अनन्ता	८२		
अननास	१६९	आ	
अनीसून	१८६	आकाशपत्नी	८७
अग्निदमनी	२१२	आखुपर्णी	९६
अपराजिता	६०	आखफूटामणी	२००
अपामार्ग	७९	आछवेल	२०८
अफसन्तिन	१७०	आढकी	१४६
अमरवेल	८७	आपटो	१९९
अम्बुष्ठा	१८	आमलकी	१
अम्लबेतस	१४१	आम्र	१२२
अम्लिका	१४०	आम्रहरिद्रा	२३
अयापान	१६०	आम्रातक	१२२

(२)

भाद्रक	२	क	
आरगवध	१५	कङ्कुष्ठ	१४३
आरुक	१७७	कङ्कोल	४४
आलावू	१५९	कटूफल	२१
आलुचा	१७१	कटुतुम्बी	१५९
आलुबोरवारा	१७०	कण्टकारी	४९
आसो पालव	१०३	कण्टकी करञ्ज	६२
		कटुरोहिणी	१९
इ		कतक	१३५
इक्षुरक	७९	कतीरा (देशी)	१७४
इन्द्रजव	१०	कदली	१२३
इन्द्रवारुणी (लघु)	७६	कदम्ब	१०२
„ (महा)	१७१	कन्दशाक	१०३
इप्रीकाक	१७१	कपिकच्छु	६३
इरिमेद	११३	कपिश्य	१२६
इसबगोल	१७१	कपूर	३०
इङ्गुदी	११५	कमल	९७
		कम्पिलक	१५
उ		करञ्ज	६१
उटकटो	१७३	करमर्द	११०
उटंगन	१७१	करमर्दिका	१३०
उत्तमारुणी	१७२	करवीर (पीत)	५४
दमलीव	१७३	करवीर (श्वेत-रक्त)	५४
उाकुंचिका	७	करीर	५४ 1A
उपोदकी	१५३	कर्कटशुंगी	११९
उरुमाण	१७२	कर्कटी	१६०
उलटकम्बल	१७२	कर्कशु	१२९
उशबा	१२	कर्कोटी	१६४
उशीर	४०	कर्बूर	४२
उषक	१७३	कमख	२१०
उसी	२०९	कमरंग	१४०
उस्तरवदुम	१७३	कलम्बी	१५५
उदुम्बर	१०९	कलाय	१४७

(३)

कल्वजिका	७	कुष्ठ	१९
कसेरू	१६७	कुश	६९
काकजंघा	८५	कुसुम्भ	२३
काकनासा	८५	कूटशाल्मली	११८
काकमाची	८५	कूष्माण्ड	१५८
कागडोळीओ	१२८	कूष्माण्डी (कोहला)	१५८
काञ्चनार	५९	कृष्णजीरक	६
काजापुटी	१७५	कृष्णमोक्षक	
काण्डीर	१८०	कृष्णसारिवा	८२
कापीस	६७	केतकी	१०३
कारवेल्ल	१६३	केमुक	१६७
कालशाक	१५४	केसकरा	१७४
कालादाना	१७६	कोकेन	१७५
कालिन्द	१२४	कोको	२०९
काली हलदी	२४	कौफी	१७५
कास	६९	कोबी	१९५
कासनी	१७५	कोदव	१५१
कासळी		कौलीपलावर	१९६
कासमर्द	१५७	कोषातकी	१६३
काहू	१७५	कोलशिम्बी	१६३
किरात (तिबत)	१६	कोशात्र	१२२
कुङ्कुम	३९		
कुकुन्दर	९६	ख	
कुटज (हवेत)	१६	खतमी	१७६
कुञ्जक	१०२	खदिर	११३
कुन्द	१०४	खरसांडी	५३
कुन्दरू	३५	खजूर	१३५
कुम्भी	१२०	खबूज	१२५
कुमारी	८०	खस	
कुमुदबीज	१३३	खाखस (पोस्ता)	२९
कुशुद्धी	९८	खाखसतिल	२९
कुत्तय	१४८	खारेक	१३६
कुविजन	११	खवाजी	१७७
		खूनखराबा	१७७

(४)

२१ खरसाणी	२०१	च	
२२ खूषकला	१७७	चक्रमर्द	२५
२३ खडसलिया	५६	चणक	१४६
ग		चन्दन (लाल)	३१
गजपिफली	४	चन्दन (ह्वेत)	३१
गण्डीर	२०४	चन्दशूर	९
गन्धनाकुली	१८	चाङगोरी	१५६
गन्धपूरा	१८७	चाय	१७९
गन्धप्रियुंग	४३	चारुक	१५१
गम्भारी	४५	चांदकूडा	१७९
गर्जन	१७७	चिचिण्डा	१६०
गलगोटो	१७८	चित्रक	४
गवेधूक	१५१	चिर्मिट	१२४
गिरिपपट	१७८	चिरबिल्ल	६३
गुग्गुल	३४	चिरगोक्षा	१७९
गुञ्जा	६३	चीनाक	१५०
गुडूची	४४	चुञ्चू	१५७
गुलवास	१७८	चुक्रिका	१५६
गुवाक	१२५	चोपचीनी	१३
गुवार	१९९	चौहार	१७९
गोक्षुरु (स्वल्प)	४९	छ	
„ (बृहत)	४९	छत्रक	१६८
गोधूम	१४३	छादिरिपु	४२
गोरख आंबलो	१७	छिबकनी	९६
गोरख गांखो	२०२	ज	
गोजिम्हा	९४	जंगली अखरोट	१३८
गुञ्जन	१६५	जंगली काली मिर्ची	१९७
घ		जटामांसी	४१
घोटवेल	१२	जटार	१८३
घृतकरण्ड	६२	जपा	१०५
घ्वाटी	५६	जम्बीर	१३९
		जम्बू	१३८

(५)

जयन्ती	१०६	सबकीर	१८१
जयपाल	७५	ताल	१२६
जलकुम्भी	९८	तालीसपत्र	४३
„ (बडी)	९८	तिक्तकोषातकी	१६१
जलमधुक	१३३	तिन्तिडी	१४१
जाती	१००	तिनिश	१२१
जातीपत्री	३६	तिन्दुक	१२७
जातीफल	३६	तिल	१४८
जिङ्गनी	११५	तिलक	१०५
जीरक	६	तुलसी	१०६
जीवन्ती	५०	तुम्बुरु (फल)	१४
जूफा	१८०	तुवरक	१८२
जैलाप	१८०	तृणी	११६
जैतुन	१८१	तूत	१३४
ज्योतिष्मती	१९	तेजपत्र	३८
जलपिप्पली	९४	तेजोवती	१४
जंगली एरण्ड (बोंगली)	५१	तोदरी	१८२
		तोरी	१४९
		त्रपुस	१२५
झिझीरीटा	१९७	त्रायमाण	८३
झरेर	९०	त्रिघारो थोर (सेहण्ड)	५३
		त्रिफला	३
टोमेंटो	१९४	त्रिवृत्त	७४
		स्वक	३८
डिजिटलीस	१८१	तगरचन्दनी	२०९
डिण्डोश	१६३		
		दमनक	१०८
तंबाकू	१८१	दन्ती	७४
तगर	३३	दरिआई (नालियेर)	१८३
तण्डुलीयक	१५३	दरुनज अकरबी	१८३
तमाल	११६	दाहिम	१३४
तमालपत्र	३८	दाहुरिदा	२४

(९)

दुधल	१८३	नाहीकन्द	२००
दूर्वा	७०	निम्ब	५७
देवदारु	३२	निम्बु	१३९
देवदाली	९३	निगुन्डी (निल)	५६
देशी खजूरी	१३६	„ (सिन्धुपार)	६०
द्रवन्ती	७५	निष्पाव	१४५
द्राक्षा	१३५	नीलगिरी	१८२
द्रोणपुष्पी	९२	नीली	७७
दक्षिण पित्तपापडा		नीवार	१५१
		नोलकोल	१९६
घ		नागार्जुनी	९०
घत्तूर	५५	नागदमनी	९५
घन्वर	११८	नकंचूर	२४
घन्वयास	७८		
घव	११८	ष	
घातकी	२२	पट्टसाक	१५५
घान्यक	७	पटोल	१६३
घान्यप्रियुंग	४३	पडवास	१९६
		पतङ्ग	३३
न		पत्तर पेलीया	२०५
नल	६८	पद्मक (पद्मकाष्ठ)	३४
नागकेसर	३९	पद्मबीज	१३२
नागदन्ती	७५	पुनस	१२३
नागफनी	२००	पपैयु	१८४
नागबला	६६	पर्णबीज	१९९
नागरडग	१२६	पर्पट (बंगाली)	} ५६
नागरमोथ	४२	पर्पट (शाहतरा)	
नागवल्ली (पान)	४५	पर्पट (खडसलीयो)	
नागाजुबी	९०	पर्पट (घाटीपित्त पापडा)	५७
नन्दीवृक्ष	१०९	पर्पट (दक्षिण भारतना)	५७
नाडीहिङ्ग	१३	पर्पट (पुणा पित्तपापडा)	५७
नारिकेल	१२४	परूषक	१३४
नाशपाती	१३७	पलंकया	१५४

(७)

पलाण्डु	२७	फ	
पलाश	११७	फलप्रियुंग	४२
पाटला	४६		
पातालगरुडी	८७	ब	
पाठा	७३	बंदर	१२९
पानीय तण्डुलीय	१५४	बकूल	१०१
पारसीक यमानी	६	बनफसा	१८५
परिष पिप्पल	१०९	बव्वुल	११४
पारिजात	५८	बंघुजीव	
पारिमद्र	५८	बला	
पाषाणभेद	२२	बहमन सफेद	१८५
पिण्डोतक	१६४	बहमन लाल	१८५
पिप्पली	३	बाकुची	२५
„ मूल	३	बागी रोहितक	२०३
पिपरमित	१८४	बागी राजगीरो	२०३
पिसा	१८४	बाजरी	१९५
पिहता	१८४	बादावदं	१८५
पीलु	१३७	बदियान खताई	१८६
पीलुपर्णी मूर्धा	१३७	बाबूना	१८६
पुत्रंजीव	११५	बालक	४०
पुदीना	१८५	ब्राह्मी	९१
पुनर्नवा	८१	बाष्पिका	२००
पुष्करमूल	२०	बिभीतक	१
प्रतिविषा	२६	बिम्बी	१६२
प्रसारणी	८१	बिल्व	४५
प्राचीनमलक	१२९	बिहिदाना	१८७
प्रियङ्गु		बीजक	११२
प्रियाल	१३१	बीजपूरक	१३८
पुश्निपर्णी	४८	बीटखट	२०२
प्लक्ष	११०	बेदमुरक	
पूतीकरंज	६२	बोल	१४१
पत्ताअजवायन	२०७	ब्रह्मदण्डी	१८६
पेपरमित	१८४	बृहती	४८

(८)

बृहल्लोणी	१५६	महाकोपांतकी	१६१
धर्वरी (वनतुलसी)	१०७	महानिम्ब	५७
,, (सबजा)	१०७	महाशताम्बरी	
बदखल्ली	१२	मयूरशिखा	९७
बहुफली	२१२	माजूफल	१८८
भ		मातुलुङ्ग	१३८
भङ्गा	२८	माधवी	१०२
भल्लातक	२८	मानकंद	१६६
भव्य	१८७	मामाफल	१९४
भार्गी	२१	मारिष	१५३
भूतृद (ओला चहा)	७०	मार्कण्डिका	९३
भूर्ज	११७	मालती	१००
भोण्डा	१९७	मालक्षन	
भृंगराज	८३	माष	१४४
भूम्यामलकी	९१	माषपर्णी	५१
म		मिष्टनिम्बफलम	१३९
मंगुस्तान	१९७	मिसि	८
मंजिष्ठा	२२	मुचकुन्द	१०४
मकुष्ठ	१४५	मुंज	६८
मरवाक्ष	१३२	मुंजातक	१८८
भृंगफली	१९४	मुण्डी	७९
मदनफल	१७	मुद्ग	१४४
मदयन्तिका	२०५	मुद्गपर्णी	५०
मधूक	१३३	मुसली (कृष्ण)	७२
ममीरो	१८७	मुसली (श्वेत)	७२
मरचो	१८८	मुस्ता	४१
मरडासिंगी		मूर्वा	८४
मरुबक	१०७	मूलक	१६५
मरिच	३	मेथी	९
मरियादवेल	२०७	मेंदालकडी	१८९
मसूर	१४६	मेषशृंगा	८६
महाकाल	७६	मेषशृंगी	८६
		मोक्षक (श्वेत)	१२०

(९)

मोसंबी	१४०	रुदन्ती	१९०
मत्स्याक्षी	९१	रुद्राक्ष	१९१
मण्डुकपर्णी	९१	रुमी-मस्तगी	१९१
मिश्रया	८	रेवंदचीनी	१४२
मार्कंडी	२०६	रोहितक	११४
मरमजक	२०८	रोहिणी	६३
		रोहिष	७०
य		राल	३४
यव	१४३	रागी	२११
यवानी	५	राजाद्री	२११
यवासक	७८		
यष्टिमधु	१४	ल	
यावनाल	१५२	लकुच	१२३
		लताकस्तुरी	३०
र		लवङ्ग	३७
रक्तकुष्मांड	१५९	लवली	१३०
रक्तपुष्प (अडुलसा)	५५	लशुन	२७
रक्तार्क	५३	लक्ष्मणा	६६
रक्तालुक	१६५	लाङ्गली	५३
रत्नजोत	१९०	तांदलजो	१५४
राजगरो (वागी)	२०३	लीची	१९८
राजगरो	२०३	लुकाट	१९८
राजबदर	१२८	लोणी (लघु)	१५५
राजमाष	१४४	लोघ्न	२६
राजिका	१४९	लोह्वान	३५
राजादम	१३१	लज्जाछु	९०
रातुंगाकेसर	३९	लघुदुग्धिका	९०
रानजाई		लीलोचम्पो	
रामतल	२०१	लोपडी	२०२
रामदाना	१५४	लोबेलिया	२०८
रामफल	१९४		
रामेठा	२४३	व	
रास्ना	१७	वंश	६८
		वचा	१०

(१०)

वत्सनाभ	१४२	श	
वटपत्री	८८	शण	२०४
वनपलाण्डु	२७	शेणपुष्पी	८३
वनहरिद्रा	२४	शतपुष्पा	८
वरुण	११९	शतपत्री	९९
वर्षाभू	८१	शतावरी	७३
वाताद	१३६	शमी	१२०
वाराहिकंद	१६६	शरपुंख (श्वेत)	७७
वासन्ती	९९	शाक	१५२
वासा	५५	शाकवृक्ष	१२१
वास्तूक		शाखोटक	२०३
विकंकत	१३१	शाखोट	११९
विडंग	१३	शाल	११०
विदारीकंद	७१	शालपर्णी	४८
विदेशी वनपलाण्डु	२८	शाली	१४३
विलायती आंबली	२०५	शालूक	१६७
विलायती लवण्डर	१७३	शाल्मली	११७
विषतिन्दुक	१२७	शिरीष	११०
विष्णुकान्ता	८९	शिलारस	३५
वीरण (खस)	४०	शिशपा	१११
वीरनस	९५	शुण्डी	२
वेतस	६४	शैलये	४१
वृक्षामत्र	१४१	शेवाल	९९
वृक्षदारू	७७	शोभीञ्जन (शिग्रू)	५९
वृक्षपीलु		श्यामाक	१५०
वृन्ताक	१६३	श्यानाक	४७
वृक्षादनी	८८	श्रीवेष्टक	३३
त्रीहि		श्रृङ्गाटक	१३२
व्याघ्रैरण्ड	५१	श्रङ्गिक विष	१४३
वार्षिकी	१००	श्लेष्मातक	१३४
वट	१०८	श्वेतचम्पक	१०१
वाकेरी	६२	श्वेतखदिर	११३
वन्धाककोटकी	९३	श्वेतपाटला	४६

(११)

शंखपुष्पी	८९	सेव	१३७
शहातरा	५६	सेहुण्ड	५२
स		सैरयेक	१०४
सकमुनिआ	१९१	सोयाबीन	१९४
सताव	१९२	सोम	८६
सतीन	१४७	स्थूलला	३७
सत्यानाशी	२०	स्वर्णक्षीरी	२०
सदासुहागण	२०१	स्वर्णजीवन्ती	५०
सप्तपर्ण	१२१	स्थलपद्म	९८
सप्तला	५३	स्वर्णचम्पक	१०१
समुद्रफल	६४	सबजा	१०७
सर्जरस	३४	साँढिया वेळ	२१२
सर्पगंधा	१८		
सर्षप	१४९	ह	
सरल	३३	हत्थाजोडी	१९३
सलगम	१९६	हपुषा	१३
सल्लकी	१११	हरमल	१९३
साबूदाना	१९१	हरिद्रा	२३
सारिवा	८२	हरीतकी	१
सिकोना	१९२	हस्तिकर्ण	१६६
सिद्धरी	१०६	हिङ्गु	१०
सीताफल	१९२	हिलमोंचिका	१५७
सुगंध वास्तुक		हैमवती	११
सुनिषण्णक	१५७	हंसपदी	८६
सुरजमुखी	२०१	हिंगडो	१०
सुरंजान	१९३		
सूक्ष्मला	३८	क्ष	
सूची	१९३	क्षीरविक्षरी	७२
सुरण	१६४	क्षुद्रजम्बू	१२८
सुवर्चला	९२	क्षुद्रघान्य	१५०

ગુજરાતી અનુક્રમણિકા

અ.	નામ	પાન	અ.	નામ	પાન
	અ				
૧	અકલકરો	૧૯૫	૨૮	આંબાહઢદર	૨૪
૨	અઢરોટ	૧૩૮	૨૯	આંબો	૧૨૨
૩	અગથિયો	૧૦૬	૩૦	આંબોતી	૧૫૬
૪	અગર	૩૨	૩૧	આમઢા (આમઢી, આંબઢા)	૧
૫	અઘેડો	૭૯	૩૨	આયાપાન	૧૭૦
૬	અજમો	૫	૩૩	આલૂબોઢારા	૧૭૦
૭	અજમોદ (બોડી અજમોદ)	૫, ૨૦૭	૩૪	આસન	૭૩
૮	અઢદ	૧૪૪	૩૫	આસોપાલવ	૧૦૩, ૨૦૧
૯	અઘેઢી	૮૫		ઇ	
૧૦	અનનાસ	૧૬૯	૩૬	ઇસબગોલ	૧૭૧
૧૧	અઢીળ	૨૯	૩૭	ઈશ્વરમૂલ (ઈશ્વરી, સાવસળ)	૧૮
૧૨	અમરઢેલ	૮૭	૩૮	ઈંદ્રજવ	૧૭
૧૩	અર્જુન (સાજઢ, સાદઢો)	૧૧૨	૩૯	ઈંદ્રાયળી (ઈંદ્રઢરળી)	૭૬
૧૪	અરઢુસી	૫૫	૪૦	ઈંઘોરિયો	૧૧૫
૧૫	અરળી	૪૬, ૪૭	૪૧	ઉટંગળ	૧૭૧
૧૬	અરલબો (અરઢુસો)	૪૭	૪૨	ઉત્કંટો	૧૭૩
૧૭	અરિઠાં	૧૧૪	૪૩	ઉંઘાફૂલી	૧૬૯
૧૮	અશોક	૧૦૩	૪૪	ઉન્નાબ	૧૨૮
૧૯	અશેઢિથો	૯	૪૫	ઉઢી ઢોરિઢગળી	૪૮
૨૦	અઢસી	૧૪૮	૪૬	ઉમરઢો	૧૦૯
	આ		૪૭	ઉષક	૧૭૨
૨૧	આકઢો	૫૨	૪૮	ઉશબા (સાસાંપરિલા)	૧૨
૨૨	આંઢફૂટામળી	૨૦૦	૪૯	ઉંદરકની	૯૬
૨૩	આઢઢેલ (પિતી, કેઢટી)	૨૦૮		ઁ	
૨૪	આઢબો	૧૬૩	૫૦	ઁકકઢી લસળ	૨૭
૨૫	આઢુ	૩	૫૧	ઁઢરો	૮૦
૨૬	આપટો (ઢેઢી, આસુંઢ્રો)	૧૯૯	૫૨	ઁરળઢો (ઢિઢેલો)	૫૧
૨૭	આંબલી	૧૪૦	૫૩	ઁલત્રી (ઇલાયઢી)	૩૮
			૫૪	ઁલઢો (મોટી ઇલાયઢી)	૩૭

(१३)

ओ		८४ कलोजी जीहं		७
५५ ओलट कंबल	१७२	८५ कसई		१५१
अं		८६ कसुंबो		२३
५६ अंकोल	६५	८७ कसेला		१६७
५७ अंबाडी (खाटी भाजी)	१८	८८ कळथी		१४८
५८ अंबेडी (अंबाडा)	१२२	८९ काकडासिंगी		२१
क		९० काकडी	१२५, १६०	
५९ कचनार (काञ्चनार)	५९	९१ कांकच (काचकी)		६२
६० कचुरो (षट्कचुरो)	४२	९२ कागडोळीओ (करोळीओ)	१९८	
६१ कठ (उपलेट)	१९	९३ कांग	४३, १५०	
६२ कडायो गुन्दर	१७४	९४ कांटालो डांभो	१५३	
६३ कडवी तुंबडी	१६०	९५ काटेरी इंद्रायण	७३	
६४ कडु	१६	९६ काटासेरियो	१०४	
६५ कडो	१६, ६१	९७ काँफी (बुंददाणो)	१०७	
६६ कणजी (करञ्ज)	६१	९८ कायफल	२१	
६७ कणझो (चरेल, पापडी)	३२	९९ कारेली (कारेला)	१६१	
६८ कणेर (करेण)	५४	१०० काली जीरी	७	
६९ कतक	१३५	१०१ काली मुसली	७२	
७० कदम्ब (गंठोडीयो)	१०२	१०२ कासडी	६९	
७१ कपास	६७	१०३ कांसकी (रूपाट, डाबली)	६५	
७२ कपीलो	१५	१०४ कासनी	१७५	
७३ कपूर	३०	१०५ कासुंद्री (सुंदरसेन)	१५८	
७४ कपूर काचली	४२	१०६ काहू	१७५	
७५ कपूरीओ (कुकुरांदा)	९६	१०७ काळी काबरी	८२	
७६ कमल	९७	१०८ काळी पाठ	७३	
७७ कमळ काकडी (पबडी)	१३२	१०९ काळीयो सरस	११०	
७८ कमळना कंद	१६७	११० काळी हळदर	२४	
७९ कमरख	१४०, २१०	१११ किरमाणी अजमो	१७९	
८० करमदी	१३०	११२ कुकडवेल	९३	
८१ करियातुं	१६	११३ कुन्द	१०४	
८२ करंठियुं (बांग)	७४	११४ कुंबाडिओ	२५	
८३ करंबल	१८७	११५ कुबो	९२	
		११६ कुभी (वापुंभा)	१२०	

(१४)

११७ कुर्लिजन (कुष्ठ कोर्लिजन)	११	१४८ गर्जन	१७७
११८ कुवच	६३	१४९ गरणी (कोयल)	६०, ८९
११९ कुवार (कुंवारपाठु, लाबु)	८०	१५० गरमर	२०४
१२० केरडो (कैर)	११९	१५१ गरमाळो	१५
१२१ केवडो	१०३, २०७	१५२ गलकी	१५२
१२२ केसर	४०	१५३ गलगोटो (हजारी गोटो)	१७८
१२३ केळ	१२४	१५४ गळी	७७
१२४ कोकम	१४१	१५५ गळो	४४
१२५ कोको	२०९	१५६ गाजवाँ (गावजबान)	९४
१२६ कोबी (करमकल्लो)	१९६	१५७ गाजर	१६५
१२७ कोठी	१२६	१५८ गांगड	१६४
१२८ कोदरा	१५१	१५९ गांधोला खैर	१३३
१२९ कोसीम	१२०	१६० गुगळ	३४
१३० कौआरोटी (कौआडोडी)	८५	१६१ गुंदो	१६५
१३१ कंकोडी	१६४	१६२ गुर्जर	१६९
१३२ कंटकारी लता	२१२	१६३ गुलबास	१७८
ख		१६४ गुलाब	९९
१३३ खजूरी	१३५	१६५ गुवार	१९९
१३४ खरणेर (खरिवेल)	८९	१६६ गोखर (बेठा गोखर)	४९
१३५ खरसांडी	५३	१६७ गोदडिया लिंबू	१३९
१३६ खरो वरघारो	७८	१६८ गोरख गांजो	२०२
१३७ खमखस	२९	१६९ गोरड (सफेत खैर)	११३
१३८ खाखरो (केसुडो)	११७	१७० गंजेटी (गंगेढी)	६६
१३९ खाटखटुंबो (एलचो)	१९९	घ	
१४० खारेक	१३६	१७१ घउ	१४३
१४१ खीजडो (समडी, खीजडी)	१२०	१७२ घहूँला	४३
१४२ खीरचम्पो (खेरचम्पो)	१०१	१७३ घिलोडी (टिंडोरा)	१६२
१४३ खुरमानी	१७२	१७४ घोडाघास	९
१४४ खुरासनी अजमो	६	१७५ घोडावज (वज)	१०
१४५ खोखली (दादरो)	१८९	च	
१४६ खैर	११३	१७६ चणा	१४७
ग		१७७ चणी वोर	१२९
१४७ गजपीपर	४	१७८ चणोठी	६३

(१५)

१७९ चन्दन (सुखड)	३१	२१० जुलाफा हरडे	१८०
१८० चमार दुधेली	१७२	२११ जुवार	२१५
१८१ चाय	१७९	२१२ जूफा	१८०
१८२ चारोळी	१३१	२१३ जेठीमघ	१५
१८३ चिकाखाइ	५३	२१४ जंगली अडद	५१
१८४ चित्रो (चित्रक)	४	२१५ जंगली कांदो (पाणकांदो)	२८
१८५ चिरफल	१४	२१६ जंगली तमाकु	२०८
१८६ चिलगोझा	१७९	२१७ जंगलीमग	५०
१८७ चीड (तेलियो देवदार)	३३	२१८ जंवु (जंबेक, रायजंबो)	१२८
१८८ चीणो	१५०	झ	
१८९ चीनीकबाला (चणकबाब)	४४	२१९ झेर कचोलुं	१२७
१९० चीमडू (चीमडी)	१२४	२२० झेरर	९०
१९१ चीरोडी (सांढिया वेल)	२१२	२२१ झीपटो (भरवाडो)	१९७
१९२ चुको (खाटी भाजी)	१५६	ट	
१९३ चोपचीनी	१२	२२२ टोमेटा	१९४
१९४ चौळा	१४४	२२३ टींवरु	१२७
१९५ चंबेली	१००	२२४ टेंटु	४७
छ		ड	
१९६ छडीलो	४१	२२५ डमरो	१०७
ज		२२६ डांगर	१४३
१९७ जटामासी	४१	२२७ डीकामारी	१४
१९८ जयन्ती	१०६	२२८ डूकरकंद	७१
१९९ जलकपासीआ	१५७	२२९ डुंगळी	२७
२०० जलकुंभी	९८, २०५	२३० डोडी (खरडोडी, राडारुडी)	५०
२०१ जलजमनी (बछन, बेवडी)	८७	ढ	
२०२ जव	१४३	२३१ ढेड (उमरडी)	११०
२०३ जवासो (जरवासी)	७८	त	
२०४ जार्ड	१००	२३२ तगर गंठोडा	३३
२०५ जायफल	३६	२३३ तगर चन्दनी	२०९
२०६ जावंत्री	३६	२३४ तज	३८
२०७ जासुस (जासुंद)	१०५	२३५ तडबूच	१२५
२०८ जियापुता (पुत्रजीव)	११५	२३६ तणछ	१२१
२०९ जीरु	६		

(१६)

२३७ तमाकु	१८१	२६७ धरो (ध्रो, दरो)	७०
२३८ तमाल	११६	२६८ घाणा (कोथमीर)	८
२३९ तमालपत्र	३८	२६९ घावाजरियुं	६९
२४० तल	१४८	२७० घामण	११८
२४१ तलवणी (कानफोडी करहत)	९२	२७१ घावडा	११८
२४२ तरमिरा	१४९	२७२ घावडी	२२
२४३ ताड	१२६	२७३ घुघरो	११८
२४४ तांदलजो	१५३, १५४	२७४ धूप (इसेस, शालेडो)	३५, १११
२४५ तालीसपत्र	४३	न	
२४६ त्रिफला	२	२७५ नकटीनुं झाड (मोरवो)	१२०
२४७ त्रिधारी थोर	५३	२७६ नगोड	६०
२४८ तुरिया	१३०	२७७ नसोतर	७४
२४९ तुलसी	१०६	२७८ नाकछींकणी	९६
२५० तुवेर	१४६	२७९ नाडो	१५५
२५१ तूणी	११६	२८० नागदमणो	१०८
२५२ तेजबलनी छाल	१४	२८१ नागरमोथ	४२
थ		२८२ नागरवेल	४५
२५३ थोर	५२	२८३ नागला दुधेली	९०
द		२८४ नागली (बावटो)	२११
२५४ दमनी जडीबुटी	२१०	२८५ नानां जांघु	१२८
२५५ दर्याचा नारळ	१८३	२८६ नानी करमदी	१३०
२५६ दाडम	१३४	२८७ नानी दुधेली	९१
२५७ दांती	७४	२८८ नांदरुखी वड	१०९
२५८ दाभडो (दरम)	६९	२८९ नारियेली	१२४
२५९ द्राक्ष (किसमिस)	१३५	२९० नारंगी	१२७
२६० दारुहळद	२४, २०८	२९१ नाशपाती	१३७
२६१ दिण्डा (ढिंडा)	१६३	२९२ नाहीकंद (मरचीओकंद)	२००
२६२ दुधियो बछनाग	५४	२९३ नीलगिरी (युकेलिप्टस)	१८२
२६३ दुधी (दूधी, तुंबडी)	१५९	२९४ नेपालो	७५
२६४ देवदार	३२	२९५ नेवरी	९९
घ		प	
२६५ घतूरो (घतुरो)	५५	२९६ पडीयो (पलीयो)	१९०
२६६ घमासो	७८	२९७ पतङ्ग	३२

(१७)

२९८ पत्तरवेलिया १६५, २०५

२९९ पद्मकाष्ठ ३४

३०० पपनस (चकीतरु) १३८

३०१ पर्पयु (पपम्, एरंडकाकडी) १८४

३०२ पर्पट ५६

३०३ परवर १६२

३०४ प्रसारणी ८२

३०५ प्रांस (पडवास) १९६

३०६ पाडळ ४६

३०७ पाताल गरुडी २१०

३०८ पांडरवो ५८

३०९ पारसपीपळो १०९

३१० पारिजात (हारक्षणगार) ५८

३११ पाषाणभेद २२

३१२ पालख १५४

३१३ पिस्ता १८४

३१४ पीठवन ४८

३१५ पीपर (लिंडी पीपर) ३

३१६ पीपरमिन्ट १८४

३१७ पीपरीमूल (गंठोडा) ४

३१८ पीपळी ११०

३१९ पीपळो १०८

३२० पीलु (खारीजार) १३७

३२१ पीलुडी ८५

३२२ पीळी करेण ८४

३२३ पीळु नागकेसर ३९

३२४ पुष्करमूल २०

३२५ पेल १६७

३२६ पोई १५३

३२७ पोयणुं ९८

३२८ पोयणानां बीज(घोतोलं) १३३

३२९ पोसदोडा २९

३३० पंडोलु १६०

फ

३३१ फणस १२३

३३२ फालसा १३४

३३३ फुदीनो १८५

३३४ फुसीयारु (तलकंटी) १८६

ब

३३५ बकान लीमडो ५७

३३६ बथवो (टांको) १५२

३३७ बदाम १३६

३३८ बनफसा १८५

३३९ बपोरियो १०५

३४० बहुफली २१२, १५७

३४१ बहेडो १

३४२ बागी राजगरो २३०

३४३ बाजरी १९५

३४४ बाभुली (बाभली) २००

३४५ बाम (नेवरी, कडवी लूणी) ९१

३४६ बारमासी (सदासुहागण) २०१

३४७ बाँर (बल) ६५

३४८ ब्राह्मी ९२

३४९ बालवज ११

३५० बावची २५

३५१ बावळ २१४

३५२ बिलाडीना टोप १६८

३५३ बीजोरु १३८

३५४ बीट २०२

३५५ बीयो ११२

३५६ बीली ४५

३५७ बेठी भोरिङगणी ४९

३५८ बेरजो (गंधबिरोजा) ३३

३५९ बोडिओकल्हार(गोरखमुण्डी) ७९

३६० बोर १२९

३६१ बोल (हीराबोल) १४

(१८)

३६२ बोलसरी (बोरसल्ली)	१०२	३९३ मालकांगणी	१९
३६३ बंगालीओनी जीवन्ती	५०	३९४ मोठा लिबू	१३९
भ		३९५ मीढल (मीढोल)	१७
३६४ भारंगी	८३	३९६ मीढी आवळ (सोनामुखी)	९३
३६५ भांग	२८	३९७ मुचकुन्द	१०४
६६६ भांगरो	८३	३९८ मुञ्ज	६८
३६७ भिलामा	२८	३९९ मूळा	१६५
३६८ मींडा	१९७	४०० मेढासिंगी	८६
३६९ भुहं कोळुं	१५८	४०१ मेथी	९
३७० भूजपत्र	११७	४०२ मेंदालकडी	१८९
३७१ भोंय आमली	९१	४०३ मेंदी	२०५
३७२ भोंपाथरी (गळजीभी)	९४	४०४ मेवडी (मोयणो)	११६
३७३ भोंयकोळु	७१	४०५ मोगलाइ एरण्ड	५१
३७४ भोंयदण्डी	१८५	४०६ मोगलाइ बेदाणा	१८७
३७५ भोंयसिंग (मगफळीं)	१९४	४०७ मोगरो	१००
म		४०८ मोटा गोखरु (उभा गोखरु)	४९
३७६ मखाणा	१३२	४०९ मोठी लुणी	१५६
३७७ मग	१४४	४१० मोथ	४१
३७८ मजीठ	२२	४११ मोरदेणी (देणी)	१६६
३७९ मटर (वाटाणा)	१४७	४१२ मोसंबी	१४०
३८० मठ	१४५	४१३ मंगुस्तान	१९६
३८१ मत्स्याक्षी	८८	र	
३८२ मधुनाशिनी (गूडमार)	८६	४१४ रगत रोहिडो	१४४
३८३ ममीरा (ममीरी)	१८७	४१५ रतनजोत	७५
३८४ मरची	१८८	४१६ रतनपुरुष	९८
३८५ मरवो	१०७	४१७ रताळु	१६५
३८६ मरियादवेल	२०७	४१८ रतांजली	३१
३८७ मरी (काळा मरी)	३	४१९ रतवेलियो	९४
३८८ मसुर	१४६	४२० राई	१५०
३८९ महुडो	१३३	४२१ राजगरो	२०३, २११
३९० माजूफल	१८०	४२२ राहाफूलनी अरडुसी	५५
३९१ माधवी लता	१०२	४२३ रातुं कोळुं	१५९
३९२ मानकंद	१६६	४२४ रातुं नागकेसर	३९

(१९)

४२५ रामतल (खरसाणी)	२०१	व	
४२६ रामतुलसी	१०७	४५६ वखमो	२६
४२७ रायचंपो (पीलोचंपो)	१०१	४५७ वछनाग	१४२
४२८ रायण	१३१	४५८ वड (वडलो)	१०८
४२९ रास्ता	१७	४५९ वरीयाली	८
४३० राळ	३४	४६० वाकेरी	६२
४३१ राळनुं झाड	१११	४६१ वांदो	८८
४३२ रिगणी	१६१	४६२ वांझीआ कंकोडी	९३
४३३ रोसामणी (लजागणी)	९०	४६३ वायवरणो (कागडा कैरी)	११९
४३४ रुखडो	१७८	४६४ वाल	१४५
४३५ रुद्राक्ष	१९१	४६५ वालुगज	६४
४३६ रुमी मस्तकी	१९१	४६६ वावडिंग (वायवडंग)	१३
४३७ रेवंचीनी	१४२	४६७ वांस	६८
४३८ रेशा खत्मी	१७६	४६८ वालो	४०
४३९ रोसो घास	७०	४६९ विलायती आमली	२०५
४४० रोहण (रोण)	६४	४७० वीकळो	१३१
		४७१ वेलन्तरो	९५
ल		श	
४४१ लकुच	१२३	४७२ शण	२०४
४४२ लताकस्तुरी	३१	४७३ शतावरी	७३
४४३ लवंग	३७	४७४ शरपंखो	७७
४४४ लसण	२७	४७५ शहांजीरू	६
४४५ लसणीयो सालम	१८९	४७६ शालेडी (घूपडो)	१११
४४६ लांग	१४७	४७७ शींघोडा	१३२
४४७ लांपडी (लोपडी)	९७, २०२	४७८ शीमलो	११७
४४८ लाल इंद्रामणुं	७६	४७९ शीवण	४५
४४९ लोबडो (लीमडो)	५७	४८० शेलारस (शिलारस)	३६
४५० लींबु (कागदी लिंबु)	१३९	४८१ शेवाल	९९
४५१ लीलीचा	७०	४८२ शंखावली	८९
४५२ लीलो चम्पो	१०१	स	
४५३ लुणी	१५५	४८३ सताव	१९२
४५४ लोघर (पठानी लोघर)	२६	४८४ सपंगन्धा	१८
४५५ लोबान	३५	४८५ सफरचंद	१३७
		४८६ सफेत फुलनो शीमळो	११८

(२०)

४८७ सफेतमुसळी	७२	५०८ सुवा	८
४८८ समाकदाना	१४१	५०९ सुरंजन	१९३
४८९ समुद्रफल	६४	५१० सूरजमुखी	२०१
४९० समूद्रशोष (वरघारो)	७७	५११ सुंठ	२
४९१ सरगवो (सेकटो)	५१	५१२ सूरण	१६४
४९२ सरसव	१४९	५१३ सेतूर	१३४
४९३ सररो	११९, २०३	५१४ सोपारी	१२५
४९४ साकरटेटी	१२५		
४९५ साग	१२१	ह	
४९६ साटोडी (रातीसाटोडी)	८१	५१५ हनुमानवेल	६६
४९७ सातवण (सप्तपणं)	१२१	५१६ हरडे (हिमज)	१
४९८ साढीयावेल	८७	५१७ हरफारेवडी (कांकणां)	१३०
४९९ सापनो चारो	१७३	५१८ हरमर (हरमल)	१९३
५०० साबूदाणा	१११	५१९ हरिवो (उपलसरी)	८२
५०१ सामो	१५०	५२० हळदर	२३
५०२ सालममिश्री	१८८	५२१ हाउबेर	१३
५०३ सालवण (चिकटियुं)	४८	५२२ हाडसांकळ	८०
५०४ सिद्धरी	१०६	५२३ हाथलो थोर	२००
५०५ सीताफळ	१९२	५२४ हिग	१०
५०६ सीसम	११२	५२५ हिगडो	१०
५०७ सुखदर्शन	१५	५२६ हिरादखण	१७७
		५२७ हंसराज (काळो हंसराज)	८६

—०—

(११)

मराठी अनुक्रमणिका

क्र.	नाव	पान	क्र.	नाव	पान
अ					
१	अक्रोड	१३८	२७	आळसंदे	१४४
२	अगर	३२	२८	आळू	१६५
३	अगस्ता	१०६	२९	आलुबुखारा	१७०
४	अर्जुन	११२	इ		
५	अडकई	१८	३०	इडलिवू	१३९
६	अडुळसा	५५	३१	इंद्रायण	७६
७	अतिविष	२६	३२	इसवगोल	१७१
८	अन्तमूळ	२१०	उ		
९	अनन्त	२०९	३३	उटंगण	१७१
१०	अफू	२९	३४	उडिद	१४४
११	अमरवेल	८७	३५	उतरण	१७२
१२	अशोक	१०३, २०९	३६	उंदिरकानी	९६
१३	अहिरावण महिरावण	१९९	३७	उन्हाळी (उटाटी)	७७
आ					
१४	आकाशवेल	८७	३८	उपळसरी	८२
१५	आषाडा	७९	३९	उम्बर	१०९
१६	आपटा	१९९	४०	उलटकांबल	१७२
१७	आंबट चुका	१५६	४१	ऊद	३५
१८	आंबटी	१५६	ए, ओ		
१९	आंबा	१२२	४२	ऐरण (टाकळी)	४६
२०	आमसूल	१४१	४३	एरण्ड, एरण्डा	५१
२१	आले	३	४४	ओवा	५
२२	आवळी (आवळकाठी)	२	अं		
२३	आसंघ	७३	४५	अंकोल	६५
२४	आळंबी	१६८	४६	अंबाडा	१२२
२५	आळवाचा कांदा	१६५	४७	अंबाडी	१९
२६	आळशी	१४८	४८	अंबेहळद	२४

(२२)

क

४९ कचरा	४२, १६७	८१ कात	११३
५० कडूकवठ	१८२	८२ कांग	४३, १५०
५१ कडू जिरे	७	८३ कांटे माठ	१५३
५२ कडू भोपळा	१६०	८४ कांटे सावर	११७
५३ कडू लिंबू	५७	८५ कांचन	५८
५४ कण्हेर	५४	८६ कांडवेल	८०, २०८, २१२
५५ कदम्ब	१०२	८७ कांदा	२७
५६ कपिला	१५	८८ कानफुटी	१९८
५७ कपूरकचरा	४२	८९ कापशी	६७
५८ कमळ	९७	९० कापूर	३०
५९ कमळाचे बी	१३२	९१ कामोणी	८५
६० कमळाक्ष	१३२	९२ कायफळ	२१
६१ करडई	२३, १५१	९३ कारले	१६१
६२ करमर	१४०	९४ कारिवणा	९२
६३ करमळ	१४०, २१०	९५ कासविदा	१५८
६४ करंज	६१	९६ कासाळू	१६६
६५ करंबळ	१८७	९७ काळा अडुळला	५६
६६ करवती	११९	९८ ,, वाळा	४०
६७ करवंद	१३०	९९ काळी कुटकी	१६
६८ कलिंगड	१२५	१०० ,, मुसळी	७२
६९ कलौजी जिरे	७	१०१ काळे तीळ	२०१
७० कवठ	१२६	१०२ काँफी	१७५
७१ कवंडळ	७६	१०३ किरल	१०५
७२ कसई	६९, १५१	१०४ कुकुरबंदा	९६
७३ कस्तूरी मोगरा	१०४	१०५ कुत्रे बांदे	१९७
७४ कळलावी	५४	१०६ कुड्याचे बी	१७
७५ काकड शिमी	२१	१०७ कुपी	१८९
७६ काकडी	१२५, १६०	१०८ कुंभा	१२०
७७ काक तोंडी	७६	१०९ कुमुद	९८
७८ काटे घोत्रा	२०	११० कुरक	११६
७९ काटे निवडुंग	५२	१११ कुरडू	२०२
८० काडेचिराइत	१६	११२ कुंजिना	११
		११३ कुळीत्य	१४८

(१२३)

११४ केवडा	१०३	१४५ खैर	११३
११५ केशर	४०	१४६ खोकली	१८९
११६ केळ	१२४		
११७ कैर	११९	ग	
११८ कोकम	१४१	१४७ गजपिपळी	४
११९ कोको	२०९	१४८ गर्जन	१७७
१२० कोर्टे	२०१	१४९ गदनीचा कांदा	९५
१२१ कोद्रा	१५१	१५० गदाभी कंद	९५
१२२ कोरफड	८०	१५१ गवती चहा	७०
१२३ कोरल	५९	१५२ गवार	१९९
१२४ कोरांटी	१०४	१५३ गहू	१४४
१२५ कोशिम्व	१२३	१५४ गहूला	४३
१२६ कोष्ट	१९	१५५ गाजर	१६५
१२६ (अ) कोला	१५८	१५६ गावजवान	९४
१२७ कोहळा	१५८	१५७ गुग्गुळ	३४
१२८ कोळसुंदा	८०	१५८ गुंज	६३
१२९ कौंडळ	७६	१५९ गुलाब	९९
१३० कंटोली	१६४	१६० गुळवेल	४४
		१६१ गेळ	१७
ख		१६२ गोकर्ण	६०
१३१ खजूर	१३५	१६३ गोजिम्हा	९४
१३२ खडकी रास्ना	२१०	१६४ गोण्डाल	९८
१३३ खरडी	१९०	१६५ गोरखचिंच	१७८
१३४ खसखस	२९	१६६ गोवाली (गांगेखी)	६६
१३५ खसखसीचे बोंड	२९		
१३६ खरवृज	१२५	घ	
१३७ खाजकुहिलीं	६३	१६७ घणसर	७५
१३८ खाजोली	१८९	१६८ घागरी	८३
१३९ खानदोडका	८१	१६९ घाणेरा खैर	११३
१४० खापरा	८१	१७० घायमारी	१९९
१४१ खारीक	१३६	१७१ घेंटुली	८१
१४२ खिरणा	१३१	१७२ घोटवेल	१२
१४३ खुळखुळा	८३	१७३ घोडागवत	९
१४४ खुरासानी ओवा	६	१७४ घोर पिपळी	४

(२४)

१७५ घोसाळ	१६२	२०६ जांभूळ	१२८
१७६ घोळ	१५६	२०७ जायपत्ती	३६
घ		२०८ जायफळ	३६
१७७ चणक बाब	४४	२०९ जास्वंद	१०५
१७८ चंदन	३१	२१० ज्वारी	१५२
१७९ चंद्रूस	१११	२११ जिरे (पांढरे जिरे)	६
१८० चणा	१४७	२१२ जिवन्ती	५०
१८१ चमेली	१००	२१३ जेष्ठमघ	१५
१८२ चवळी	१४४	२१४ जोंधळा	१५२
१८३ चहा	१७९	ट	
१८४ चाकवत	१५२	२१५ टाकळा	२५
१८५ चांदकुडा	१७९	२१६ टिटवी	२००
१८६ चारोळी	१३१	२१७ टेंटू	४७
१८७ चिकणा	६५	२१८ टेंभूरणी	१२७
१८८ चिच	१४०	ठ	
१८९ चिचोला	११०	२१९ ठवनल	२०८
१९० चिणा, चिणे	१५०	ड	
१९१ चित्रक	४	२२० डाळिंब	१३४
१९२ चिरफळ	१४	२२१ डिकेमाली	१४
१९३ चुका	१५६	२२२ डुक्करकंद	७१
१९४ चोंचे	१५५	२२३ डोली	५०
१९५ चोपचिनी	१२	२२४ डोरली वांगी	४८
ज		ढ	
१९६ जंगली अक्रोड	१३८	२२५ ढेंडस	१६३
१९७ जंगली बोर	१२९	२२६ ढोर गुंज	७३
१९८ जंगली सामा	१५०	त	
१९९ जटामांसी	४१	२२७ तगर	२०९
२०० जयपाल	७५	२२८ तगरमूल	३३
२०१ जलपिंपली	९४	२२९ तमाल	११६
२०२ जलमोहा	१३३	२३० तमाल पत्र	३८
२०३ जव	१४३	२३१ तरोटा	२५
२०४ जवस	१४८	२३२ तांदुळ	१४३
२०५ जवासो	७८		

(२५)

२३३ ताड	१२६	२६५ दिण्डसी	१६३
२३४ तानीचा वेल	८८-२१०	२६६ देवदार	३२
२३५ तांबडी दुपारी	१०५	२६७ देव डांगरी	९३
२३६ त्रायमाण	८३	२६८ देव भात	१५३
२३७ तालिमखाना	८०	२६९ देवनळ	२०८
२३८ तालिस पत्र	८३	२७० दोडका	१६१
२३९ तिरत	८३		
२४० त्रिफळा	२	२७१ धनसर	७५
२४१ तिसल	१४	२७२ धणे	८
२४२ तिळवण	९२	२७३ धमासा	७९
२४३ तीनघारी निवडुंग	५३	२७४ धामणीचा वृक्ष	११८
२४४ तीळ	१४८	२७५ धायटी (धावस)	२२
२४५ तुनी	१३४	२७६ धावडा	११८
२४६ तुपकडी	६६	२७७ धोत्रा	५५
२४७ तुंबा	९२		
२४८ तुलतुली	८९	२७८ नन्दीवृक्ष	१०९
२४९ तुळस	११६	२७९ नखेल	४७
२५० तूणी	११६	२८० नल	२०८
२५१ तूर, तुरी	१४६	२८१ नाकशिकणी	९६
२५२ तोंडली	१६२	२८२ नागकेसर	३९
२५३ तीसे	१२५	२८३ नागचाफा	३९
		२८४ नागरमोथा	४१, ४२
२५४ दगड फूल	४१	२८५ नागली	२११
२५५ दर्भ	६९	२८६ नागवेल	४५
२५६ दंती, दातरा	७५	२८७ नारळी	१२४
२५७ दरियाचा नारळ	१८३	२८८ नालिची भाजी	१५५
२५८ दवणा	१०८	२८९ नास्पती	१३७
२५९ दारूहळद	१२४	२९० निंब	५७
२६० दालचिनी	३८	२९१ निगुंडी	६०
२६१ द्राक्ष	१३५	२९२ निशोत्तर	७४
२६२ दुधी (दुधीभोपळा)	१५९	२९३ नीळ	७७
२६३ दूर्वा	७१	२९४ नेपती	११९
२६४ दिण्डा	१६६	२९५ नेपाळी घनिया	१४

(२६)

२९६ पडबळ	१६०	फ	
२९७ पतंभ	३२	३३० फणस	१२३
२९८ पद्मकाष्ठ	३४	३३१ फड्या निवडुंग	२००
२९९ पपनस	१३९	३३२ फालसा	१३४
३०० परवल	१६२	३३३ फूट	१२४
३०१ पहाडवेल (पाडळ)	७३	ब	
३०२ पळस	११७		
३०३ प्रसारणी	८१	३३४ बकाणा लिब	५७
३०४ प्रहनी	९८	३३५ बकुळ	१०२
३०५ पांगारा	५८	३३६ बचनाग	१४२
३०६ पाडळ	४६	३३७ बडिशोप	८
३०७ पाथरी	९४	३३८ बदाम	१३६
३०८ पान बाबला	१२९	३३९ बांडगुळ	८८
३०९ पान ओवा	२०७	३४० बाफळी	२००
३१० पांढरा कुडा	१६,६१	३४१ बाभूल	२००
३११ पांढरा खैर	११३	३४२ बाभूळ	११४
३१२ पांढरा चाफा	१०१	३४३ बावची	१२५
३१३ पांढरी सावर	११८	३४४ बाहवा	१५
३१४ पांढरे वेखंड	११	३४५ बाळंतशोप	८
३१५ पारिजातक	५८	३४६ ब्राह्मी	९१
३१६ पालक	१५४	३४७ बिबला	११२
३१७ पाषाण भेद	२२	३४८ बिंबा	२८
३१८ पित्तमारी	२१०	३४९ बिरुंड	१४१
३१९ पित्तवेल	२१०	३५० बीट	२०२
३२० पिपळ	१०८	३५१ बेडकल काकरे	१३१
३२१ पिलु	१३७	३५२ बेडकी	८६
३२२ पिचळी कण्हेर	५४	३५३ बेल	४५
३२३ पुत्रजीव	११५	३५४ बेड्डा	१
३२४ पुदिना	१८५	३५५ बोकेनल	२०८
३२५ पुष्कर मुल	२०	३५६ बोटांबा	१२३
३२६ पेंढर	१६४	३५७ बोर	१२९
३२७ पेंदुर	१६४	३५८ बोरबाडा	११०
३२८ पेवा	१६७	३५९ बोल	१४१
३२९ पोफळी	१२५		

(१७)

अ		३९० माढ	१२४
३६० भांग	२८	३९१ मायाळुं	१५३
३६१ भात	१४३	३९२ माल कांगोणी	१९
३६२ भारंग	२१	३९३ मिरे	३
३६३ भिरंड	१४१	३९४ मूग	१४४
३६४ भुई आंवळा	९१	३९५ मुचकुन्द	१०४
३६५ भुई उम्बर	११०	३९६ मुद्रा (मुद्रीका)	६५
३६६ भुई कोहळा	७१	३९७ मुष्कदाणा	३१
३६७ भुई घोळ	१५५	३९८ मुळा	१६५
३६८ भुई मूग	१९४	३९९ मूग	१४४
३६९ भुई रिंगणी	४९	४०० मेढासिंगी	८५
३७० भूर्जपत्र	११७	४०१ मेथी	९
३७१ भेडी	१०९	४०२ मेन्दालकडी	१८९
३७२ भुई सर्पटी	१५६	४०३ मेन्दी	२०५
३७३ भोंकर	१३५	४०४ मोखाडा	१२०
३७४ मोपळा	१५८	४०५ मोगरा	१००
म		४०६ मोगली एरंड	५१
३७५ मखाणे,	१३२	४०७ मोगली वेदाणा	१८७
३७६ मगर मिठी	१५७	४०८ मोठी नायटी	९०
३७७ मठ	१४५	४०९ मोठे गोखरू	५०
३७८ मंजिष्ठ	४	४१० मोठे वेलदोडे	३७
३७८ (अ) मयूर शिखा	९७	४११ मोयी, मुयी	११६
३७९ मयादेवेल	२०७	४१२ मोसंबी	१४०
३८० मरूवा	१०७	४१३ मोहवा	१३३
३८१ मसुर	१४६	४१४ मोहरी	१५०
३८२ महानिब	११६		
३८३ महारूख	४७		
३८४ महाळुंग	१३८		
३८५ माका	८३		
३८६ माघवीलता	१०२		
३८७ माटवण	९२		
३८८ माठ	१५४		
३८९ माठाची भाजी	१५३		
		र	
		४१५ रक्त अडुळसा	५५
		४१६ रक्त चंदन	३१
		४१७ रतवेल	९४
		४१८ राजगिरा	२०२
		४१९ रातांबी	१४१
		४२० रान उडिद	५१

(२८)

४२१ रान कादा	२८	४५१ वसु	८१
४२२ रान गांजा	४८	४५२ वाकेरी	६२
४२३ रान मूग	५०	४५३ वाटापो	१४७
४२४ रान हळद	२४	४५४ वांगी	१६३
४२५ रामबाण	६९	४५५ वांझ कंटोली	९३
४२६ रायगावळा	१३०	४५६ वायवणं	११९
४२७ रायण	१३१	४५७ वाल	१४५
४२८ राळ	३४	४५८ वालुंडा	६४
४२९ राळेचा वृक्ष	१११	४५८ (अ) वावडिंग	१३
४३० रिठा	११४	४५९ वावळा	६२
४३१ रूई	५२	४६० वासनवेल	८८, २१०
४३२ रुदन्ती	१९०	४६१ वाळा	४०
४३३ रुद्राक्ष	१९१	४६२ विष्णुकान्ता	८९
४३४ दीर्घ रुमामस्तकी	१९१	४६३ वेखंड	१०
४३५ रोहण	६४	४६४ वेलदोडे	३८
४३६ रोहिडा	११४	श	
४३७ रोहिस गवत	७०		
ल		४६५ शमी	१२०
४३८ लवंग	३७	४६६ शतावरी	७३
४३९ लहान नाथटी	९१	४६७ शंखवेल	२००
४४० लहान घोळ	१५५	४६८ शंखाहुली	८९
४४१ लव्हाळा	४२	४६९ शहाजिरे	६
४४२ लसूण	२७	४७० शामलता	८२
४४३ लाजरी	९०	४७१ शिकेकाई	५३
४४४ लाजाळू	९०	४७२ शिघाडा	१३२
४४५ लांग	१४७	४७३ शिघी	१३६
४४५ (अ) लाल सावर	११७	४७४ शिरस	११०
४४६ लाल मिरची	१८८	४७५ शिरसी	१४९
४४७ लिंबू	१३९	४७६ शिराळे	१६१
४४८ लेंडी पिपळी	३	४७७ शिलारस	३६
४४९ लोघ	२६	४७८ शिवण	४५
व		४७९ शिसव	११२
४५० वड	१०८	४८० शेंगदाणे	१९४
		४८१ शेंद्री	१०६
		४८२ शेर	५३

(२९)

४८३ शेवगा	५९	५०९ सालमिश्री	१८८
४८४ शेवाल	९९	५१० सालवण	४८
स		५११ सिगमकाटी	९५
४८५ सताप	१९२	५१२ सीरपंखा	७७
४८६ संत्री	१२७	५१२ (अ) सुंठ	२
४८७ सदाफुली	२०१	५१३ सुरंगी	३९
४८८ सापा	२०४	५१४ सुरंजाम मीठा	१९३
४८९ सत	१५५	५१५ सुरण	१६४
४९० सबजा	१०७	५१६ सूर्यफूल	२०१
४९१ सफरचंद	१३७	५१७ सोनचाफा	१०१
४९२ सफेद अमर	१११	५१८ सोनामुखी	१३, २०६
४९३ सफेद मुसळी	७२	ह	
४९४ समुद्रफळ	६४	५१९ हंसपदी	८६
४९५ समुद्रशोक	७७	५२० हरभरा	१४७
४९६ सरल	२३	५२१ हरमल	१८३
४९७ सराटे	४९	५२२ हरडा	१
४९८ सहोड	११९	५२३ हरणखुरी	१५०
४९९ साखरनिबू	१३९	५२३ (अ) हरिक	१५१
५०० साखवेल	८९	५२४ हळद	२३
५०१ साग	१२१	५२५ हादगा	१०६
५०२ सागरगोटा	६२	५२६ हाडवर्णा	११९
५०३ साबूदाणा	१९१	५२७ हल्लिम	९
५०४ सातवीण	१२१	५२८ हिग	१०
५०५ सापसण	१८	५२९ हिगण	११५
५०६ सामुक	१५०	५३० हिरवा चाफा	१०१
५०७ सालई वृक्ष	१११	५३१ हिराबोळ	१४१
५०८ सालईचा डिक	२५	५३२ हिरा दखन	१७७
		५३३ होश	१३

हिन्दी अनुक्रमणिका

क्र.	नांव	पान	क्र.	नांव	पान
	अ				
१	अकरकरा	१९५	२८	असवर	३८
२	अखरोट	१३८		आ	
३	अगर	३२	२९	आक	५२
४	अगस्त	१०६	३०	आकाशवेल	८७
५	अजदण्डी	१८६	३१	आकास गट्टा	२००
६	अलमोद	५	३२	आडू	१७०
७	अजवायन	५	३३	आछवेल	२०८
८	अडूसा	५५	३४	आम	१२२
९	अतीस	२५	३५	आमला	१
१०	अदरक	२	३६	आंबा हल्दी	२३
११	अंकोल	६५	३७	आलुवालु	४४
१२	अन्तमूल	२१०	३८	आलुबोखारा	१७०
१३	अनन्तमूल	८२		इ	
१४	अनानास	१६९	३९	इन्द्रायण	७६
१५	अनार	१३४	४०	इमली	१४०
१६	अफीम	२९	४१	इश्वरमूल	१८
१७	अमलतास	१५	४२	इसबगोल	१५१
१८	अम्बाडा	१२२		उ	
१९	अम्बारी	१८	४३	उटंगण	१७१
२०	अयापान	१७०	४४	उडद	१४४
२१	अरणी	४७	४५	उतरन	१७२
२२	अरनी	४६	४६	उदसाल	१७३
२३	अरहर	१४६	४७	उंदाहुली	१६९
२४	अरुई	१६५, २०५	४८	उन्नाग	१२८
२५	अकंपुष्पी	८९	४९	उलटकंबल	१७२
२६	अशोक	१०३, २०९	५०	उशबा मगरवी	१२
२७	अश्वगंधा	७३	५१	उषक	१७२
			५२	उस्त	१७३

(३१)

५३ ऊटकटेरा	१७३	८३ कलौजी	७
ए		८४ कसेरू	१६७
५४ एककली लहसून	२७	८५ कसौन्दी	१५७
५५ एरका	६९	८६ काकजंघा	८५
५६ एरण्ड	५१	८७ कागनी निबू	१३९
अं		८८ काटा करज	६२
५७ अंगूर	१३५	८९ कांडवेल	२०८
क		९० कायपुटी	१७५
५८ काकडासिंगी	२१	९१ काथफर	२१
५९ ककडी	१६०	९२ काला अडूसा	५६
६० कचनार	५९	९३ काला जिरा	६
६१ कचूर	४२	९४ काली मुसली	७२
६२ कटहल	१२३	९५ काली सर	८२
६३ कट सरैया	१०४	९६ कास	६९
६४ कट लौकी	१५९	९७ कासनी	१७५
६५ कटेरी	४९	९८ काँफो	१७५
६६ कठगुलर	११०	९९ किरमानी अजवायन	१८०
६७ कदम्ब	१०२	१०० कुकरोन्दा	९६
६८ कन्दुरी	१६२	१०१ कुचला	१२७
६९ कनेर	५४	१०२ कुक्षि	११७
७० कपास	६५	१०३ कुटकी	१६
७१ कपीला	१५	१०४ कुट	२०३
७२ कपूर	३०	१०५ कुटगण	८६
७३ कमरख	१४०, २११	१०६ कुप्पा	१८९
७४ कमल	९७	१०७ कुम्भी	९८
७५ कमल केबीज	१३२	१०८ कुमुद	९८
७६ करजीरी	७	१०९ कुरण्ड	२०२
७७ करेला	१६१	११० कुलथो	१४८
७८ करंज	६१	१११ कुलींजन	११
७९ करोन्दा	१३०	११२ कुश	६९
८० करोन्दी	१३०	११३ कुसुम	२३
८१ कलम्बीसाम	१५५	११४ कूजा	१०२
८२ कलिहारी	५३	११५ कूडा	१६, ६१

(३२)

		ग	
११६ कूट	१९		
११७ केमुआ	१६७	१४६ गजपीपल	४
११८ केला	१२३	१४७ गंधपूरा का तेल	१८७
११९ केवडा	१०३, २०७	१४८ गंधत्रीरोजा	३३
१२० केसर	३९	१४९ गंपलाशी	४२
१२१ कैथ	१२६	१५० गंभारी	४५
१२२ कोकम	१४१	१५१ गर्जन	१७७
१२३ कोको	२०२	१५२ गरहेडुवा	१५१
१२४ कोदो	१५१	१५३ ग्वारपाठा	८०
१२५ कोयल	६०	१५४ गाजत्रा	९४
१२६ कोशम्भ	१२२	१५५ गाजर	१६५
१२७ कंगुनी	४३, १५०	१५६ गिलोथ	४४
१२८ कंज	११७	१५७ गुग्गल	३४
१२९ कंधी	६५	१५८ गुडमार	८६
१३० कंटाई	१३१	१५९ गुडहर	१०५
ख		१६० गुलबास	१७८
१३१ खजूर	१३५	१६१ गुनसकरी	६६
१३२ खरबूज	१२५	१६२ गुल्लर	१०९
१३३ खतमी	१७६	१६३ गुलाब	९९
१३४ खस	४०	१६४ गुग्गल	३५
१३५ खसखस	२१	१६५ गुमा	९२
१३६ खाकसी	१७७	१६६ गेंदा	१७८
१३७ खिरनी	१३१	१६७ गेहू	१४३
१३८ खीरा	१२५	१६८ गोखरू	४९
१३९ खुजनी	६३	१६९ गोभी	९४
१४० खुबाजी	१७७	१७० गोरखइमली	१७८
१४१ खुरमानी	१७२	१७१ गोरख गूटी	२०२
१४२ खुरासानी	६	१७२ गोरख गूठ डी	८९
अजवायन		१७३ गोवार	१९९
१४३ खूनखराबा	१७७		
१४४ खेकसा	१६४	१७४ टोटवेल	१२
१४५ खेसारी-कसूर	१४७	१७५ घोडा निंब	४७

(३३)

च		ज	
१७६ चकवड	२५	२०७ जटामांसी	४१
१७७ चकोतरा	१३८	२०८ जट्टा	१८३
१७८ चचेडा	१६०	२०९ जगली एरण्ड	५१
१७९ चणा	१४६	२१० जंगली कपास	६७
१८० चमेली	१००	२११ जंगली प्याज	२७
१८१ चम्पा	१०१	२१२ जमाल गोटा	७५
१८२ चांगेरी	१५६	२१३ जरतोर	८४
१८३ चाय	१७९	२१४ जल चौलई	१५४
१८४ चालता	१८७	२१५ जलजमनी	७१, २१०
१८५ चावल	१४३	२१६ जलघनियाँ	१८०
१८६ चिवूड	१२५	२१७ जलपीपल	९४
१८७ चित्रक	४	२१८ जल महुवा	१३३
१८८ चिगायता	१६	२१९ जलमाला	६४
१८९ चिरौंजी	१३१	२२० जव	१४३
१९० चिलगोझा	२७९	२२१ जवास	७८
१९१ चिलबिल	६२	२२२ जायफल	३६
१९२ चीड	३३	२२३ जावित्री	३७
२९३ चीना	१५१	२२४ जिवसाग	५०
१९४ चुकत्तदव	२२२	२२५ जोरा	६
१९५ चूका	१५६	२२६ जोवन्ती	५०
१९६ चोंच	१५७	२२७ जुवार	१५२
१९७ चोपचिनी	१२	२२८ जूफा	१८०
१९८ चौपतिथा	१५७	२२९ जूही	१००
१९९ चौलाईकाशाक	१५३	२३० जेठोमघ	१४
छ		२३१ जंत	१०६
२०० छरीला	४१	२३२ जैतून	१८१
२०१ छोटी इलायची	३८	ट	
२०२ छोटी जामुन	१२८	२३३ टमाटर	१९४
२०३ छोटी दुध्री	९२	२३४ टिण्डा	१६३
२०४ छोटी बेर	१२९	ड	
२०५ छोटी लोणा	१५५	२३५ डिकामाली	३१
२०६ छोला	१४६		

(३४)

त		२६६ दुपाहरिया	१०५
२३६ तगर	३३	२६७ देवदार	३२
२३७ तज	३८	२६८ देवदाली	९३
२३८ तंबाखू	१८१	२६९ दोपातीलता	२०७
२३९ तमालपत्र	३८	ध	
२४० तश्बूज	१२४	२७० घत्तूरा	५५
२४१ ताड	१२६	५७१ घनिया	७
२४२ तालमखाना	७९	२७२ धमासा	७८
२४३ तालीसपत्र	४३	२७३ धवल बरुआ	१८
२४४ त्रिफला	२	२७४ धाय	२२
२४५ तिल	१४८	न	
२४६ तिलक	१०५	२७५ नरकचूर	२४
२४७ तिवारा सेहुण्ड	५३	२७६ नरकट	६८
२४८ तीखूर	१८१	२७७ नरसल	२०८
२४९ तीनि	१५१	२७८ नरिचासाग	१५४
२५० तीसी	१४८	२७९ नाकछिकनी	९६
२५१ तुरई	१६१	२८० नागकेसर	३९
२५२ तुलसी	१०६	२८१ नागफनी	२००
२५३ तेजबल	१४	२८२ नागरमोथा	४२
२५४ तेजफल	१४	२८३ नागवल्ली	४५
२५५ तेंदू	१२७	२८४ नारियल	१२४
२५६ तोदरी	१८२	२८५ नाशपाती	१३७
२५७ तोरी	१४९	२८६ निब	५७
थ		२८७ निर्मली	१३५
२५८ थूहर	५२	२८८ निर्विषा	१९३
द		२८९ निष्पाव	१४५
२५९ दन्ती	७४	२९० निसोत	७४
२६० दर्दमार	१९९	२९१ नीली	७७
२६१ दवना	१०८	२९२ नेडली	६०
२६२ दारुहलदी	२४	२९३ नोलकोल	१९६
२६२ द्राक्ष	१३५	प	
२६४ दुधल	१८३	२९४ पखानभेद	२२
२६५ दुधी	९०	२९५ पतङ्ग	३२

(३५)

२९६ पत्ता अजवायन	२०७	व	
२९७ पद्माकि	३४	३२८ बकायन	५७
२९८ पपिता	१८४	३२९ बच	१०
२९९ प्याज	२७	३३० बडा गोखरू	४९
३०० परवर	१६२	३३१ बडा नींबू	१३९
३०१ प्रसारणी	८१	३३२ बडा सेम	१६३
३०२ पाकर	११०	३३३ बडी इलायची	३७
३०३ पाढल	४६	३३४ बडी जामुन	१२८
३०४ पानी आमला	१२९	३३५ बडी तोरई	१६१
३०५ पांगारा	५८	३३६ बडी लोणी	१५६
३०६ पारिजात	५८	३३७ वयुआ	१५२
३०७ पाप्रा	१७८	३३८ बदाम	१३६
३०८ पारस पीपल	१०९	३३९ बंद गोभी	१९५
३०९ पालक शाक	१५४	३४० बनफसा	१८५
३१० पिठवन	४८	३४१ बनभण्टा	४८
३११ पिड खजूर	१३६	३४२ बरहर	१२३
३१२ पिजर	१६४	३४३ बरियार	६५
३१३ प्रियङ्गु	४३	३४४ बरो	१३३
३१४ पिलाकनेर	५४	३४५ बहमन लाल	१८५
३१५ पिलु	१३७	३४६ बहमन सफेद	१८५
३१६ पिस्ता	१८४	३४७ बहेडा	१
३१७ पीपर	३	३४८ ब्रह्मदण्डी	१८६
३१८ पीपलामूल	४	३४९ बाकुची	२५
३१९ पीपलवृक्ष	१०८	३५० बादावर्द	१८५
३२० पीलीकपास	१७४	३५१ बादियानखताई	१८६
३२१ पुदीना	१८५	३५२ बादियाण रूमी	१८६
३२२ पुष्करमूल	२०	३५३ बारहमासी	२०१
३२३ पोय	१५३	३५४ बालक	४०
३२४ पोस्त	२९	३५५ बालवज	११
		३५६ बांस	६८
फ		३५७ बिजोरा नींबू	१३८
३२५ फरास	१९६	३५८ बिरियारा	१९७
३२६ फालसा	१३४	३५९ बेर	१२९
३२७ फूट	१२४		

(३६)

३६० बेल	४५	३९२ मानकंद	१६६
३६१ बेहदाना	१८७	३९३ माफली	१५७
३६२ बैंगन	१६३	३९४ मासकांगोणी	१९
३६३ बोल	१४१	३९५ मिरचा	१८८
भ		३९६ मीठा निंबू	१३९
३६४ भंग	२८	३९७ मीठा सुरंजान	१९३
३६५ भद्रमुंज	६८	३९८ मुचकुन्द	१०४
३६६ भसींडा	१६७	३९९ मुगवन	५०
३६७ भांगारा	८३	४०० मुंगफळी	१९४
३६८ भिलावा	२८	४०१ मुसाकानी	९६
३६९ भारंगी	२१	४०२ मूग	१४४
३७० भुईआमला	९१	४०३ भूली	१६५
३७१ भुई छत्ता	१६८	४०४ मेथी	९
३७२ भूरा कुम्हडा	१५८	४०५ मोगरा	१००
म		४०६ मोठ	१४५
३७३ मकोय	८५	४०७ मोथा	४१
३७४ मखाना	१३२	४०८ मोलसरी	१०१
३७५ मजीठ	२२	४०९ मोसंबी	१४०
३७६ मटर	१४७	४१० मैदालकडो	१८९
३७७ मंगुस्तन	१९७	४११ मैनफल	१७
३७९ ममीरा	१८७	य	
३८० मयुरशिखा	२०२	४१२ यस्तगी	१९१
३८१ मरसा	१५३	र	
३८२ मरिच	३	४१३ रक्तपुष्प मडुमा	५५
३८३ मरुवा	१०७	४१४ रतन पुरुष	९८
३८४ मपवन	५१	४१५ रती	६३
३८५ मसूर	१४६	४१६ राई	१४९
३८६ महानिंबू	१३८	४१७ राजमाष	१४४
३८७ महुआ	२११	४१८ रामतराई	१९७
३८८ महुवा	१३३	४१९ राल	३४
३८९ महेन्दी	२०६	४२० रास्ता	१७
३९० माजूफल	१८८	४२१ रूद्रवन्ती	१९०
३९१ माघकी	१०२	४२२ रूद्राक्ष	१९१

(३७)

४२३ रेवन्दचीनी	१४२	४५४ विलायती गवत	९
४२४ रोहण	६३	४५५ विलायती पोदिना	१८४
४२५ रोहिस	७०	४५६ विलाहीकंद	७२
ल		४५७ विष	१४२
४२६ लकजन	९०	४५८ वेलन्तर	९५
४२७ लज्जाकन्ती	९०	४५९ बेलियापीपल	१०९
४२८ लताकस्तूरी	३०	श	
४२९ लटजीरा	७९	४६० शण	२०४
४३० लटाफटकी	११८	४६१ शणपुष्पी	८३
४३१ लहसुन	२७	४६२ शतावर	७३
४३२ लाई	१६९	४६३ शरबाण	७०
४३३ लाल इन्द्रायण	७६	४६४ शरीफा	१८२
४३४ लाल कुम्हडा	१५९	४६५ शंखपुष्पी	८९
४३५ लाल चन्दन	३१	४६६ शिकाकाई	५३
४३६ लाल नागकेसर	३९	४६७ शितलचिनी	४४
४३७ लाल पूतर्नवा	८१	४६८ शिलारस	३५
४३८ लाल मंदार	५२	स	
४३९ लाल मुर्गा	९७	४६९ सदाबहार	२०१
४४० लाल साग	१५४	४७० सत्यानाशी	२०
४४१ लिसोडा	१३४	४७१ सनाथ	९३, २०६
४४२ लोकाट	१९८	४७२ संत्रा	१२६
४४३ लोघ	२६	४७३ सफेद कहु	१५८
४४४ लोबान	३५	४७४ सफेद चंदन	३१
४४५ लोकी	१५९	४७५ सफेद पाठल	४६
४४६ लौंग	३७	४७६ सफेद पूतर्नवा	८१
व		४७७ सफेद मुसली	७२
४४७ वखमा	२६	४७८ सबजा	१०७
४४८ वनहरदी	२४	४७९ समाकदाना	१४१
४४९ वराहीकंद	७१	४८० समुद्रफल	६४
४५० वांझ ककोडा	९३	४८१ समुद्रशोख	७७
४५१ वाय विडङ्ग	१३	४८२ सरपोंका	७७
४५२ विदारी कंद	७१	४८३ सरसो	१४९
४५३ विलायती, अफसंतीन	१७०	४८४ सहतूत	१३४

(३८)

४८५ सहिजना	५९	५०७ सोना पाठा	४७
४८६ सांवा	१५०	५०८ सोपारी	१२०
४८७ साबूदाना	१९१	५०९ सौफ	८
४८८ साल	११०		
४८९ सालई	१११	५०१ हडजोड	८०
४९० सालवन	४८	५११ हथकन	१६६
४९१ सालमिश्री	१८८	५१२ हपुषा	१३
४९२ सिंघाडा	१३२	५१३ हरकुच	१५७
४९३ सिरस	११०	५१४ हरजोडी	७३
४९४ सिरहटा	१९९	५१५ हरड	१
४९५ सिरियारी	९७	५१६ हरफारेवडी	१३०
४९६ सिवार	९९	५१७ हरमल	१९३
४९७ सिहोरा	२०३	५१८ हरिचाय	७०
४९८ सुखदशन	९५	५१९ हरिदूब	७०
४९९ सुदाब निताब	१९२	५२० हंसपदी	८६
५०० सुनसुनीया साग	१५७	५२१ हलदी	२३
५०१ मुरनकन्द	१६४	५२२ हालों	९
५०२ सूर्यमुखी	२०१	५२३ हिरवी	२०
५०३ सेन्दुरिया	१०६	५२४ हींग	१०
५०४ सेत्र	१३७	५२५ हीना	२०६
५०५ सोभा	८	५२६ हुरहुर	९२
५०६ सोंठ	२		

— 0 —

INDEX

No.	Latin Name	Page No.
1	<i>Abelmoschus esculentus</i>	197
2	<i>Abelmoschus moschatus</i>	31
3	<i>Abroma augusta</i>	172
4	<i>Abrus precatorius</i>	63
5	<i>Abutilon indicum</i>	65
6	<i>Acacia catechu</i>	113
7	<i>Acacia concinna</i>	53
8	<i>Acacia farnesiana</i>	113
9	<i>Acacia nilotica</i>	114
10	<i>Acacia sinuata</i>	53
11	<i>Acacia suma</i>	113
12	<i>Acalypha indica</i>	189
13	<i>Achyranthes aspera</i>	79
14	<i>Aconitum chasmanthum</i>	142
15	<i>Aconitum ferox</i>	142
16	<i>Aconitum heterophyllum</i>	26
17	<i>Aconitum palmatum</i>	26
18	<i>Acorus calamus</i>	11
19	<i>Actinodaphne hookeri</i>	184
20	<i>Actinopteris dichotoma</i>	97
21	<i>Adansonia digitata</i>	179
22	<i>Adhatoda vasica</i>	55
23	<i>Adiantum lunulatum</i>	86
24	<i>Aegle marmelos</i>	45
25	<i>Aerva lanata</i>	202
26	<i>Agaricus campestris</i>	168

(2)

27	<i>Aglaia roxburghiana</i>	43
28	<i>Ailanthus excelsa</i>	47
29	<i>Alangium salviifolium</i>	65
30	<i>Albizia lebeck</i>	110
31	<i>Aleurites moluccana</i>	138
32	<i>Alhagi camelorum</i>	78
33	<i>Alhagi pseudalhagi</i>	78
34	<i>Alkanna tinctoria</i>	190
35	<i>Allium ascalonicum</i>	27
36	<i>Allium cepa</i>	27
37	<i>Allium macleanii</i>	189
38	<i>Allium sativum</i>	27
39	<i>Alocasia indica</i>	166
40	<i>Aloe barbadensis</i>	80
41	<i>Alpinia galanga</i>	11
42	<i>Alstonia scholaris</i>	121
43	<i>Alternanthera sessilis</i>	88
44	<i>Althaea alba</i>	176
45	<i>Althaea officinalis</i>	176
46	<i>Althaea rosea</i>	176
47	<i>Altingia excelsa</i>	36
48	<i>Amaranthus blitum</i> Var. <i>Oleracea</i>	153
49	<i>Amaranthus caudatus</i>	154, 203
50	<i>Amaranthus mangoshana</i>	204
51	<i>Amaranthus spinosus</i>	153
52	<i>Amaranthus tricolor</i>	154
53	<i>Amberboa ramosa</i>	186
54	<i>Amomum subulatum</i>	37
55	<i>Amoora rohituka</i>	114
56	<i>Amorphophallus campanulatus</i>	165
57	<i>Anacyclus pyrethrum</i>	195
58	<i>Ananas comosus</i>	170
59	<i>Anethum graveolens</i>	8

(3)

60	<i>Annona muricata</i>	194
61	<i>Annona reticulata</i>	194
62	<i>Annona squamosa</i>	192
63	<i>Anogeissus latifolia</i>	118
64	<i>Anthocephalus cadamba</i>	102
65	<i>Antiaris toxicaria</i>	179
66	<i>Aphanamixis polystachya</i>	114
67	<i>Apium graveolens</i>	6
68	<i>Aquilaria agallocha</i>	32
69	<i>Arachis hypogaea</i>	195
70	<i>Aralia quinquefolia</i>	66
71	<i>Areca catechu</i>	126
72	<i>Argemone mexicana</i>	20
73	<i>Argyreia nervosa</i>	78
74	<i>Argyreia speciosa</i>	78
75	<i>Aristolochia indica</i>	18
76	<i>Artabotrys hexapetalus</i>	101
77	<i>Artabotrys odoratissimus</i>	101
78	<i>Artemisia absinthium</i>	170
79	<i>Artemisia maritima</i>	180
80	<i>Artemisia vulgaris</i>	108
81	<i>Artocarpus hetrophyllus</i>	123
82	<i>Artocarpus lakoocha</i>	123
83	<i>Asparagus adscendens</i>	72
84	<i>Asparagus racemosus</i>	73
85	<i>Asparagus racemosus var javanicus</i>	73
86	<i>Astragalus sarcocola</i>	169
87	<i>Astragalus gummifer</i>	174
88	<i>Atropa acuminata</i>	193
89	<i>Averrhoa carambola</i>	140, 211
90	<i>Azadirachta indica</i>	57
91	<i>Azanza lampas</i>	67
92	<i>Bacopa monnieri</i>	91

(4)

93	<i>Balanites aegyptica</i>	115
94	<i>Baliospermum montanum</i>	75
95	<i>Balsamodendron mukul</i>	34
96	<i>Bambusa arundinacea</i>	68
97	<i>Barleria prionitis</i>	104
98	<i>Barringtonia acutangula</i>	64
99	<i>Basella rubra</i>	153
100	<i>Bassia longifolia</i>	133
101	<i>Bauhinia purpurea</i>	59
102	<i>Bauhinia racemosa</i>	199
103	<i>Bauhinia vahlii</i>	84
104	<i>Bauhinia variegata</i>	59
105	<i>Benicasa cerifera</i>	158
106	<i>Berberis aristata</i>	25
107	<i>Bergenia ligulata</i>	22
108	<i>Beta vulgaris var rapa</i>	202
109	<i>Betula utilis</i>	117
110	<i>Biophytum sensitivum</i>	90
111	<i>Bixa orellana</i>	106
112	<i>Blepharis edulis</i>	171
113	<i>Blumea balsmifera</i>	96
114	<i>Blumea densiflora</i>	96
115	<i>Blumea lacera</i>	96
116	<i>Boerhavia diffusa</i>	81
117	<i>Bombax ceiba</i>	117
118	<i>Borassus flabellifer</i>	126
119	<i>Boswellia serrata</i>	35, 111
120	<i>Brassica campestris var sarson</i>	149
121	<i>Brassica campestris varapa</i>	196
122	<i>Brassica juncea</i>	150
123	<i>Brassica oleracea var. botrytis</i>	196
124	<i>Brassica oleracea var. capitata</i>	195
125	<i>Brassica oleracea var. gongylodes</i>	196

(5)

126	<i>Buchanania latifolia</i>	131
127	<i>Butea monosperma</i>	117
128	<i>Caesalpinia crista</i>	62
129	<i>Caesalpinia digyna</i>	62
130	<i>Caesalpinia Sappan</i>	32
131	<i>Cajanus cajan</i>	146
132	<i>Calotropis gigantea</i>	52
133	<i>Calotropis procera</i>	52
134	<i>Calycopteris floribunda</i>	209
135	<i>Camellia sinensis</i>	179
136	<i>Canavalia ensiformis</i>	163
137	<i>Cannabis sativa</i>	29
138	<i>Canscora decussata</i>	89
139	<i>Capparis decidua</i>	119
140	<i>Capparis mooni</i>	191
141	<i>Capsicum annuum</i>	188
142	<i>Cardiospermum halicacabum</i>	198
143	<i>Careya arborea</i>	120
144	<i>Carica papaya</i>	184
145	<i>Carissa carandas</i>	130
146	<i>Carisa congesta</i>	130
147	<i>Carthamus tinctorius</i>	23
148	<i>Carum carvi</i>	7
149	<i>Caryophyllus aromaticus</i>	37
150	<i>Cascara sagrada</i>	174
151	<i>Cascinium fenestratum</i>	209
152	<i>Cassia angustifolio</i>	93,206
153	<i>Cassia fistula</i>	15
154	<i>Cassia italica</i>	206
155	<i>Cassia occidentalis</i>	158
156	<i>Cassia sophora</i>	158
157	<i>Cassia tora</i>	25
158	<i>Cassine glauca</i>	120

(6)

159	<i>Cassytha filiformis</i>	87
160	<i>Catharanthus pusillus</i>	201
161	<i>Catharanthus roseus</i>	201
162	<i>Oedrela toona</i>	116
163	<i>Cedrus deodara</i>	32
164	<i>Ceiba pentandra</i>	118
165	<i>Celastrus paniculata</i>	19
166	<i>Celosia argentea</i>	97
	<i>C. argentea</i> var. <i>eristala</i>	202
167	<i>Centaurea behen</i>	185
168	<i>Centella asiatica</i>	92
169	<i>Centipeda orbicularis</i>	96
170	<i>Cephaelis ipecacuanha</i>	171
171	<i>Ceratophyllum demersum</i>	99
172	<i>Oheiranthus cheiri</i>	182
173	<i>Chenopodium album</i>	152
174	<i>Chlorophytum arundinaceum</i>	72
175	<i>Cicca acida</i>	130
176	<i>Cicer arietinum</i>	147
177	<i>Cichorium intybus</i>	175
178	<i>Cinchona officinalis</i>	192
179	<i>Cinnamomum camphora</i>	30
180	<i>Cinnamomum cassia</i>	38
181	<i>Cinnamomum tamala</i>	39
182	<i>Cissampelos pareira</i>	74
183	<i>Cissus quadrangularis</i>	80
184	<i>Citrullus colocynthis</i>	76
185	<i>Citrullus lantus</i> var. <i>fistulosus</i>	163
186	<i>Citrullus vulgaris</i>	125
187	<i>Citrus decumana</i>	139
188	<i>Citrus limettioides</i>	140
189	<i>Citrus limon</i>	139
190	<i>Citrus medica</i> var. <i>acida</i>	138, 139

(7)

191	<i>Citrus reticulata</i>	127
192	<i>Citrus sinensis</i>	140
193	<i>Clausena pentaphylla</i>	190
194	<i>Claviceps purpurea</i>	169
195	<i>Clematis triloba</i>	84
196	<i>Cleome gynandra</i>	92
197	<i>Cleome viscosa</i>	92
198	<i>Clerodendrum multiflorum</i>	46
199	<i>Clerodendrum serratum</i>	22
200	<i>Olitoria ternatea</i>	60,89
201	<i>Coccinia glauca</i>	95
202	<i>Coccinia grandis</i>	162
203	<i>Cocculus hirsutus</i>	88,210
204	<i>Cochlospermum religiosum</i>	174
205	<i>Cocos nucifera</i>	124
206	<i>Coffea arabica</i>	175
207	<i>Coix lacryma jobi</i>	151
208	<i>Colchicum luteum</i>	193
209	<i>Coleus aromaticus</i>	207
210	<i>Coleus barbatus</i>	204
211	<i>Coleus vetiveroides</i>	40
212	<i>Colocasia esculenta</i>	165,205
213	<i>Commiphora myrrha</i>	141
214	<i>Commiphora wightii</i>	34
215	<i>Convolvulus microphylla</i>	89
216	<i>Convolvulus scammonia</i>	191
217	<i>Coptis teeta</i>	188
218	<i>Corallocarpus epigaeus</i>	200
219	<i>Corchorus antichorus</i>	212
220	<i>Corchorus capsularis</i>	155
221	<i>Corchorus fascicularis</i>	157
222	<i>Corchorus olitorius</i>	155
223	<i>Cordia dichotoma</i>	135

(8)

224	<i>Coriandrum cyminum</i>	8
225	<i>Costus speciosus</i>	167
226	<i>Createva nurvala</i>	119
227	<i>Createva religious</i>	119
228	<i>Cressa cretica</i>	190
229	<i>Crinum asiaticum</i>	95
230	<i>Crocus sativus</i>	40
231	<i>Crotalaria juncea</i>	204
232	<i>Crotalaria verrucosa</i>	83
233	<i>Croton oblongifolius</i>	75
234	<i>Croton tiglium</i>	75
235	<i>Cryptolepis buchannani</i>	82
236	<i>Otenolepis cerasiformis</i>	200
237	<i>Cucumis melo. var. culta</i>	124
238	<i>Cucumis marmordica</i>	124
239	<i>Cucumis sativus</i>	125
240	<i>Cucumis utilllssimus</i>	160
241	<i>Cucurbita maxima</i>	159
242	<i>Cucurbita pepo</i>	159
243	<i>Cuminum cyminum</i>	6
244	<i>Curculigo orchiodes</i>	72
245	<i>Curcuma amada</i>	24
246	<i>Curcuma angustfolia</i>	182
247	<i>Curcuma aromatica</i>	24
248	<i>Curcuma caesia</i>	24
249	<i>Curcuma longa</i>	23
250	<i>Curcuma zedoaria</i>	42
251	<i>Cuscuta reflexa</i>	87
252	<i>Cyamopsis tetragenolobus</i>	199
253	<i>Cyclea peltata</i>	74
254	<i>Cydonia oblonga</i>	187
255	<i>Cymbopogon citratus</i>	70
256	<i>Cymdopogon schoenanthus</i>	70

(9)

257	<i>Cynodon dactylon</i>	71
258	<i>Cyperus rotundus</i>	41
259	<i>Daemonorops draco</i>	177
260	<i>Dalbergia sissoo</i>	112
261	<i>Datura metel</i>	55
262	<i>Daucus carota</i> var. <i>sativa</i>	166
263	<i>Delphinium denudatum</i>	183
264	<i>Dendrobium macraei</i>	50
265	<i>Dendrophthoe falcata</i>	88
266	<i>Desmodium gangeticum</i>	48
267	<i>Desmodium bipinnata</i>	69
268	<i>Dichrostachys cinera</i>	95
269	<i>Digitalis purpurea</i>	181
270	<i>Dillenia iudica</i>	187
271	<i>Dioscorea bulbifera</i>	71
272	<i>Diospyros embryopteris</i> var. <i>Lawi.</i>	127
273	<i>Dipterocarpus alatus</i>	177
274	<i>Dolichandrone falcata</i>	86
275	<i>Dolichos biflorus</i>	148
276	<i>Dolichos lablab</i>	145
277	<i>Dorema ammoniacum</i>	173
278	<i>Doronicum pardalianchos</i>	183
279	<i>Dryobalanops aromatica</i>	30
280	<i>Drypetes roxburghii</i>	115
281	<i>Ecbolium elaterium</i>	76
282	<i>Echinochola frumentacea</i>	151
283	<i>Echinops echinatus</i>	173
284	<i>Eclipta prostrata</i>	83
285	<i>Eichhornia crassipes</i>	99
286	<i>Elaeocarpus ganitrus</i>	191
287	<i>Elephantopus scaber</i>	94, 97
288	<i>Elettaria cardamomum</i>	38
289	<i>Eleusine coracana</i>	211

(10)

290	<i>Embelia robusta</i>	13
291	<i>Embelia tsenam</i>	13
292	<i>Emblica officinalis</i>	2
293	<i>Enhydra fluctuans</i>	157
293A	<i>Ephedra vulgaris</i>	86
294	<i>Eriobotrya japonica</i>	198
295	<i>Eriodendron anfractuosum</i>	118
296	<i>Eruca sativa</i>	149
297	<i>Erythrina indica</i>	58
298	<i>Erythroxyllum ccca</i>	176
299	<i>Eulcalyptus globulus</i>	182
300	<i>Eugenia aromatica</i>	37
301	<i>Eugenia caryopyllus</i>	37
302	<i>Eulophia campestris</i>	189
303	<i>Eupatorium tataricum</i>	170
304	<i>Euphorbia antiquorum</i>	53
305	<i>Euphorbia hirta</i>	90
306	<i>Euphorbia nerrifolia</i>	52
307	<i>Euphorbia thomsoniana</i>	142,20
308	<i>Euphorbia tirucalli</i>	53
309	<i>Euphorbia thymifolia</i>	91
310	<i>Euryale ferox</i>	132
310A	<i>Exogonium purga</i>	180
311	<i>Evolvulus alsinoideo</i>	89
312	<i>Fagonia cretica</i>	79
313	<i>Fagopyrum esculentum</i>	203
314	<i>Fagopyrum tataricum</i>	211
315	<i>Feronia elephantum</i>	126
316	<i>Feronia limonia</i>	126
317	<i>Ferula alliacea</i>	10
318	<i>Ferula assa foetida</i>	10
319	<i>Ferula foetida</i>	10
320	<i>Ferula narthex</i>	10

(11)

321	<i>Ficus bengalensis</i>	108
322	<i>Ficus glomerata</i>	109
323	<i>Ficus hispida</i>	110
324	<i>Ficus infectoria</i>	110
325	<i>Ficus microcarpa</i>	109
326	<i>Ficus racemosa</i>	109
327	<i>Ficus religiosa</i>	108
328	<i>Ficus retusa</i>	109
329	<i>Ficus virens</i>	110
330	<i>Flacourtia indica</i>	132
331	<i>Flacourtia jangomas</i>	129
332	<i>Foeniculum vulgare</i>	8
333	<i>Fumaria indica</i>	56
334	<i>Garcinia indica</i>	141
335	<i>Garcinia mangostana</i>	197
336	<i>Garcinia morella</i>	116
337	<i>Garcinia pendunculata</i>	141
338	<i>Gardenia gummifera</i>	14
339	<i>Gaultheria fragrantissima</i>	187
340	<i>Gentiana dahurica</i>	84
341	<i>Gentiana kurroo</i>	83
342	<i>Geranium wallichianum</i>	190
343	<i>Gloriosa superba</i>	54
344	<i>Glossocardia bosvallia</i>	57
345	<i>Glycine max</i>	194
346	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	15
347	<i>Gmelina arborea</i>	45
348	<i>Gossypium arboreum</i>	67
349	<i>Gossypium barbadense</i>	67
350	<i>Gossypium herbaceum</i>	67
351	<i>Grewia asiatica</i>	134
352	<i>Grewia populifolia</i>	66
353	<i>Grewia tenase</i>	66

(12)

354	<i>Grewia tiliaefolia</i>	118
355	<i>Guizotia abyssinica</i>	201
356	<i>Gymnema sylvestre</i>	86
357	<i>Gynandropsis pentaphylla</i>	92
358	<i>Hedychium spicatum</i>	42
359	<i>Helianthus annuus</i>	201
360	<i>Helicteres isora</i>	84
361	<i>Hemidesmus indicus</i>	82
362	<i>Herepestis monniera</i>	91
363	<i>Hibiscus abelmoschus</i>	31
364	<i>Hibiscus connabinus</i>	19
365	<i>Hibiscus rosa-sinensis</i>	105
366	<i>Hiptage benghalensis</i>	102
367	<i>Holarrhena antidysenterica</i>	17,61
368	<i>Holoptela integrifolia</i>	62
369	<i>Holostemma annulare</i>	89
370	<i>Holostemma rheedianum</i>	89
371	<i>Hordeum vulgare</i>	143
372	<i>Hybanthus enneaspermus</i>	98
373	<i>Hydnocarpus laurifolia</i>	182
374	<i>Hydrocotyle asiatica</i>	92
375	<i>Hygrophila auriculata</i>	80
376	<i>Hygroryza aristata</i>	152
377	<i>Hyoscyamus niger</i>	6
378	<i>Hyssopus officinalis</i>	180
379	<i>Ichnocapus frutescens</i>	82
380	<i>Illicium verum</i>	186
381	<i>Indigofera tinctoria</i>	77
382	<i>Inula racemosa</i>	20
383	<i>Ionidium suffruticosum</i>	98
384	<i>Ipomoea aquatica</i>	155
385	<i>Ipomoea biloba</i>	78
386	<i>Ipomoea digitata</i>	72

(13)

387	<i>Ipomoea hederacea</i>	176
388	<i>Ipomoea pes-caprae</i>	78,207
389	<i>Ipomoea petaloides</i>	78
390	<i>Ipomoea sepiaria</i>	66
391	<i>Iris germanica</i>	11
392	<i>Ixora arborea</i>	99
393	<i>Jasminum auriculatum</i>	100
394	<i>Jasminum grandiflorum</i>	100
395	<i>Jasminum multiflorum</i>	104
396	<i>Jasminum pubscens</i>	104
397	<i>Jasminum sambac</i>	100
398	<i>Jatropha curcas</i>	51
399	<i>Jatropha glandulosa</i>	75,190
400	<i>Juglans regia</i>	138
401	<i>Juniperus communis</i>	13
402	<i>Justicia gendarussa</i>	56
403	<i>Justicia picta</i>	55
404	<i>Justicia procumbens</i>	56
405	<i>Kalanchoe pinnata</i>	199
406	<i>Lablab purpureus</i>	145
407	<i>Lactuca sativa</i>	175
408	<i>Lactuca seriola</i>	176
409	<i>Lagenaria lucantha</i>	159
410	<i>Lagenaria vulgaris</i> var. bitter	160
411	<i>Lannea coromandelica</i>	116
412	<i>Lasiosiphon eriocephalus</i>	203
413	<i>Lathyrus sativus</i>	147
414	<i>Lavandula burmanni</i>	173
415	<i>Leea hirta</i>	85
416	<i>Leea macrophylla</i>	167
417	<i>Lens culinaris</i>	146
418	<i>Lepidium iberis</i>	182
419	<i>Lepidium sativum</i>	10

(14)

420	<i>Leptadenia reticulata</i>	50
421	<i>Leucas cephalotes</i>	92
422	<i>Linum usitatissimum</i>	148
423	<i>Lippia nodiflora</i>	94
424	<i>Liquidamber orientalis</i>	36
425	<i>Litsea chinensis</i>	189
426	<i>Litsea glutinosa</i>	189
427	<i>Lobelia nicotianaefolia</i>	208
428	<i>Lodoicea madivica</i>	183
429	<i>Luffa acutangula</i>	161
430	<i>Luffa aegyptiaca</i>	162
431	<i>Luffa echinata</i>	93
432	<i>Lycopersicon lycopersicum</i>	194
433	<i>Madhuca indica</i>	133
434	<i>Maerua oblongifolia</i>	84
435	<i>Mallotus philippensis</i>	15
436	<i>Malva sylvestris</i>	177
437	<i>Mandragora autumnalis</i>	66
438	<i>Mangifera indica</i>	122
439	<i>Manihot esculenta</i>	191
440	<i>Manilleara hexandra</i>	131
441	<i>Maranta arundinacea</i>	181
442	<i>Marsdenia tenacissima</i>	84
443	<i>Marsilea minuta</i>	157
444	<i>Matricaria chamomilla</i>	186
445	<i>Medicago sativa</i>	9
446	<i>Melaleuca leucadendron</i>	175
447	<i>Melia azedarach</i>	58
448	<i>Mentha piperita</i>	184
449	<i>Mentha viridis</i>	185
450	<i>Merremia gangetica</i>	96
451	<i>Merremia turpethum</i>	74
452	<i>Mesua ferra</i>	39

(15)

452A	<i>Methiola incana</i>	182
453	<i>Michelia champaca</i>	101
454	<i>Mimosa pudica</i>	90
455	<i>Mimusops elengi</i>	102
456	<i>Mimusops hexandra</i>	131
457	<i>Mirabilis jalapa</i>	178
458	<i>Mollugo pentaphylla</i>	57
459	<i>Momordica charantia</i>	161
460	<i>Momordica dioica</i>	93,164
461	<i>Moringa concanensis</i>	60
462	<i>Moringa oleifera</i>	60
463	<i>Moringa pterygosperma</i>	59
464	<i>Morus alba</i>	134
465	<i>Mucuna pruriens</i>	63
466	<i>Mucuna prurita</i>	63
467	<i>Musa paradisiaca</i>	124
468	<i>Myrica nagi</i>	21
469	<i>Myristica fragrans</i>	36
470	<i>Nardostachys jatamansi</i>	41
471	<i>Nelumbium speciosum</i>	97
472	<i>Nelumbo nucifera</i>	97
473	<i>Nephelium chinensis</i>	198
474	<i>Nerium indicum</i>	54
475	<i>Nicotiana tabacum</i>	181
476	<i>Nigella sativa</i>	7
477	<i>Nyctanthes arbor-tristis</i>	58
478	<i>Nymphaea alba</i>	98
479	<i>Nymphaea rubra</i>	98
480	<i>Nymphaea stellata</i>	98
481	<i>Ochrocarpos longifolius</i>	39
482	<i>Ocimum basilicum</i>	107
483	<i>Ocimum gratissimum</i>	107
484	<i>Ocimum sanctum</i>	107

(16)

485	<i>Oldenlandia corymbosa</i>	56
486	<i>Olea europaea</i>	181
487	<i>Onosma bracteatum</i>	94, 190
488	<i>Operculina turpethum</i>	74
489	<i>Opuntia elatior</i>	200
490	<i>Orchis latifolia</i>	189
491	<i>Orchis laxiflora</i>	189
492	<i>Orchis mascula</i>	189
493	<i>Origanum majorana</i>	108
494	<i>Oroxylum indicum</i>	47
495	<i>Oryza sativa</i>	143
496	<i>Ougenia oojenensis</i>	121
497	<i>Oxalis corniculata</i>	156
498	<i>Paederia foetida</i>	81
499	<i>Paeonia emodi</i>	174
500	<i>Paeonia officinalis</i>	173
501	<i>Pandanus fascicularis</i>	103, 207
502	<i>Pandanus odoratissimus</i>	103
503	<i>Panicum miliaceum</i>	150
504	<i>Papaver somniferum</i>	29
505	<i>Paris polyphylla</i>	11
506	<i>Parmelia perforata</i>	41
507	<i>Paspalum scrobiculatum</i>	151
508	<i>Pedaliium murex</i>	50
509	<i>Peganum harmala</i>	193
510	<i>Pennisetum typhoides</i>	195
511	<i>Pentapetes phoenicea</i>	105
512	<i>Pentatropis capensis</i>	85
513	<i>Pergutaria extensa</i>	172
514	<i>Peristrophe bicalyculata</i>	85
515	<i>Peucedanum grande</i>	200
516	<i>Phaseolus aureus</i>	144
517	<i>Phaseolus mungo</i>	144

(17)

518	<i>Phaseolus trilobus</i>	50
519	<i>Phoenix dactilifera</i>	136
520	<i>Phoenix sylvestris</i>	136
521	<i>Phragmites karka</i>	68
522	<i>Phyla nodiflora</i>	94
523	<i>Phyllanthus fraternus</i>	91
524	<i>Phyllanthus niruri</i>	91
525	<i>Picrorhiza kurrooa</i>	16
526	<i>Pimpinella anisum</i>	186
527	<i>Pinus gerardiana</i>	179
528	<i>Pinus roxburghii</i>	33
529	<i>Piper betle</i>	45
530	<i>Piper cubeba</i>	44
531	<i>Piper longum</i>	3
532	<i>Piper nigrum</i>	3
533	<i>Pistacia lentiscus</i>	191
534	<i>Pistacia vera</i>	184
535	<i>Pistacia integerrima</i>	21
536	<i>Pistia stratiotes</i>	98, 205
537	<i>Pisum sativum</i>	147
538	<i>Pithecellobium dulce</i>	205
539	<i>Plantago ovata</i>	171
540	<i>Pluchea lanceolata</i>	17
541	<i>Plumbago auriculata</i>	5
542	<i>Plumbago zeylanica</i>	4
543	<i>Plumeria acutifolia</i>	101
544	<i>Plumeria rubra</i>	101
545	<i>Podophyllum hexandrum</i>	178
546	<i>Polyalthia longifolia</i>	103, 209
547	<i>Polygonum fagopyrum</i>	203
548	<i>Pongamia glabra</i>	61
549	<i>Portulaca oleracea</i>	156
550	<i>Portulaca quadrifida</i>	155

(18)

551	<i>Potentilla nepalensis</i>	160
552	<i>Premna integrifolia</i>	47
553	<i>Prosopis cineraria</i>	120
554	<i>Prunus amygdalus</i>	136
555	<i>Prunus armeniaca</i>	172
556	<i>Prunus cerasoides</i>	34
557	<i>Prunus cerasus</i>	44
558	<i>Prunus domestica</i>	170
559	<i>Prunus domestica</i> var. <i>insitita</i>	171
560	<i>Prunus mahaleb</i>	43
561	<i>Prunus persica</i>	170
562	<i>Prunus puddum</i>	34
563	<i>Psoralea corylifolia</i>	25
564	<i>Pterocarpus marsupium</i>	112
565	<i>Pterocarpus santalinus</i>	31
566	<i>Pterospermum acerifolium</i>	104
567	<i>Pueraria tuberosa</i>	71
568	<i>Punica granatum</i>	134
569	<i>Putranjiva roxburghii</i>	115
570	<i>Pyrus communis</i>	137
571	<i>Pyrus malus</i>	137
572	<i>Quercus infectoria</i>	188
573	<i>Randia dumetorum</i>	17
574	<i>Ranunculus scleratus</i>	180
575	<i>Raphanus sativus</i>	165
576	<i>Rauvolfia serpentina</i>	18
577	<i>Rheum emodi</i>	142
578	<i>Rhus parviflora</i>	141
579	<i>Ricinus communis</i>	51
580	<i>Rosa centifolia</i>	99
581	<i>Rosa moschata</i>	102
582	<i>Rubia cordifolia</i>	23
583	<i>Rumex vesicarius</i>	156

(19)

584	<i>Rungia parviflora</i>	56
585	<i>Rungia repens</i>	56
586	<i>Ruta graveolens</i>	192
587	<i>Saccharum bengalense</i>	68
588	<i>Saccharum munja</i>	68
589	<i>Saccharum spontaneum</i>	69
590	<i>Salix tetrasperma</i>	64
591	<i>Salvadora oleoides</i>	137
592	<i>Salvadora persica</i>	137
593	<i>Salvia hemotodes</i>	185
594	<i>Sansevieria roxburghiana</i>	84
595	<i>Santalum album</i>	31
596	<i>Sapindus laurifolius</i>	115
597	<i>Sapindus mukurossi</i>	115
598	<i>Saraca asoca</i>	103
599	<i>Saraca indica</i>	103
600	<i>Sarcostemma acidum</i>	87,212
601	<i>Sarcostemma brevistigma</i>	87,212
602	<i>Saussurea lappa</i>	19
603	<i>Schleichera oleoza</i>	123
604	<i>Schrebera swietenoides</i>	120
605	<i>Scindapsus officinalis</i>	4
606	<i>Scirpus kysoor</i>	167
607	<i>Selaginella sps</i>	193
608	<i>Semecarpus anacardium</i>	28
609	<i>Sesamum indicum</i>	148
610	<i>Sesbania aegyptiaca</i>	106
611	<i>Sesbania grandiflora</i>	106
612	<i>Sesbania sesban</i>	106
613	<i>Setaria italica</i>	43,150
614	<i>Shorea robusta</i>	35,111
615	<i>Sida cordata</i>	66
616	<i>Sida cordifolia</i>	65

(20)

617	<i>Sida spinosa</i>	66
618	<i>Sida veronicifolia</i>	66
619	<i>Sisymbrium irio</i>	177
620	<i>Smilax china</i>	12
621	<i>Smilax macrophylla</i>	12
622	<i>Smilax ornata</i>	12
623	<i>Smilax zeylanica</i>	12
624	<i>Solanum indicum</i>	48
625	<i>Solanum melongena</i>	163
626	<i>Solanum nigrum</i>	85
627	<i>Solanum surattense</i>	49
628	<i>Solanum trilobatum</i>	212
629	<i>Solanum xanthocarpum</i>	49
630	<i>Sorghum vulgare</i>	152
631	<i>Soymda febrifuga</i>	64
632	<i>Sphaeranthus indicus</i>	79
633	<i>Spilanthes paniculata</i>	195
634	<i>Spinacia oleracea</i>	154
635	<i>Spondias mangifera</i>	122
636	<i>Spondias pinnata</i>	122
637	<i>Stephania hernandifolia</i>	74
638	<i>Stephania japonica</i>	74
639	<i>Stereospermum chelonoides</i>	46
640	<i>Stereospermum personatum</i>	46
641	<i>Stereospermum suaveolens</i>	46
642	<i>Streblus asper</i>	119, 204
643	<i>Strychnos nux-vomica</i>	127
644	<i>Strychnos potatorum</i>	135
645	<i>Styrax benzoin</i>	35
646	<i>Swertia chirata</i>	16
647	<i>Symplocosa chinensis</i>	26
648	<i>Symplocos crataegoides</i>	26
649	<i>Syzygium aromaticum</i>	37

(21)

650	<i>Syzygium cumini</i>	128
651	<i>Syzygium heyneanum</i>	128
652	<i>Tabernaemontana coromaria</i>	210
653	<i>Tacca aspera</i>	71
654	<i>Tagetes erecta</i>	178
655	<i>Tamarindus indica</i>	140
656	<i>Tamarix troupii</i>	196
657	<i>Taraxacum officinale</i>	183
658	<i>Taxus baccata</i>	43
659	<i>Tecomella undulata</i>	114
660	<i>Tectona grandis</i>	121
661	<i>Tephrosia purpurca</i>	77
662	<i>Tephrosia villosa</i>	77
663	<i>Teramnus labialis</i>	51
664	<i>Terminalia arjuna</i>	112
665	<i>Terminalia bellerica</i>	1
666	<i>Terminalia chebula</i>	1
667	<i>Theobroma cacao</i>	209
668	<i>Thespesia populnea</i>	109
669	<i>Thevetia nerifolia</i>	54
670	<i>Thevetia peruviana</i>	54
671	<i>Tinospora cordifolia</i>	44
672	<i>Toddalia aculata</i>	198
673	<i>Toona eiliata</i>	116
674	<i>Trachyspermum ammi</i>	5
675	<i>Trapa natans</i> var. <i>bispinosa</i>	133
676	<i>Trianthema portulacastrum</i>	81
677	<i>Tribulus terrestris</i>	49
678	<i>Trichodesma indicum</i>	169
679	<i>Tricholepis glaberrima</i>	186
680	<i>Trichosanthes anguina</i>	160
681	<i>Trichosanthes bracteata</i>	76
682	<i>Trichosanthes dioica</i>	162
683	<i>Trigonella foenum-graecum</i>	9

(22)

684	<i>Triticum aestivum</i>	144
685	<i>Triumfetta rotundifolia</i>	197
686	<i>Tylophora indica</i>	210
687	<i>Typha elphantina</i>	69
688	<i>Uraria picta</i>	48
689	<i>Urginea indica</i>	28
690	<i>Urginea maritima</i>	28
691	<i>Valeriana wallichii</i>	33
692	<i>Vateria indica</i>	111
693	<i>Ventilago madraspatana</i>	208
694	<i>Vernonia anthelmintica</i>	7
695	<i>Vetiveria zizanioides</i>	40
696	<i>Vigna aconitifolium</i>	146
697	<i>Vigna catiung</i>	145
698	<i>Vigna radiata</i>	144
699	<i>Viola odorata</i>	185
700	<i>Viscum album</i>	88
701	<i>Vitex negundo</i>	60
702	<i>Vitis vinifera</i>	135
703	<i>Wendlandia exserta</i>	105
704	<i>Wendlandia heynei</i>	105
705	<i>Withania somnifera</i>	73
706	<i>Woodfordia fruticosa</i>	22
707	<i>Wrightia tinctoria</i>	61
708	<i>Xeromphis spinosa</i>	17
709	<i>Xeromphis uliginosa</i>	164
710	<i>Zanthoxylum alatum</i>	14
711	<i>Zanthoxylum armatum</i>	14
712	<i>Zanthoxylum rhesta</i>	14
713	<i>Zingiber officinale</i>	2
714	<i>Ziziphus vulgaris</i>	128
715	<i>Ziziphus mauritiana</i>	129
716	<i>Ziziphus nummularia</i>	129

—0—

१. हरीतकी

- संस्कृत — हरीतकी, अभया, शिवा, पथ्या.
हिंदी — हर, हरड, हरें, हरे, हर्ड, हरर.
गुजराती — हरडे, हिमज, हिमजी हरडे.
मराठी — हरडा, हिरडा, हरडे, हर्तकी, बालहिरडा.
इंग्लीश — Myrobalans (मीरोबेलेन्स)
Chebula myrobalans (चेबूला मीरोबेलेन्स)
लॅटीन — Terminalia chebula Retz. (टर्मिनालिया चेबूला)
कुटुंब — अर्जुनादि Combretaceae (कॉम्ब्रेटासी).

२. बिभीतक

- संस्कृत — बिभीतक, अक्ष, कर्षफल, कलिद्रुम, भूतवास.
हिंदी — बहेडा, बहेरा, भैरा.
गुजराती — बहेडो (वृक्ष) बहेडां, बेडां (फल).
मराठी — बेहडा, बेहाडा, बहेला.
इंग्लीश — Beleric myrobalans, Bedda nut.
बेलेरिक मीरोबेलेन्स. बेड्डानट.
लॅटीन — Terminalia bellirica (Gaertn) Roxb
टर्मिनालिआ बेल्लीरिका.
कुटुंब — Combretaceae कॉम्ब्रेटासी.

३. आमलकी

- संस्कृत — आमलकी, धात्री, तिष्यफला.
हिंदी — आमठा, आंबला, आंबरा, औडा, ओरा.
गुजराती — आंबळां, आमळां, आमळी.

(२)

- मराठी - आवळे, आवळी, आवळकाठी.
 इंग्लीश - Emblic myrobalans, एम्बलिक मीराबेलेन्स.
 Indian goose-berry इण्डियन गूझबेरी.
 लॅटीन - *Embllica officinalis* Gaertn
 एम्ब्लीका ऑफिसिनालिस.
 कुटुंब - आमलक्यादि Euphorbiaceae एउफॉर्बिआसी.

४. त्रिफला

- संस्कृत - त्रिफला, फलत्रिक, वरा, उत्तमा, श्रेष्ठा.
 हिंदी - त्रिफला.
 मराठी - त्रिफला.
 गुजराती - त्रिफला.
 इंग्लीश - Three myrobalans श्री मीरोबेलेन्स.

५. शुण्ठी

- संस्कृत - विश्वमेषज, शुण्ठी, विश्वा, नागर.
 हिंदी - सौंठ, सूंठ, सौंठ, सिंधी.
 गुजराती - सूंठ.
 मराठी - सुंठ.
 इंग्लीश - Ginger, Dry ginger जिंजर, ड्राय जिंजर.
 लॅटीन - *Zingiber officinale* Rose.
 जिंजिवेर ऑफफीसीनाले.
 कुटुंब - विश्वादि Zingiberaceae जिंजिवेरासी

६. आर्द्रक

- संस्कृत - आर्द्रक, श्रृंगवेर, आर्द्रिका.
 हिंदी - अदरक, आदी, आल.

(३)

- गुजराती — आदु
 मराठी — आले.
 इंग्लीश — Ginger root जिंजर रूट.
 लॅटीन — *Zingiber officinale* Rose.
 जिंजिबेर ऑप्फीसीनाले.
 कुटुंब — विश्वादि Zingiberaceae जिंजिबेरासी.

७. पिप्पली

- संस्कृत — मागधी, पिप्पली, कणा, कृष्णा.
 हिंदी — पीपर, पीपल.
 गुजराती — पीपर, लिंडी पीपर.
 मराठी — लेंड पिप्पली.
 इंग्लीश — Long pepper लॉंग पेपर.
 लॅटीन — *Piper longum* Linn पीपेर लेंगुम.
 कुटुंब — पिप्पल्यादि Piperaceae पीपेरासी.

८. मरिच

- संस्कृत — मरिच, कटुक, तीक्ष्ण, वेल्लज, धर्मपत्तन, ऊषण.
 हिंदी — मरिच, मिरच, गोळ मरिच, काली मरिच, गोळ मिर्च.
 गुजराती — मरी, काळां मरी.
 मराठी — मिरे, काली मिरी.
 इंग्लीश — Black pepper ब्लॅक पेपर.
 लॅटीन — *Piper nigrum* Linn. पीपेर नीग्रुम
 कुटुंब — पिप्पल्यादि Piperaceae पीपेरासी.

९. पिप्पली मूल

- संस्कृत — पिप्पलीमूल, ग्रन्थिक, चटकाशिर.

(४)

- हिंदी — पीपलामूल, पीपरामूल.
 गुजराती — पीपरीमूल, पीपरामूल, गंडोडा.
 मराठी — पिपलीमूल, पिपल मूल, पिपला मूल.
 इंगलीश — Piper root. root of piper longum.
 पेपररूट, रूट ऑफ पीपेर लोंगुम.
 कुटुंब — as above

१०. गजपिप्पली

- संस्कृत — गजपिप्पली, कपिवल्ली, श्रेयसी, गजकृष्णा.
 हिंदी — गजपीपर, गजपीपल, हाथी पीपर, चबका फल.
 गुजराती — गजपीपर.
 मराठी — गजपिपली, घोरपिपली.
 लैटीन — *Scindapsus officinalis* Schott **Piper chaba**
 Hunter सिंडाप्सुस ऑफफीसीनालीस, पीपेर चाबा.
 कुटुंब — सूरणादि Araceae आरासी

११. चित्रक

- संस्कृत — चित्रक, अनल, व्याल, चितरक.
 हिंदी — चीत, चीता, चित्रा, चित्रक, दहन.
 गुजराती — चित्रो, चीतरो, चित्रक.
 मराठी — चित्रक.
 इंगलीश — Ceylon Leadwort, White leadwort.
 सीलोन लेडवॉर्ट, व्हाईट लेडवॉर्ट.
 लैटीन — *Plumbago Zeylanica* Linn.
 प्लुम्बागो झेलैनिका.

(५)

- कुटुंब - चित्रकादि Plumbaginaceae प्लुंबाजिनासी.
 रक्तचित्रक Plumbago indica L. (P. roseal)
 प्लुम्बागो इण्डिका.
 नील चित्रक Plumbago auriculata Lam.
 (P. Capensis Thumb.)
 प्लुम्बागो ऑरीकुलाटा.

१२. यवानी

- संस्कृत - यमानिका, यवानी, भूतीक, दीप्यक, दीप्या.
 हिंदी - अजवायन, अजवाइन, जवाइन, अजवा, अजीवा.
 गुजराती - अजमो.
 मराठी - ओंवा.
 इंग्लीश - Bishop's weed बिशॉप्स वीड, Lovage लोवाज
 Ajova seeds अजोवा सीड्स.
 King's cumin किंगज क्युमिन
 लैटीन - *Trachispermum ammi* Sprague (Syn.
Carum Copticum Benth & Hook.)
 ट्रांकीस्पर्मम आम्मी.
 कुटुंब - जीरकादि Umbelliferae उंबेल्लीफेरी

१३. अजमोदा

- संस्कृत - अजमोदा, खराश्वा, दीप्यक.
 हिंदी - अजमोद, अजमोदा. अजमूदा, अजमोत.
 गुजराती - बोडी अजमोद, अजमोद, बोडी अजमो.
 मराठी - अजमोदा, वोवा, कोरंजा.
 इंग्लीश - Celery fruit सेलेरी फ्रूट.

(६)

- लॅटीन - *Apium graveolens* Linn. आपिउम प्राविओलान्स.
कुटुंब - जीरकादि Umbelliferae उम्बेल्लीफेरी.

१४. पारसीक यमानी

- संस्कृत - पारसीक यमानी.
हिंदी - खुरासानी अजवायन, खुरासानी अजवाइन.
गुजराती - खुरासानी अजमो, छुहारी अजमोद.
मराठी - खुरासानी ओंवा, खुरासाण ओंवा.
इंग्लीश - Henbane हेनबाने.
लॅटीन - *Hyoscyamus niger*-Linn हीआसीआमुस नीजर
कुटुंब - कण्टकार्यादि Solanaceae सोलानासी.

१५. जीरक

- संस्कृत - जीरक, जरण, अजाजी.
हिंदी - जीरा, सादाजीरा, सफेद जीरा.
गुजराती - जीरु.
मराठी - जीरें, पांढरे जीरे.
इंग्लीश - Cumin seed. क्युमीन सीड.
लॅटीन - *Cuminum Cyminum* Linn कूमीनुम सीमीनुम
कुटुंब - जीरकादि Umbelliferae उम्बेल्लीफेरी

१६. कृष्णजीरक

- संस्कृत - कृष्णजीरक,
हिंदी - काला जीरा, स्या जीरा, स्याह जीरा, कृष्णजीरा.
गुजराती - शहाजीरु, कालेजीरे.
मराठी - शहाजीरें, शाहाजीर, काले जीरे.

(७)

- इंग्लीश — Black Caraway seed. ब्लैक केरेवे सीड.
 लैटीन — *Carum carvi* Linn. कारुम कार्वी.
 कुटुंब — जीरकादि Umbellifereae उम्बेल्लीफेरी.

१७. कल्वञ्जिका

- संस्कृत — उपकुञ्चिका, कल्वञ्जिका, कारवी, उपकुञ्ची.
 हिंदी — कलौंजी, कलवंजी, कलौजी, भूंगरैला, मंगरैल.
 गुजराती — कलौंजी जीरुं
 मराठी — कलौंजी जीरें, काळे जीरे.
 इंग्लीश — Black cumin ब्लैक क्युमीन्. Nigella seed
 निजेला सीड. small fennel स्मॉल फेनेल.
 लैटीन — *Nigella sativa* निजेला साटिवा.
 कुटुंब — वत्सनाभादि Ranunculaceae रानुनकुलासे.

१८. अरण्यजीरक

- संस्कृत — अरण्यजीरक, वनजीरक.
 हिंदी — करजीरी.
 गुजराती — कालीजीरी.
 मराठी — कडू जिरे.
 इंग्लीश — Purple fleabane पर्पल फ्लीवेन.
 लैटीन — *Vernonia anthelminticum* (Linn.) Will
 वरनोनीआ आन्थेलमिंटिकुम
 कुटुंब — भृंगराजादि Compositeae कॉम्पोजिटी.

१९. धान्यक

- संस्कृत — धान्यक, छत्रा, कुस्तुम्बुरु, वितुञ्जक.
 हिंदी — धनियां.

(८)

- गुजराती - धाणा. कोथमार.
 मराठी - घने, कोथिंबिर, घणे.
 इंग्लीश - Coriander seed कोरिएण्डर सीड.
 लॅटीन - *Coriandrum sativum* Linn.
 कोरीआन्डुम साटीवुम्.
 कुटुंब - जीरकादि Umbelliferereae उम्बेल्लीफेरे.

२०. शतपुष्पा

- संस्कृत - शतपुष्पा, शताव्हा.
 हिंदी - सोआ, सोया, सोवा, बनसौंफ.
 गुजराती - सुवा.
 मराठी - बाळंत शोप, शेपु.
 इंग्लीश - Dill, Dill fruit डील, डील-फ्रुट.
 लॅटीन - *Anethum*, Linn *graveolens*, Benth & Hook.
Peucedanum आनेथुम ग्रेविओलेन्स प्युसेडानुम.
 कुटुंब - जीरकादि Umbelliferae उम्बेल्ली फेरे

२१. मिसि

- संस्कृत - मिश्रेया, मिसि, मधुरा.
 हिंदी - सौंफ, बडीसौंफ, सडंफ.
 गुजराती - वरीयाली, वलीयारी.
 मराठी - बडीशेप.
 इंग्लीश - Fennel fruit, Fennel फेन्नेल फ्रुट, फेन्नेल.
 लॅटीन - *Foeniculum vulgare* Mill फिनिंकुलुम वल्गेरे.
 कुटुंब - जीरकादि Umbelliferae उम्बेल्लीफेरे.

(९.)

२२. मेथी

- संस्कृत - मेथिका, पीतबीजा, मेथी.
हिंदी - मेथी.
गुजराती - मेथी.
मराठी - मेथी.
इंग्लीश - Fenugreek फेनुग्रीक. Greek Hayes ग्रीक हेस.
लैटीन - *Trigonella foenum-graecum* Linn.
ट्रीगोनेल्ला फेनुम-ग्रेकुम.
कुटुंब - Papilionaceae पेपीलिओनासी

२३. अश्वबला

- संस्कृत - अश्वबला.
हिंदी - विलायती गवथ.
गुजराती - घोडा घास, गदव, रजको.
मराठी - घोडागवत.
इंग्लीश - Lucern लुसर्न Alfafa आलफाफा.
लैटीन - *Medicago sativa* Linn. मेडिकागो साटिवा.
कुटुंब - Papilionaceae पेपीलिओनासी.

२४. चन्द्रशूर

- संस्कृत - चन्द्रशूर.
हिंदी - हालों, हालिम, चानशूर, चन्द्रसूर, चंसुर.
गुजराती - असेलियो.
मराठी - हालिम, अहालीव, आलीव.
इंग्लीश - Common cress. कॉमन क्रेस Water or Garden cress. वॉटर ऑर गार्डन क्रेस.

(१०)

- लैटीन — *Lepidium sativum* Linn. लेपिडिअम साटीवुम्.
कुटुंब — राजिकादि Cruciferae. कसिकेरे

२५. हिङ्गु

- संस्कृत — हिङ्गु, रामठ, बाल्हिक, सहस्रवेधि.
हिंदी — हींग.
गुजराती — हिंग, वधारणी.
मराठी — हिंग.
इंग्लीश — *Asafoetida* आसाफेटिडा.
लैटीन — *Ferula foetida* फेरुला फेटिडा.
Ferula narthex Boiss. फेरुला नार्थेक्स.
कुटुंब — जीरकादि Umbelliferae उम्बेल्लिकेरे.

२६. हिंगडो (गु)

- लैटीन — *Ferula foetida* Regel फेरुला फेटिडा.
कुटुंब — as above
F. alliacea Boiss फे. आलीआसेआ.
F. asafoetida Linn. फे. आसाफेटिडा.

(आ बन्ने जातोनो सारी हिंगमां भेल करवामां आवेछे.)

२७. वचा

- संस्कृत — वचा, षड्ग्रन्था, उग्रगन्धा.
हिंदी — बच, घोरबच, घोडबचा.
गुजराती — घोडावज, वज.
मराठी — वेखण्ड.

(११)

- इंग्लीश - sweet flag स्वीट फ्लैग. calamus root कालामुस रूट.
 लैटीन - *Acorus calamus* Linn. आकोरुस कालामुस.
 कुटुंब - सूरणादि Araceae आरासी.

२८. हैमवती (बालवज)

- संस्कृत - पारसिक वचा, हैमवती, श्वेतवचा.
 हिंदी - बालवज, बालवच, दुधवच, दुधिया वच, मीठी वच.
 गुजराती - बालवज.
 मराठी - पांढरे वेखंड.
 इंग्लीश - Oris root. ऑरिस रूट.
 लैटीन - (1) *Iris germanica* Linn. आइरिस जर्मैनिका.
 (2) *Paris polyphylla* Sm. पारिस पॉलीफीला.
 कुटुंब - (1) केसरादि Iridaceae इरीडेसी.
 (2) पलाण्डुकुल Liliaceae लीलिआसे.

२९. कुलिञ्जन देशी [॥]

- संस्कृत - महाभरी वचा, कुलिञ्जन.
 हिंदी - कुलिजन, कुलजन, बडा कुलञ्जन.
 गुजराती - कुलिंजन, कुष्ट कोलिंजन.
 मराठी - कुलिंजन, कोष्ट कोलञ्जन, मोठे कोलेञ्जन.
 इंग्लीश - Greater galangal ग्रेटर गेलंगल. Lesser Galangal लेसर गेलंगल, परदेशी कुलंजन.
 लैटीन - Syn. *Alpinia galanga* Willd आल्पीनिआ गालंगा.
 कुटुंब - विश्वादि Zingibaraceae जिंजिबरासी.
[॥] कुलंजन *Alpinia officinarum*. आल्पीनिआ ऑफीसिनारुमू

(१२)

३०. चोपचीनी

- संस्कृत - द्वीपान्तरवचा.
हिंदी - चोपचीनी, तोपचीनी, चोबचीनी.
गुजराती - चोबचीनी, चोपचीनी.
मराठी - चोपचीनी.
मलयालम् - मधुस्तुही.
इंग्लीश - China root चाईना रुट.
लैटीन - *Smilax china* Linn स्मीलाक्स चीना.
कुटुंब - लसुनादि, Liliaceae लिलिआसे.

३१. उशबा

- हिंदी - उशबा मगरबी, सार्सापरिला.
गुजराती - उशबा, सार्सापरिला.
इंग्लीश - Sarsaparilla सार्सापरिल्ला.
लैटीन - *Smilax ornata* स्मीलाक्स ऑर्नेटा.
कुटुंब - Smilacaceae, स्मीलासे

३२. घोटवेल

- संस्कृत - बदरवल्ली.
मराठी - घोटवेल.
लैटीन - *Smilax zeylanica* Linn. Syn.
(*S. macrophylla* Roxb) स्मीलाक्स झेलेनीका,
कुटुंब - as above

(१३)

३३. हपुषा

- संस्कृत - १ हपुषा, हवुषा, विसा (विसागंधि हपुषा)
 २ अश्वत्थफला, मत्स्यगन्धा, प्लीहहन्त्री, ध्वाङ्गनाशिनी
 (अश्वत्थफलसदृशा हपुषा)
 हिंदी - हाउबेरे, हाउवेर, आरार, हूबेर.
 गुजराती - हाउबरे,
 मराठी - होश.
 इंग्लीश - Juniper berry ज्युनिपेर बेरी.
 लैटीन - *Juniperus communis* Linn. ज्युनिपेरस
 कोम्मुनिस.
 कुटुंब - हपुषादि Cupressaceae. कुप्रेसेसी.

३४. विडङ्ग

- संस्कृत - विडङ्ग, कृमिघ्ना, चित्रतण्डुला, वल्ले.
 हिंदी - वायविडङ्ग, वायमिडङ्ग, भाभिरङ्ग, वाविरंग.
 गुजराती - वावडिंग, वायवडंग.
 मराठी - वावडिङ्ग.
 इंग्लीश - Babreng, Fruits of *Embelia ribes*. बाबरिंग
 फ्रुट्स ऑफ एम्बेलिया रिबेज.
 लैटीन - *Embelia tsenam - cottam* R. & S.
 (*E. robusta* Roxb.) एम्बेलीआ सेनम्-कोट्टम्.
 कुटुंब - विडंगादि *Myrsinaceae*. मीर्सिनासे.

३५. नाडीहिङ्गु

- संस्कृत - नाडीहिङ्गु, हिङ्गुनाडिका, वंशपत्री.
 हिंदी - डिकामाली, डिकेमाली, कमरी.

(१४)

- गुजराती - डीकामारी.
 मराठी - डिकेमाली.
 इंग्लीश - Gummy gardenia गमी गार्डेनिया.
 लॅटीन - *Gardenia gummifera* Linn. f. गार्डेनिया गम्मीफेरा.
 कुटुंब - मंजिष्ठादि Rubiaceae रुबिआसे.

३६. तेजोवती-तुम्बुरुत्वक्

- संस्कृत - तुम्बुरु, तेजोवती, तेजस्विनी.
 हिंदी - तेजबल.
 गुजराती - तेजबलनी छाल.
 मराठी - नेपाली धनियों.
 इंग्लीश - Tooth-ache tree दूध एक ट्री.
 लॅटीन - *Zanthoxylum armatum* Dc. Syn. *Z. alatum*
 Roxb. जांथोक्सीलुम आलटुम.
 कुटुंब - नागरंगादि Rutaceae रुटासे.

३७. तुम्बुरुफल

- संस्कृत - तुम्बुरु.
 हिंदी - तेजफल, तिरफल.
 गुजराती - चिरफल.
 मराठी - चिरफल, तिसल, नेपाली धनियां.
 लॅटीन - *Zanthoxylum rhetsa* D. C. जांथोक्सीलुम रहेट्सा.
 (पर्याय *Z. budrunga*)
 कुटुंब - नागरंगादि Rutaceae रुटासे.

३८. यष्टीमधु

- संस्कृत - यष्टीमधु, मधुक, क्रीतक.
 हिंदी - मुलहठी, मुलेठी, मीठी लकड़ी, जेठीमध.

(१५)

- गुजराती - जेठीमध.
 मराठी - ज्येष्ठिमध.
 इंग्लीश - Liquorice. लिकोरिस्.
 लैटीन - *Glycyrrhiza glabra* Linn. ग्लिसिरहीजा ग्लब्रा.
 कुटुंब - Papilionaceae. पॅपिलिओनासी.

३९. कम्पिलक

- संस्कृत - कम्पिलक, रक्ताङ्ग.
 हिंदी - कपीला, कमीला, काम्बीला. कबीला.
 गुजराती - कपीलो.
 मराठी - कपिला, शेन्दि.
 इंग्लीश - Kamala. कमला. Monkey face tree. मंकीफेस ट्री.
 लैटीन - *Mallotus philippensis*. (Lam.) Muell.-Arg.
 मालोटुस फिलिप्पेंसिस.
 कुटुंब - धात्रीकुल Euphorbiaceae एउफोर्बिआसी

४०. आरग्वध

- संस्कृत - आरग्वध, राजवृक्ष, शम्पाक, चतुरङ्गुल, आरेवत,
 व्याधिघात, कृतमाल, कर्णिकार, स्वर्णमूषण.
 हिंदी - अमलतास, सोनहाली, सिवारडण्डा, धानबहरो.
 गुजराती - गरमालो.
 मराठी - बाहवा.
 इंग्लीश - Pudding pipe tree पुडिंग पाइप ट्री, Indian
 laburnum इण्डियन लेबर्नम्. Purging Cassia
 पार्जिंग कासिया.
 लैटीन - *Cassia fistula* Linn. कार्सीआ फिस्टुला
 कुटुंब - कुबेराक्षादि, पूतिकरञ्जादि Caesalpiniaceae.
 सिसालपिनीआसी.

(१६)

४१. कटुरोहिणी

- संस्कृत - कटुरोहिणी, कटुका, मत्स्यशकला, शकुलादनी, कटूवी.
हिंदी - कुटकी, कटुकी, कटुका.
गुजराती - कडु.
मराठी - काळी कुटकी.
इंग्लीश - *Picrorhiza*. पिक्रोहीजा.
लैटीन - *Picrorhiza kurroa* Royle पीक्रोहीजा कुर्रोआ.
कुटुंब - Scrophulariaceae स्कॉफुलारिआसी.

४२. किरात

- संस्कृत - किराततित्त, किरात, भूनिम्ब.
हिंदी - चिरायता, चिरेता, चिराइता.
गुजराती - करियातुं.
मराठी - चिराइता, काडेचिराईत.
इंग्लीश - Ohireta चिराटा. Chirayata चिरायता.
लैटीन - *Swertia chirata* Buch Ham. स्वेर्टिआ चिरेटा.
कुटुंब - किरातादि Gentianaceae जेन्टिआनासे

४३. कुटज

- संस्कृत - १) कुटज, वत्सक, गिरिमल्लिका. (वृक्ष)
२) शक्रयव, इन्द्रयव, कलिङ्ग, भद्रयव. (बीज)
हिंदी - कूडा, कोरयां, कुरैया.
गुजराती - कडो.
मराठी - पांदरा कुडा.
इंग्लीश - Kurchi कुर्चि Conessi कोनेसि.
Telicherry bark तेलिचेरी बार्क.

(१७)

- लेटीन - *Holarrhena antidysenterica* (Heyne ex Roth
G. Don. होलारहेना आन्टिडीसेन्टेरिका.
कुटुंब - कुटजादि Apocynaceae आपोसायनासी.

४४. इन्द्रजव

- गुजराती - इन्द्रजव, कडवा इन्द्रजव.
मराठी - कुड्याचे बीज.

४५. मदनफल

- संस्कृत - मदन, करहाट, विषपुष्पक.
हिंदी - मैनफल, मयनफल.
गुजराती - मीढळ, मीढोल.
मराठी - गेल.
इंग्लीश - Emetic nut इमेटिक नट. Bushy Gardenia.
बुशी गार्डेनिया.
लेटीन - *Xemophis spinosa* (Thumb.) Keay
[*Randia dumetorum* (Retz.) Poir.]
क्वर्मोफीस स्पीनोझा पर्याय-रान्डीआ डुमेटोरुम.
कुटुंब - मंजिष्ठादि Rubiaceae रुबिआसी.

४६. रास्ना

- संस्कृत - रास्ना, युक्तरसा, एलापर्णी, सुरसा, सुगंधा.
हिंदी - रायसन, वाइसुरई, रोशना.
गुजराती - रास्ना.
लेटीन - *Pluchea lanceolata* (A. DC.) Oliver प्लुचेआ
लॉसेओलाटा.
कुटुंब - भृंगराजादि Compositae कोम्पोजिटी

(१८)

४७. सर्पगन्धा

- संस्कृत — सर्पगन्धा ?
हिंदी — धवल बरुआ (उ. प्रा.) धनमरवा, चन्द्रमरवा, इसरगज
(बिहार) झाडमानिक (रांची) पतालगरुड (उरिया)
चाँदड, चादर, छोटा चाँद (बंगाल)
गुजराती — सर्पगन्धा
मराठी — अडकई, हडकी.
इंग्लीश — *Serpina*, *Rauvolfia* रौवॉल्फीआ.
लेटीन — *Rauvolfia serpentina* Bth. ex Kurz
राउवॉल्फिआ सेपेंन्टीना.
कुटुंब — कुटजादि Apocynaceae. आपोआनासी.

४८ गन्धनाकुली

- संस्कृत — गन्धनाकुली, ईश्वरी.
हिंदी — ईश्वरमूल, इसरील, इशरोल.
गुजराती — ईश्वरमूल, ईश्वरी, सापसण.
मराठी — सापसण.
इंग्लीश — Indian birthwort इण्डियन बर्थवर्ट.
लेटीन — *Aristolochia indica* Linn. आरीस्टोलोकिआ
इंडिका.
कुटुंब — Aristolochiaceae. आरीस्टोलोकिआसी.

४९. अम्बष्ठा

- संस्कृत — अम्बष्ठा, अम्बालिका, अम्बिका माचिका.
हिंदी — अम्बारी, मोइया, पटसन, पटुवा, सन.
गुजराती — अंबाडी, खाटी भींडी.

(१९)

- मराठी - अंबाडी.
 इंग्लीश - Indian hemp इण्डियन हेम्प. Ambari hemp
 अंबारी हेम्प. Deccan hemp डेक्कन हेम्प.
 लेटीन - *Hibiscus cannabinus* Linn. हिबिस्कस कान्नाबीनुस
 कुटुंब - बलादि Malvaceae माल्वासी.

५०. ज्योतिष्मती

- संस्कृत - ज्योतिष्मती, कङ्गुनी.
 हिंदी - मालकांगनी, मालकौनी, मालटांगुन, मींजनी, मिंझनी.
 गुजराती - मालकांगणी.
 मराठी - मालकांगोणी.
 इंग्लीश - Staff tree स्टाफ ट्री.
 लेटीन - *Celastrus paniculatus* Willd. सेलास्ट्रस
 पानीकुलाटुस.
 कुटुंब - ज्योतिष्मत्यादि Celastraceae सेलास्ट्रासी.

५१. कुष्ठ

- संस्कृत - कुष्ठ, वाप्य, गद, पाकल.
 हिंदी - कूट, कुठ, कुष्ट, कडवा कूट.
 गुजराती - कठ, उपलेट.
 मराठी - कोष्ठ, उपलेट.
 इंग्लीश - Costus कोस्टस.
 लेटीन - *Saussurea lappa* C. B. Clarke
 साऊस्सूरेआ लाप्पा.
 कुटुंब - भृंगराजादि Compositae कोम्पोजीटी.

(२०)

५२. पुष्करमूल

- संस्कृत - पुष्करमूल, पौष्कर, काश्मीर, कुष्ठभेद.
हिंदी - पोहकरमूल, पुष्करमूल.
गुजराती - पुष्करमूल.
मराठी -- पुष्करमूल, पोहकरमूल.
इंग्लीश - Orris root ओरीस रूट.
लेटीन - *Inula racemosa* Hook. f. ईनूला रासेमोसा
कुटुंब - भृंगराजादि. Compositeae कोम्पोजीटी.

५३. सत्यानाशी

- संस्कृत - स्वर्णक्षीरी ?
हिंदी -- सत्यानाशी, पीला धतूरा, फरंगी धतूरा, भडभांड.
गुजराती -- दाखूडी, सत्यानासी
मराठी - काटे धोत्रा
इंग्लीश -- Mexican poppy मेक्सिकन पॉपी, Prickly poppy प्रीक्ली पॉपी. Yellow thistle. यॅलो थिसल.
लेटीन -- *Argemone mexicana* Linn. आर्गेमोने मेक्सिकाना
कुटुंब -- अहिफेनादि. Papaveraceae. पापावेरासे

५४. स्वर्णक्षीरी

- संस्कृत -- स्वर्णक्षीरी, कनकक्षीरी, हिमावती, हेमक्षीरी
हिंदी -- हिरवी (काश्मीर)
लेटीन -- *Euphorbia thomsoniana* Boiss. उफोर्बिआ थोम्सोनियाना.
कुटुंब -- धात्रिकुल Euphorbiaceae उफोर्बिआसी.

(२१)

५५. कर्कटशृङ्गी

- संस्कृत -- शृङ्गी, कर्कटशृङ्गी,
हिंदी -- ककडासिंगी, काकरासिंगी
गुजराती -- काकडासिंगी
मराठी -- काकडसिंगी
इंग्लीश -- Crab's claw क्रब्स क्लॉ. Japan wax tree. Red lac sumach
लैटीन -- *Pistacia integerrima* stew ex Brandis.
पीस्टासिआ इन्टेगेरिमा.
कुटुंब -- आम्रादि. Anacardiaceae. आनाकार्डिआसी.

५६. कट्फल

- संस्कृत -- कट्फल.
हिंदी -- कायफर, कायफल, काफल.
गुजराती -- कायफल.
मराठी -- कायफल.
इंग्लीश -- Box myrtle. बॉक्स मीटल.
लैटीन -- *Myrica nagi* मीरिका नागी
कुटुंब -- Myricaceae. मीरिकासी.

५७. भार्गी

- संस्कृत -- भार्गी, भार्गी, ब्राह्मणयाष्टिका,
हिंदी -- भारंगी, वभनेटी, भारिंगी.
गुजराती -- भारंगी, भारंगमूल.
मराठी -- भारङ्ग.
इंग्लीश -- --

(२२)

- लॅटीन -- *Clerodendron serratum* (Linn) Moon
 क्लेरोडेन्ड्रन सेराटम.
 कुटुंब -- निर्गुण्डयादि Verbenaceae. वर्बेनासी

५८. पाषाणभेद

- संस्कृत -- पाषाणभेद, अश्मघ्न, वटपत्री.
 हिंदी -- पखानभेद, सिलफडा.
 मराठी -- पाषाणभेद.
 गुजराती -- पाषाणभेद.
 लॅटीन *Bergenia ligulata* (Wall) Engl, बॅर्जेनिया लिगुलाटा.
 पर्याय, *Saxifraga ligulata* (Wall)
 कुटुंब -- पाषाणभेदादि. Saxifragaceae. साक्सिफ्रागासी

५९. धातकी

- संस्कृत -- धातकी, ताम्रपुष्पी, वह्निज्वाला.
 हिंदी -- धाय, धवई, धातकी
 गुजराती -- धावडी.
 मराठी -- धायटी, धावस.
 लॅटीन -- *Woodfordia fruticosa* (Linn.) kurz वुडफोर्डिया
 फ्रूटिकोसा. (पर्याय. *W. floribunda* Salisb)
 कुटुंब -- दाडिमादि Lythreaceae लीथरासी

६०. मंजिष्ठा

- संस्कृत -- मंजिष्ठा, योजनवल्ली, भण्डीरी, रक्त्याष्टिका. रक्ताङ्गी.
 हिंदी -- मजीठ, मंजीठ
 गुजराती -- मजीठ.
 मराठी -- मंजिष्ठ

(२३)

- इंग्लीश — madder root मॅडर रूट, Indian madder
इन्डियन मॅडर
लेटीन — *Rubia cordifolia* Linn. रुबिआ कॉर्डिफोलिआ.
कुटुंब — मंजिष्ठादि Rubiaceae. रुबीआसी.

६१. कुसुम्भ

- संस्कृत — कुसुम्भ, वस्त्ररंजक.
हिंदी — कुसुम, कुसुम्भ, बरें, कसूम्बा.
गुजराती — कसुंबो.
मराठी — करडइ.
इंग्लीश — Safflower सॅफ्फ्लावर, Bastard saffron
बेस्टार्ड सेफ्रन.
लेटीन — *Carthamus tinctorius* Linn. कार्थामस टिंक्टोरिउस
कुटुंब — भृंगराजादि Compositeae कोम्पोजिटी.

६२. हरिद्रा

- संस्कृत — हरिद्रा, रजनी, रात्री, वरवर्णिनी, निशा, गौरी.
हिंदी — हलदी, हल्दी, हरदी.
गुजराती — हळदर.
मराठी — हळद.
इंग्लीश — Turmeric टर्मेरिक.
लेटीन — *Curcuma longa* Linn. कुरकुमा लोंगा.
कुटुंब — Zinziberaceae जिंजिबेरासी.

६३. आम्रहरिद्रा

- संस्कृत — आम्रगन्धा, आम्रहरिद्रा, कर्पूरा, सुरभी, कर्पूरहरिद्रा.
हिंदी — अमिया हलदी, आमाहलद, आंबाहल्दी.

(२४)

- गुजराती — आंवाहलदर.
 मराठी — अम्बेहळद.
 इंग्लीश — Mango ginger मॅंगोजिंजर.
 लेटीन — *Curcuma amada* Roxb. कुर्कुमा अमाडा.
 कुटुंब — आर्द्रककुल Zinziberaceae जिंजिबेरासी.

६४. वनहरिद्रा

- संस्कृत — अरण्य हरिद्रा.
 हिंदी — वनहरदी, वनहलदी, जंगली हलदी.
 मराठी — रानहलद.
 इंग्लीश — Wild turmeric वाइल्ड टर्मेरिक, Oochin turmeric.
 लेटीन — *Curcuma aromatica* Salisb कुर्कुमा आरोमाटिका.
Curcuma caesia Roxb. कुर्कुमा कोसिया.
 कुटुंब — आर्द्रक कुल Zinziberaceae जिंजिबेरासी.

६५. काली हलदी

- हिंदी — नरकचूर, नीलकण्ठ.
 गुजराती — काळी हळदर.
 लेटीन — as above.
 कुटुंब — as above

६६. दारुहरिद्रा

- संस्कृत — दार्वी, दारुहरिद्रा, दारुनिशा, पंचपचा, कटंकटेरी.
 हिंदी — दारुहरदी, दारुहलदी.
 गुजराती — दारुहळदर.
 मराठी — दारु हळद, अराकि हळद.

(२५)

- इंग्लीश - Indian berberry इन्डियन बर्वेरी.
 लेटीन - *Berberis aristata* Roxb.ex Dc. बेर्वेरिस आरिस्टाटा
 कुटुंब - Berberidaceae बेर्वेरिडासी.

६७. बाकुची

- संस्कृत - अवल्गुज, सोमराजी, बाकुची, शशिलेखा, कुष्ठ्री.
 हिंदी - बाकुची, बकुची, बावची, सोमराजी.
 गुजराती - बावची.
 मराठी - बावची.
 इंग्लीश - Psoralea seed सोरेलेआ सीड. malaya tea
 मलाया टी.
 लेटीन - *Psoralea corylifolia* Linn. सोरेलेआ कोरीली-
 फोलिआ.
 कुटुंब - Papilionaceae पेपीलीओनासी.

६८. चक्रमर्द

- संस्कृत - प्रपुन्नाट, दद्रुघ्न, मेषलोचन, चक्रमर्द, एडगज.
 हिंदी - चकवड, पवांड, पवार, पमाड.
 गुजराती - कुंवाडिओ.
 मराठी - टाकला, तरोटा.
 इंग्लीश - Fetid Cassia, Ringworm plant.
 फेटिड केसीआ, रिंगवर्म प्लान्ट.
 लेटीन - *Cassia tora* Linn. कारिसआ टोरा.
 कुटुंब - Caesalpinaaceae सिसाल्पीनासी.

६९. अतिविषा

- संस्कृत - विषा, अतिविषा, भड्गुरा, घुणवल्लभा, शिशुमैषज्य,
 अरुणा, शुक्रकन्दा.

(२६)

- हिंदी — अतीस.
 गुजराती — अतिवखनी कळी.
 मराठी — अतिविष.
 इंग्लीश — Indian atees इन्डियन अतीस.
 लेटीन — *Aconitum heterophyllum* Wall
 आकोनीटुम हेटेरोफिल्लम.
 कुटुंब — Ranunculaceae रानुनकुलासी.

७०. प्रतिविषा

- संस्कृत — प्रतिविषा.
 हिंदी — वखमा.
 गुजराती — वखमा.
 लेटीन — *Aconitum palmatum* D. Don. आकोनीटुम पामेटुम.
 कुटुंब — Ranunculaceae रानुनकुलासी.

७१. लोध्र

- संस्कृत — रोध्र, लोध्र, पट्टिकालोध्र; शावर, स्थूलवल्कल, तिरीट.
 हिंदी — लोध, पठानी लोध.
 गुजराती — लोधर, पठानी लोधर.
 मराठी — लोध्र, लोध.
 इंग्लीश — Lodh लोध.
 लेटीन — *Symplocos chinensis* (Lon.) Druce ex Don
 Syn (*S. cratagoides* Buch. Ham.)
 सीम्प्लोकोस चीनेन्सीस.
 कुटुंब — रोध्रादि, Styraceae स्टीरासी वा Symplocaceae
 सीम्प्लोकासी. पठानीलोधर कुल. लोध्रादि.

(२७)

७२. लशुन

- संस्कृत - रसोन, लसुन, म्लेच्छकन्द, यवनेष्ट.
हिंदी - लहसुन, लशुन.
गुजराती - लसण.
मराठी - लसूण.
इंग्लीश - Garlic गार्लिक.
लेटीन - *Allium sativum* Linn. आल्लिउम साटीवुम.
कुटुंब - Liliaceae लिलिआसी.

७३. एककळी लसण (गु)

- हिंदी - एकपुतिया लहसुन, एककली लहसुन.
इंग्लीश - Shallot शॅलोट one clove garlic वन क्लोव गार्लिक.
लेटीन - *Allium ascalonicum* Linn.
आल्लिउम आस्कोलोनिकुम्
कुटुंब - लसुनादि Liliaceae लिलिआसी.

७४. पलाण्डु

- संस्कृत - पलाण्डु
हिंदी - प्याज, पियाज.
गुजराती - हुंगळी, कांदो-हुंगरी.
मराठी - कांदा.
इंग्लीश - Onion अनिअन.
लेटीन - *Allium cepa* Linn. आल्लिउम सेपा.
कुटुंब - लसुनादि Liliaceae लिलिआसी

७५. वनपलाण्डु (पाणकंदा)

- संस्कृत - कोलकन्द, वनपलाण्डु.
हिंदी - जंगली प्याज, कांदा, तलकनरा, कनरी.

(२८)

- गुजराती - जंगली कांदो, पाणकंदो.
 मराठी - रानकांदा, कोलकांदा, कोचिंदा.
 इंग्लीश - Indian squill इण्डियन स्क्विल.
 लेटीन - *Urginia indica* (Roxb.) Kunth उर्जीनेआ इंडिका
 कुटुंब - पलाण्डुकुल Liliaceae लिलिआसी.

७६. विदेशी वनपलाण्डु

Urginia maritima Linn. उर्जीनेआ मारीटिमा
 (पर्याय. *Scilla maritima* Linn.)

७७. भलातक

- संस्कृत - भलातक, अरुणकर, अग्निमुख.
 हिंदी - भिलावां, भेला.
 गुजराती - भिलामां.
 मराठी - बिळवा.
 इंग्लीश - Marking nut मार्किंग नट.
 Dhobi's nut धोबिश नट.
 लेटीन - *Semecarpus anacardium* Linn. f.
 सेमेकार्पस आनाकार्डिउम.
 कुटुंब - आम्रादि कुल Anacardiaceae आनाकार्डिआसी.

७८. भङ्गा

- संस्कृत - भङ्गा, विजया.
 हिंदी - भंग, भांग, सिद्धि, सप्जी.
 गुजराती - भांग.
 मराठी - भांग.
 इंग्लीश - Indian hemp इंडियन हेम्प. *Canabis* कॅनाबिस

(२९)

- लेटीन — *Cannabis sativa* Linn. कान्नाबिस साटिवा.
 कुटुंब — भांगकुल Cannabinaceae कान्नाबिनासी.
 गांजो (गु.) (म.) अन्यनाम भांगमाफक.

७९. अहिफेन

- संस्कृत — अहिफेन, खसफलक्षीर, आकूक, फणिफेन.
 हिंदी — अफीम, अफयून.
 गुजराती — अफीण.
 मराठी — अकू.
 इंग्लीश — Opium ओपिअम
 लेटीन — *Papaver somniferum* Linn. पापावेर, सोमनिफेरुम.
 कुटुंब — Papaveraceae पापावेरासी.

८०. खाखस (पोस्ता)

- संस्कृत — तिलभेदः, खसतिलः, खाखस, खसफल.
 हिंदी — पोस्त, पोस्ता, अफीमका, डोडा, पोस्तके डोडे.
 गुजराती — पोसदोडा, अफीणनां जीडवां खसखसना डोडा.
 मराठी — खसखसचे बोंड, अकूचे बोंड.
 इंग्लीश — Poppy capsules पॉपी केप्स्युल्स.
 लेटीन — same as अहिफेन.
 कुटुंब — ”

८१. खाखसतिल

- संस्कृत — खाखसतिल, खसबीज.
 हिंदी — खसखास, पोस्तदाना, खसखसके दाने, खसबीज.
 गुजराती — } खसखस
 मराठी — }
 इंग्लीश — Poppy seeds पॉपी सीड्स.

(૩૦)

લેટીન - } same as અહિફેન
કુટુંબ - }

૮૨. કપૂર (ચીના કપૂર)

સંસ્કૃત - કર્પૂર, ઘનસાર, હિમવાલુક, ચન્દ્ર.
[જેટલાં નામ ચંદ્રનાં સંસ્કૃતમાં છે તે વધાં કપૂરનાં છે.]

હિંદી - } કપૂર, મીમસેની કપૂર, બરાસ કપૂર.
ગુજરાતી - }

મરાઠી - કાપૂર.

ઇંગ્લીશ - Camphor કેમ્ફર. Borneo Camphor
બોર્નીઓ કેમ્ફર (બરાસકપૂર).

લેટીન - *Cinnamomum camphora* (Linn.) Prest.
સિન્નામોમુમ કામ્ફોરા.

કુટુંબ - તજ કુટુંબ Lauraceae લાઝરાસી.

નોટ : ઉપરનું વર્ણન ચીન જાપાન ફાર્મોસા દ્વીપના વૃક્ષનું છે
બરાસકપૂર *Dryobalanops aromatica* Gaertn
વૃક્ષોમાંથી નીકળે છે. બોર્નીઓ કેમ્ફર આ છે. કુલ
Diptero carpaceae કપૂર તુલસી *Ocimum*
kiliman oscharicum કુલ તુલસીનો *Labiataeae*
(લાબિઆટી) છે. આસિવાય કકરોંદા, કુકરોંધા:
Blumea lacera બ્લુમેઆ લાસેરાની વિવિધ જોતામાંથી
અલ્પ પ્રમાણમાં કપૂર મળે છે. હાલ સર્વત્ર મળતું કપૂર
બનાવટી - કૃત્રિમ-Synthetic છે.

૮૩. લતા કસ્તૂરી

સંસ્કૃત - કટુકા, લતા કસ્તૂરી.

હિંદી - લતા કસ્તૂરી, કસ્તૂરી દાના, મુષ્કદાના.

(३१)

- गुजराती - लता कस्तूरी, कस्तूरी भिंडो.
 मराठी - मुष्कदाणा.
 इंग्लीश - Musk-mallow. मस्क मॅलो.
 लेटीन - *Hibiscus abelmoschus* Linn.
 द्विबिस्कुस आबेलमास्कुस
 Syn *Abelmoschus moschatus* Medic.
 आबेलमॉस्कुस मॉस्काटुस.
 कुटुंब - Malvaceae माल्वासी.

८४. चन्दन (श्वेत)

- संस्कृत - श्रीखण्ड, चन्दन, मलयज, श्वेतचन्दन, भद्रश्री.
 हिंदी - चंदन, सफेदचंदन.
 गुजराती - सुखड, चंदन.
 मराठी - चन्दन.
 इंग्लीश - Sandal wood सेंडल वुड.
 लेटीन - *Santalum album* Linn. सांटालुम आल्बुम.
 कुटुंब - Santalaceae सांटालासी.

८५. चन्दन (लाल)

- संस्कृत - रक्तचन्दन, रक्ताङ्ग.
 हिंदी - लालचन्दन, रक्तचंदन.
 गुजराती - रतांजली.
 मराठी - रक्तचंदन
 इंग्लीश - Red sandal wood रेड सेंडल वुड.
 लेटीन - *Pterocarpus santanilus* Linn.
 प्टेरोकार्पस सांटानिलुस.
 कुटुंब - Leguminosae लेगूमिनोसी.

(३२)

८६. पतङ्ग

संस्कृत	-	पतङ्ग, रक्तसार, पतूर, कुचन्दन.
हिंदी	-	पतङ्ग, बक, बकम काठ, आल.
गुजराती	-	} पतङ्ग
मराठी	-	
इंग्लीश	-	Sappan wood सॅप्पन वुड.
लेटीन	-	<i>Caesalpinia sappan</i> Linn. सेसालपिनिआ सप्पन.
कुटुंब	-	Caesalpinaceae सेसालपिनीआसी.

८७. अगुरु

संस्कृत	-	अगुरु, कृमिजग्घ, लोह, राजार्ह, अनार्यक.
हिंदी	-	} अगर
गुजराती	-	
मराठी	-	
इंग्लीश	-	Aloe wood एलो वुड, Eagle wood ईगल वुड.
लेटीन	-	<i>Aquilaria agallocha</i> Roxb. आक्वीलारिआ आगाल्लोचा.
कुटुंब	-	Thymelaceae थीमेलसी.

८८. देवदारु

संस्कृत	-	दारु, देवदारु, किलिम, इन्द्रदारु, भद्रदारु.
हिंदी	-	} देवदार.
गुजराती	-	
मराठी	-	
इंग्लीश	-	Cedar सेडार.
लेटीन	-	<i>Cedrus deodar</i> (Roxb.) Loud. सेड्रस, देवदार.
कुटुंब	-	Pinaceae पीनासी.

(३३)

८९. सरल

- संस्कृत - सरल, सुरभिदारु.
हिंदी - चीड, चील, सरल देवदार, धूप सरल.
गुजराती - चीड, तेलियो देवदार.
मराठी - सरल.
इंग्लीश - Long leaved Pine लेंग लिब्ड पाईन, Chir pine चीड पाईन.
लेटीन - *Pinus roxburghii* Sarg. पीनुस रॉक्सबुर्धी. पर्याय (*Pinus longifolia*) पीनुस लॉगीफोलिया.
कुटुंब - Pinaceae. पीनासी.

९०. श्रीवेष्टक

- संस्कृत - श्रीवेष्टक, श्रीवास, सरलनिर्यास.
हिंदी - गंधाबिरोजा, बिहरोजा, बिरोजा.
गुजराती - बेरजो, गंधबिरोजा.
इंग्लीश - Oleo- resin of Pine ओलिओ रेझिन ऑफ पाइन.
लेटीन - } same as above
कुटुंब - } , , ,

९१. तगर

- संस्कृत - तगर, कालानुसार्य, कुटिल, नत.
हिंदी - तगर, सुगंध बाला.
गुजराती - तगर गंठोडा, तगर गठोना.
मराठी - तगर गंठोडा, तगरमूल.
इंग्लीश - Indian Valerian rhizome इंडियन वेलेरियन राइझोम.
लेटीन - *Valeriana wallichii* D.C. वालेरियाना वॉलीचीआई.
कुटुंब - Valerianaceae वालेरियानासी

(३४)

९२. पद्मकाष्ठ-पद्मक

- संस्कृत — पद्मक, पद्मगंधि, पद्माह्वय.
हिंदी — पद्माक, पद्माख, पदुमकाठ, फाजा.
गुजराती — } पद्मकाष्ठ
मराठी — }
इंग्लीश — Himalayan Cherry हिमालयन चेरी.
लेटीन — *Prunus cerasoides* D. Don. (P. Puddum Roxb.)
फ्लुस सिरासोइडीस.
कुटुंब — गुलाब कुल Rosaceae रोजासी.

९३. गुग्गुलु

- संस्कृत — गुग्गुलु, जटायु, कौशिक, पलङ्कषा, पुर, महिषाक्ष.
हिंदी — गुग्गुल, गूगल.
गुजराती — गुगळ, गुगल.
मराठी — गुगल.
इंग्लीश — Bdellium डेलिअम्
लेटीन — *Commiphore wightii* (Arn.) Bhandari
कोम्मीफोरा वाइटिड. [पर्याय *Balsamodendron mukul* Hook. ex. Stocks.]
कुटुंब — Burseraceae बुर्सेरासी.

९४. राल, सर्जरस

- संस्कृत — राल, शालनिर्यास, सर्जरस, देवधूप, यक्षधूप.
हिंदी — राल, रार, धूना, शालका निर्यास.
गुजराती — राळ.
मराठी — राल, पिवली.

(३५)

- इंग्लीश - Resin of Sal Tree रोशिन ऑफ साल ट्री.
 लेटीन - वृक्षका नाम *Shorea robusta* Gaertn.
 शोरेआ रोबुष्टा
 कुटुंब - Dipterocarpaceae डीप्टेरोकार्पासी

९५. कुन्दुरु

- संस्कृत - कुन्दुरु, शल्लकी निर्यास.
 हिंदी - सलई गूगल, गुगल, लबान.
 गुजराती - इसेस, धूप, शालेडो, धूपडो,
 मराठी - सालईचा डिक.
 इंग्लीश - Indian olibanum इंडियन ओलिबेनम्
 Frankincense फ्रैंकिन्सेस
 लेटीन - वृक्षकानाम. *Boswellia serrata* Roxb.ex.colebr
 Bolebar बोसेवेलेडिआ सेराटा
 कुटुंब - गुगलकुठ. Burseraceae बुर्सेरासी.

९६. लोहवान

- संस्कृत - लोहवान.
 हिंदी - लोबान, लोहवान.
 गुजराती - लोबान, कोडियो लोबान.
 मराठी - ऊद.
 इंग्लीश - Benzoin बेन्जोइन. Gum Benjamin गम् बेन्जामिन
 लेटीन - *Styrax benzoin* Dryand स्टीराक्स बेन्जोइन.
 कुटुंब - लोघ्रकुल Styraceae स्टीरासी.

९७. शिलारस

- संस्कृत - सिलहक, तुरुष्क, कपिनामक
 हिंदी - शिलारस.

(३६)

- गुजराती - शेलारस, शिलारस.
मराठी - शिलारस.
इंग्लीश - Liquid Storax लिक्विड स्टोराक्ष.
लेटीन - वृक्षका नाम. *Liquidamber orientalis*. miller
लिक्विडम्बर ओरिआन्टालिस विदेशी वृक्ष) देशीवृक्ष
Altingia excelsa Noronha. आल्टींजिआ एक्सेल्सा
कुटुंब - Hamamelidaceae हामामेलीडासी.

१८. जातीफल

- संस्कृत - जातीफल.
हिंदी - जायफल, जायफर.
गुजराती - जायफल.
मराठी - जायफल.
इंग्लीश - Nutmeg नटमेग.
लेटीन - *Myristica fragrans*. Houtt. मिरीस्टिका फ्राग्रान्स.
कुटुंब - Myristicaceae मिरीस्टिकासी.

१९. जातीपत्री

- संस्कृत - जातीपत्री, जातीफलत्वक्.
हिंदी - जावित्री, जायपत्री.
गुजराती - जावंत्री.
मराठी - जायपत्री.
इंग्लीश - Mace मेश.
लेटीन - Same as above
कुटुंब - ”

(३७)

१००. लवङ्ग

- संस्कृत - लवङ्ग, देवकुसुम, श्रीसंज्ञम्, श्रीप्रसूनक.
हिंदी - लोंग, लौंग, लवंग.
गुजराती - लवंग.
मराठी - लवंग
इंग्लीश - Cloves क्लोव्स.
लेटीन - 1 *Caryophyllus aromaticus* Linn.

कारिओफिल्लस आरोमाटिकस

2 *Eugenia caryophyllus* (sps) Bull & Harr
एउजेनिआ कारिओफिल्लस (पर्याय. *E. aromaticua*
Linn. Bull)

3 *Syzygium aromaticum* (Linn.) movvel.perr.
सिझिगिटम आरोमाटिकम.

कुटुंब - लवंगकुल Myrtaceae मीर्टासी.

१०१. स्थूलैला

- संस्कृत - बहुला, पृथ्वीका, त्रिपुटा, बृहदेला, स्थूलैला.
हिंदी - बड़ी इलायची, पूर्वी इलायची, लाल इलायची.
बंगला इलायची, नेपाली इलायची.
गुजराती - एलचो, मोठी इलायची.
मराठी - मोठी एलची, मोठे वेल्दोडे.
इंग्लीश - Nepal or Greater Cardamom
नेपाल और ग्रेटर कार्डेमम.
लेटीन - *Amomum subulatum* Roxb. आमोम सूबुलाटम
कुटुंब - आर्द्रककुल Zinziberaceae जिंजिबेरासी.

(३८)

१०२. सूक्ष्मैला

- संस्कृत - एला, द्राविडी, त्रुटि, सूक्ष्मैला.
हिंदी - छोटी इलाची, गुजराती इलायची, सफेद इलायची.
गुजराती - एलची, इलायची.
मराठी - एलची, बारीक वेलदोडे.
इंग्लीश - Cardamom, Lesser Cardamom.
कार्डेमम, लेसर कार्डेमम.
लेटीन - *Elettaria cardamomum* एलेट्टारिआ कार्डामोमुम.
कुटुंब - आर्द्रक कुल Zinziberaceae जिंजिबेरासी.

१०३. त्वक्

- संस्कृत - त्वक्, गुडत्वक्, वराङ्ग, चोच, भृङ्ग.
हिंदी - तज, दालचीनी.
गुजराती - तज.
मराठी - दालचीनी.
इंग्लीश - Cinnamon bark सिन्नेमन बार्क. Cassia cinnamon केसीआ सिन्नेमन.
लेटीन - *Cinnamomum cassia* सिन्नेमोमुम् केसीआ
Cinnamomum verum सिन्नेमोमुम् वेरुम
Syn. J. S. Prest. C. Zeylanicum Bl.
कुटुंब - कर्पूरकुल Lauraceae लाउरासी.

१०४. तेजपत्र-तमालपत्र

- संस्कृत - तमालपत्र, पत्र.
हिंदी - तमालपत्र, तेजपत्र, तेजपत्ता, तेजपान-गुरन्दा.
गुजराती - तमालपत्र.
मराठी - तमालपत्र.
इंग्लीश - Indian Cinnamon इंडिअन् सीन्नेमन्.

(३९)

- लेटीन — *Cinnamomum tamala* Ness. ex. Eberm.
 सीन्नामोमुम् तमाला.
 कुटुंब — कर्पूरकूल Lauraceae लाउरासी.

१०५. नागकेसर

- संस्कृत — नागपुष्प, केशर, नागकेशर.
 हिंदी — नागकेसर, नागेसर, पीला नागकेसर, नागचम्पा.
 गुजराती — पीलुं नागकेसर, साचुं नागकेसर.
 मराठी — नागकेसर, नागचांफा (वृक्ष)
 इंग्लीश — Cobra's saffron कोब्राझ सेफ्रन.
 लेटीन — *Mesua ferrea* Linn. मेसुआ फेरेंआ.
 कुटुंब — Guttifereae गुट्टीफेरे.

१०६. रातुं नागकेसर

- संस्कृत — सुरपुन्नाग, नमेरु, सुरपर्णिका.
 हिंदी — लाल नागकेसर
 गुजराती — रातुं नागकेसर.
 मराठी — सुरंगी (वृक्ष), गोंडी उंडी, तांबडे नागकेसर.
 इंग्लीश — Alexandrian laurel अलेक्सान्डीअन लॉरेल.
 लेटीन — *Ochrocarpus longifolius* Benth & Hook. f.
 ex. T. andess ओक्रोकार्पुस लांगीफोलिउस.
 पर्याय *Mammea longifolias* (Wt.) planch
 माम्मिआ लांगीफोलिआ.
 कुटुंब — कोकमकुल Guttifereae गुट्टीफेरे.

१०७. कुडकुम

- संस्कृत — कुडकुम, धुसृण, काश्मीर, सङ्कोच, पिशुन, रुधिर.
 हिंदी — केसर

(४०)

- गुजराती — केसर
 मराठी — केशर
 इंग्लीश — Saffron सफ़र
 लेटीन — *Crocus sativus* Linn. क्रॉकुस साटीवुस.
 कुटुंब — Iridaceae ईरीडासी.

१०८. बालक

- संस्कृत — हिर्वेर, बाल, उदच्य, अम्बुनाम, जल, तोय.
 हिंदी — मुगंथ बाला, नेत्रबाला.
 गुजराती — वाळो, काळोवालो.
 मराठी — काळा वाळा
 लेटीन — *Coleus vettiveroides* K. C. Jaco'b
 कोलिउस वेटीवारोइडेस
 कुटुंब — तुलसी कुल Labiateae लाबिआटे.

* तगर (valerian) ने उत्तर भारतमां 'सुगन्धबाला' कहे छे.
 गुजरात मां 'वाळो, खस' कहेवामां आवे छे. तेने पण न्हिवेर मानवामां आवे छे
 उशीरने पण 'खस' मानवामां आवे छे.

१०९. वीरण-खस +

- संस्कृत — उशीर, नलद, अमृणाल, सेव्य.
 हिंदी — खस, वीरनमूल, गांडर, वेना.
 गुजराती — वाळो, सुगंधि वाळो, खस.
 मराठी — वाळा.
 इंग्लीश — Cuseus grass कुसकुस घास.
 लेटीन — *Vetiveria zizanioides* (L.) Nash.
 वाटिवेरिआ जिजोनिओइडीस.
 कुटुंब — घास वर्ग. Gramineae ग्रामिनी.

+ वीरणना मूल ते 'खस'.

(४१)

११०. जटामांसी

- संस्कृत - जटामांसी, भूतजटा, जटिला, तपस्विनी, मांसी.
हिंदी - जटामांसी, बालछड.
गुजराती - जटामांसी.
मराठी - जटामांसी.
इंग्लीश - Spikenard स्पाइकनार्ड. nard नार्ड
लेटीन - *Nardostachys jatamansi* D. O.
नार्डोस्टाकिस जटामांसी.
कुटुंब - नगरकुल Valerianaceae वालेरिआनासी

१११. शैलेय

- संस्कृत - शैलेय, शिलापुष्प.
हिंदी - छरीडा, भूरि छरिला, पथ्यरफूल, छडीला, छारछरीला.
गुजराती - छडीलो.
मराठी - दगडफूल.
इंग्लीश - Stone flowers स्टोन फ्लावर्स. Yellow Lichen
येलो लाइचेन.
लेटीन - *Parmelia perforata* पार्मेलिया पर्फोरेटा.
कुटुंब - Parmeliaceae पार्मेलिआसी

११२. मुस्ता

- संस्कृत - मुस्ता, वारिद, मेघनाद, कुरुविन्द.
हिंदी - मोथा.
गुजराती - मोथ.
मराठी - मोथा, बिम्बल, भद्रमुष्टि, नागरमोथा.
इंग्लीश - nut grass नट ग्रास.
लेटीन - *Cyperus rotundus*. Linn. सीपेरस रोटण्डस.
कुटुंब - Cyperaceae सीपेरासी

(४२)

११३. नागरमोथ

- संस्कृत — नागरमुस्तक.
हिंदी — नागरमोथा.
गुजराती — नागरमोथ.
मराठी — नागरमोथा, लव्हाला.
इंग्लीश — nut grass नट ग्रास.
लेटीन — *Cyperus scariosus* R. Br. सीपेरस स्कारिओसुस.
कुटुंब — Cyperaceae सीपेरासी.

११४. कर्चूर

- संस्कृत — कर्चूर, शटी, द्राविड.
हिंदी — कचूर.
गुजराती — कचुरो, षट्कचुरो.
मराठी — कचोरा.
इंग्लीश — Zedoary जेडोएरी.
लेटीन — *Curcuma zedoaria* Roxb. कुर्कुमा जेडोओरिआ.
कुटुंब — आर्द्रककुल Zinziberaceae जिंजीबेरासी.

११५. छद्रिरिपु

- संस्कृत — शटी, पलाशी, गन्धमूलिका, गन्धवधू, पृथुपलाशिका.
हिंदी — गंपलाशी, कपूर कचरी, सितरूटी.
गुजराती — कपूर काचली.
मराठी — कपूर कचरी.
इंग्लीश —
लेटीन — *Hedychium spicatum* Ham. ex. Smith.
हेडीकिउम् स्पीकाटुम्
कुटुंब — आर्द्रक, Zinziberaceae जिंजीबेरासी.

(४३)

११६. गंधप्रियंगु

- संस्कृत - प्रियंगु वृक्ष (प्रियंगुलना अभी संदिग्ध है)
हिंदी - प्रियंगु, महालिब
गुजराती - घउंला
मराठी - गहुला, गावल.
लेटीन - *Prunus mahaleb* प्रुनुस महालेब.
कुटुंब - Rosaceae रोजासी.

११७. फलप्रियंगु

- लेटीन - *Aglaia roxburghiana* mig.
आगलाइआ रॉक्सबर्घीआना.
कुटुंब - निम्बकुल Meliaceae मेलिआसी.

११८. धान्य प्रियंगु

- संस्कृत - कङ्गु, धान्यप्रियंगु.
हिंदी - कंगुनी, कगनी, टंगुनी.
गुजराती - कांग
मराठी - कांग.
लेटीन - *Setaria italica* Beauv. सेटारिआ इटालिका.
कुटुंब - घास Gramineae ग्रामिनी.

११९. तालीसपत्र

- संस्कृत - तालीसपत्र.
हिंदी - तालीसपत्र, धूनो, बिभी
गुजराती - तालीसपत्र.
मराठी - तालीसपत्र.
इंग्लीश - Himalayan Yew हिमालयन यू.
लेटीन - *Taxus baccata* Linn. टाक्सस बाक्काटा.
कुटुंब - Conifereae कोनीफेरी.

(४४)

१२०. कङ्कोल

- संस्कृत - कङ्कोल.
हिंदी - शीतलचीनी, कबाबचीनी, कङ्कोल, शीतलमिर्च.
गुजराती - चीनीकबाला, चणकबाब.
मराठी - चणकबाब.
इंग्लीश - Cubebs क्युबेब्स.
लेटीन - *Piper cubeba* Linn. पीपेर कूबेबा.
कुटुंब - Piperaceae पीपेरासी.

१२१. एलवालुक

- संस्कृत -- एलवालुक.
हिंदी -- आलूवालू.
गुजराती -
मराठी -
इंग्लीश - Dwarf cherry ड्वार्फ चेरी.
लेटीन - *Prunus cerasus* Linn. प्रुनुस सेरामुस.
कुटुंब - Rosaceae रोजासी.

१२१. (अ) गुडूची

- संस्कृत - गुडूची, अमृता, छिन्ना, छिन्नरुहा, वत्सादनी, चक्रिका, चन्द्रहासा.
हिंदी - गिलोय, गुरुच, गुडूच, गुर्च.
गुजराती - गळो, गळवेल.
मराठी - गुळवेल, गरुडवेल.
इंग्लीश - *Tinospora* टिनोस्पोरा.
लेटीन - *Tinospora cordifolia* (Willd.) Miers ex. Hook. P. & Thoms. टीनोस्पोरा कॉर्डिफोलिआ.
कुटुंब - Menispermaceae मेनिस्पेर्मासी.

(४५)

१२२. नागवल्ली (पान)

संस्कृत	- ताम्बूलवल्ली, ताम्बूली, नागवल्ली.
हिंदी	- पान.
गुजराती	- नागरवेल.
मराठी	- नागवेल, विड्याचे पान.
इंग्लीश	- Betel leaf बिटल् लिफ.
लेटीन	- <i>Piper betel</i> Linn. पीपेर बेटेल.
कुटुंब	- Piperaceae पीपेरासी.

१२३. बिल्व

संस्कृत	- बिल्व, शाण्डिल्य, शैलूष, मालर, श्रीफल.
हिंदी	- बेल, श्रीफल.
गुजराती	- बीली.
मराठी	- बेल.
इंग्लीश	- Bengal quince बेंगाल क्वीन्स.
लेटीन	- <i>Aegle marmelos</i> (Linn.) Corr. एग्ले मार्मेलॉस.
कुटुंब	- Rutaceae रूटासी.

१२४. गम्भारी

संस्कृत	- गम्भारी, श्रीपर्णी, भद्रपर्णी, काश्मीरी, काश्मरी.
हिंदी	- गम्भारी, गम्भार, गम्भार, खम्हारि, कन्यार.
गुजराती	- शीवण.
मराठी	- शिवण.
इंग्लीश	-
लेटीन	- <i>Gmelina arborea</i> Roxb. मेलीना आर्बोरिया.
कुटुंब	- निर्गुंडी कुल Verbenaceae वर्बेनासी.

(४६)

१२५. पाटला

- संस्कृत - पाटला, ताम्रपुष्पी, वसंतदूती.
हिंदी - पाढल, पाडर, पारल.
गुजराती - पाडळ.
मराठी - पाडळ.
इंग्लीश -
लेटीन - *Stereospermum suaveolens*. D. O.
स्टेरिओस्पेर्मम सूआवेओ लेन्स.
कुटुंब - Bignoniaceae बिग्नोनिआसी.

१२६. सितापाटला (श्वेतपाटला)

- संस्कृत - घण्टापाटला, श्वेतपाटला.
हिंदी - सफेद पाठल, पाडर, पदारी, कठपाडर, घण्टापाडर.
गुजराती - पाडळ.
मराठी - पाडळ.
इंग्लीश - Trumpet flower ट्रम्पेट फ्लॉवर.
लेटीन - *Stereospermum personatum* (Hassk) Chitt,
S. chelonoides non D.O. स्टेरिओस्पेर्मम पर्सोनेटम्
कुटुंब - Bignoniaceae बिग्नोनिआसी.

१२७. (क्षुद्र) अग्निमन्थ

- संस्कृत - अग्निमंथ, गणिकारिका, वैजयन्तिका,
हिंदी - अरनी (बी), टेकार, उरिन, गिनेरी, गनियारी, अगेथु.
गुजराती - अरणी.
मराठी - ऐरण, टाकळी.
लेटीन - *Clerodendrum multiflorum* (Burm.f.) O.Ktze.
क्लेरोडेन्ड्रम मल्टीफ्लोरम (*C. phlomidis* Linn. f.)
कुटुंब - निर्गुण्डिकुल Verbenaceae. हाव वर्बेनासी.

(४७)

१२८. (बृहत्) अग्निमन्थ

संस्कृत	— अग्निमन्थ.
हिंदी	— अरनी, अरणी, अगेथु, गनियारी.
गुजराती	— अरणी.
मराठी	— नरवेळ, अरणी.
इंग्लीश	—
लेटीन	— <i>Premna integrifolia</i> प्रेम्ना इन्टेग्रीफोलिआ
कुटुंब	— Verbenaceae वर्बेनासी.

१२९. श्योनाक

संस्कृत	— श्योनाक, टुण्टुक, दीर्घवृन्त, शुकनास, पृथुशिम्बी.
हिंदी	— सोनापाठा, सोनपत्ता, शोनाक, टेण्टु.
गुजराती	— टेण्टु.
मराठी	— टेण्टु.
लेटीन	— <i>Oroxylon indicum</i> (Linn.) Vent. ओरोक्सीलुम इण्डिकुम.
कुटुंब	— Bignoniaceae बिग्नोनीआसी.

१३०. अरलु

संस्कृत	— अरलु.
हिंदी	— घोडानिम्ब, घोडा करञ्ज.
गुजराती	— अरलवो, अरडुसो, मोटो अरडुसो.
मराठी	— महाखूख.
लेटीन	— <i>Ailanthus excelsa</i> Roxb. आइलान्थुस, एक्सेल्सा.
कुटुंब	— Simaroubaceae सीमारौबासी.

(४८)

१३१. शालपर्णी

- संस्कृत - शालपर्णी, स्थिरा, विदारीगन्धा, अंशुमती, दीर्घमूला.
हिंदी - सरिवन, सालवन, गौरी, सर.
गुजराती - सालवण, चीकटियुं (डांग)
मराठी - सालवण, रानभाल.
लेटीन - *Desmodium gangeticum* (Linn.) D. C.
डेस्मोडिउम गांजेटिकुम.
कुटुंब - Papilionaceae पेपीलिओनासी.

१३२. पृश्निपर्णी

- संस्कृत - पृश्निपर्णी, कोष्ठविन्ना, कलशी, सिंहपुच्छी, धावनी.
हिंदी - पिठवन, पिठोनी, पितवन.
गुजराती - पीठवन, लाम्बिया आसुड (डांग)
मराठी - डबला, पिठवण, रानगाज्जा.
लेटीन - *Uraria picta* (Desvo) युरेरिया पिकटा.
कुटुंब - Papilionaceae पेपीलिओनासी.

१३३. बृहती

- संस्कृत - बृहती.
हिंदी - बनभण्टा, बनभाण्टा, बडी कटाई, बडी कटेरी, बरहण्टा, अज्जड.
गुजराती - उभी भोरिङ्गणी, मोटी भोरिङ्गडी.
मराठी - डोरलें, डोरली, चिञ्चुरटी, वाङ्गी.
लेटीन - *Solanum indicum* Linn. सोलानुम इण्डिकुम.
कुटुंब - कण्टकारी कुल Solanaceae सोलानासी.

(४९)

१३४. कण्टकारी

- संस्कृत - कण्टकारी, व्याघ्री, निदिग्धिका, क्षुद्रा, कण्टकिनी.
हिंदी - कटेरी, लघु कटाई, भट्कटैया, रेङ्गनी, रिङ्गणी, कटाली, कटयाली.
गुजराती - बेठी भोरिङ्गणी, भोंयरिङ्गणी, भोटिङ्गडी.
मराठी - रिङ्गणी, भुईरिङ्गणी.
लेटीन - *Solanum xanthocarpum* Schrad & Wendl.
सोलानुम वसेन्योकार्पुम.
Syn. *S. surattense* Burm. सोलानुम सूरतेंसे.
कुटुंब - Solanaceae सोलानासी.

१३५. गोक्षुर

- संस्कृत - गोक्षुर, त्रिकण्टक, गोकण्टक, वनशृङ्गाट, श्वदंष्ट्रा, स्वादुकण्टक.
हिंदी - गोखरू, छोटा गोखरू, गुलखुर, हाथीचिकार.
गुजराती - गोखरू, बेठां गोखरू.
मराठी - सराटे, काटे गोखरू.
इंग्लीश - Small caltrops स्मॉल कैलट्रोप्स.
लेटीन - *Tribulus terrestris* Linn. ट्रीबुलस टेरेस्ट्रिस.
कुटुंब - घन्वयास कुल Zygophyllaceae जीगोफिल्लासी.

१३६. बृहत् गोक्षुर

- संस्कृत - बृहत् गोक्षुर, तिक्त गोक्षुर.
हिंदी - बडा गोखरू, फरीदबुटी, दक्षिणी गोखरू, विलायती गोखरू, हस्तिचिंधाड.
गुजराती - मोटां गोखरू, उभां गोखरू.

(५०)

- मराठी - मोठे गोखरू.
 लेटीन -- *Pedaliium murex* Linn. पेडालिअम मुरेक्स.
 कुटुंब - तिलकुल Pedaliaceae पेडालिआसी.

१३७. जीवन्ती

- संस्कृत - जीवन्ती, शकश्रेष्ठा.
 हिंदी - जीवन्ती, डोडी.
 गुजराती - डोडी, खरडोडी, राडारुडी.
 मराठी - डोडी, राईडोडी, खीरडोडी, खानदोडकी, शिरडोडी.
 लेटीन - *Leptadenia reticulata* W. & A.
 लेप्टाडेनिआ रेटीकुलाटा.
 कुटुंब - अर्ककुल Asclepiadaceae आस्क्लेपिआडासी.

१३८. स्वर्णजीवन्ती

- संस्कृत - स्वर्णजीवन्ती.
 हिंदी - जिवसाग.
 गुजराती - बंगालीओनी जीवन्ती.
 मराठी - जिवन्ती.
 लेटीन - *Dendrobium macraei* Lindl. डेन्ड्रोबिडम माक्री.
 कुटुंब - Orchidaceae ओर्कीडासी.

१३९. मुद्गपर्णी

- संस्कृत - मुद्गपर्णी, शूर्पपर्णी, सहा.
 हिंदी - मुगवन, मुंगानी, वनमूंग, जंगलीमूंग, रखालकलमी.
 गुजराती - जंगलीमग, अडवाऊम, मगामठी.
 मराठी - रानमूंग.
 लेटीन - *Phaseolus trilobus* Ait. फासेओल्डस ट्रीलोबुस.
 कुटुंब - Papilionaceae पेपीलिओनासी.

(५१)

१४०. माषपर्णी

- संस्कृत — माषपर्णी, महासहा.
हिंदी — मषवन, बनमाष, बनउर्दी, माषोनी, बनउडद.
गुजराती — जंगली अडद.
मराठी — रानउडीद.
लेटीन — *Teramnus labialis* (Linn. f.) Sprang.
टेराम्नुस लाबिआलिस.
कुटुंब — Papilionaceae पेपिलिओनासी मारे मन आ नाम योग्य नयी.

१४१. एरण्ड

- संस्कृत — एरण्ड, गंधर्वहस्तक, रुबु, पञ्चाङ्गुल, वर्धमान, व्यडम्बक, वातारि, रुबूक.
हिंदी — अरण्ड—एरण्ड, (वृक्ष), एरण्डी, रेंडी (बीज).
गुजराती — एरण्डो, दिवेलो, (वृक्ष) दिवेली, एरण्डी (बीज).
मराठी — एरण्ड, एरण्डी.
इंग्लीश — Castor oil plant कॅस्टर ऑइल प्लंट.
लेटीन — *Ricinus communis* Linn. रिसीनुस कोम्मुनिस.
कुटुंब — एरण्डकुल Euphorbiaceae एउफॉर्बिआसी.

१४२. व्याघ्रैरण्ड

- हिंदी — बघरेण्ड, जंगली एरण्ड.
गुजराती — मोगलाइ एरण्ड.
मराठी — मोगली एरण्ड.
लेटीन — *Jatropha curcas* Linn. जाट्रोफा कुर्कास.
कुटुंब — एरण्डकुल Euphorbiaceae एउफॉर्बिआसी.

(५२)

१४३. अर्क

- संस्कृत - श्वेतार्क, सदापुष्प, अलर्क.
हिंदी - आक, मंदार.
गुजराती - आकडो, सफेद फूलनो आकडो.
मराठी - रुई, आक.
इंग्लीश - Gigantic swallow-wort जाइगेंटिक स्वॉलोवर्ट.
लेटीन - *Calotropis gigantea* (Linn.) R. Br.
कालोट्रोपिस जीगाण्टेआ.
कुटुंब - अर्ककुल Asclepiadaceae आस्क्लेपिआडासी.

१४४. रक्तार्क

- हिंदी - लाल मन्दार, लाल एरंड.
गुजराती - राता फूलनो आकडो.
लेटीन - *Calotropis procera* (Ait.) R. Br.
कालोट्रोपिस प्रोसेरा.
कुटुंब - अर्ककुल Asclepiadaceae आस्क्लेपिआडासी.

१४५. सेहुण्ड

- संस्कृत - सेहुण्ड, सुधा, स्नुक्, स्नुही, गुडा, समन्तदुग्धा, महावृक्ष, वज्रद्रुम.
हिंदी - थूहर, थूहड, सेंड, सहेंड, मुठरिआ, सीज, याहेर.
गुजराती - थोर, कांटाळा, थोर.
मराठी - निवडुंग, कांटे निवडुंग, मिनगुट थोर.
इंग्लीश - Milk hedge मिल्क हेज.
लेटीन - *Euphorbia neriifolia* Linn. एउफॉर्बिआ नेरिईफोलिआ.
कुटुंब - Euphorbiaceae एउफॉर्बिआसी.

(५३)

१४६. खरसांडी

- गुजराती - खरसांडी.
मराठी - थोर, शेर.
लेटीन - *Euphorbia tirucalli* Linn. एउफॉर्बिआ तिरुकेल्ली.
कुटुंब - same as above

१४७. त्रिधारी थोर

- हिंदी - तिवारा सेहुण्ड, तिवारा थूहर.
गुजराती - त्रिधारी थोर.
मराठी - तीनधारी निवडुंग.
इंग्लीश - Triangular sponge ट्रायंग्युलर स्पोंज.
लेटीन - *Euphorbia antigororum* Linn. एउफॉर्बिआ
आंटिकोरुम.
कुटुंब - same as above.

१४८. सातला

- संस्कृत - शातला, सप्तला, भूरिफेना, चर्मकषा.
हिंदी - शिकाकाई, चिकेकाई.
गुजराती - चिकाखाई.
मराठी - शिकेकाई.
लेटीन - *Acacia sinuata* (Lour.) Merr.
(*A. concinna* D. C.) आकासिआ सिनुआटा.
कुटुंब - बबुलकुल Mimosaceae मीमोसासी.

१४९. लाङ्गली

- संस्कृत - लाङ्गली, कलिकारिका, हलिनी, कलिहारी, विशल्या,
अग्निशिखा.
हिंदी - कलिहारी, कलि(रि)यारी, लांगुली, कलारी.

(५४)

- गुजराती - दुधियो वछनाग, वढवारडी.
 मराठी - कळलावी, खड्यानाग.
 इंग्लीश - Glory lily ग्लोरी लीली. Superb lily सुपर्व लीली.
 लेटीन - *Gloriosa superba* Linn. ग्लोरीओसा सुपेर्बा.
 कुटुंब - पलाण्डुकुल Liliaceae लिलिआसी.

१५० करवीर (श्वेत, रक्त)

- संस्कृत - करवीर, अश्वमारक, चण्डात, हयमारक.
 हिंदी - कनेर, कनइल, कनैल, करवीर.
 गुजराती - कणेर, करेण.
 मराठी - कण्हेर.
 इंग्लीश - sweet scented oleander स्वीट सेंटेड ओलिण्डर.
 Rooseberry spurge रूझबेरी स्पर्ज.
 लेटीन - *Nerium indicum* Mill. नेरिउम इण्डिकुम.
 कुटुंब - कुटज कुल Apocynaceae आपोसीनासी.

१५१ पीत करवीर

- संस्कृत - पीत करवीर.
 हिंदी - पीला कनेर.
 गुजराती - पीळी करेण.
 मराठी - पिवळी कण्हेर.
 इंग्लीश - Exile tree एक्साइल ट्री Lucky nut लकी नट
 लेटीन - *Thevetia peruviana* (Pers.) Merr. थेवेटिआ
 पेरुवीआना.
Thevetia nerifolia Juss-ex steud.
 थेवेटिआ नेरिफोलिआ.
 कुटुंब - same as above.

(५५)

१५२ धतूरा

संस्कृत	- धतूरा, धूर्त, कितव, उन्मत्त, कनक.
हिंदी	-- धतूर, धतूरा, धातूरा.
गुजराती	- धतूरो, धतुरो.
मराठी	- धोत्रा.
इंग्लीश	- Thorn apple थॉर्न एपल. <i>Datura</i> दतूरा
लेटीन	- <i>Datura metel</i> Linn. डाटूरा मेटल
कुटुंब	- कण्टकारीकुल Solanaceae सोलानासी

१५३ वासा

संस्कृत	- वासा, वासक, आटरुषक, भिषज्जाता, सिंहिका, सिंहास्य, बृष, अटरुष.
हिंदी	- अइसा, अइस, अरुष, वासक, वसोंटा, अरुशा, वांसा.
गुजराती	- अरडुसी.
मराठी	- अडुळसा.
इंग्लीश	- Malabar nut मलबार नट
लेटीन	- <i>Adhatoda vasica</i> (Linn.) Nees. आढाटोडा वासिका.
कुटुंब	- Acanthaceae, आकांथासी.

१५४ रक्तपुष्प अइसा

हिंदी	- रक्तपुष्प अइसा
गुजराती	- राताफूलनी अरडुसी
मराठी	- रक्त अडुळसा
लेटीन	- <i>Justicia picta</i> Linn. जस्टिसिया पिकटा.
कुटुंब	- same as above.

(५६)

१५५ नील निर्गुण्डी

- हिंदी - काला अड्डसा.
 मराठी - काळा अड्डसा.
 लेटीन - *Justicia gendarussa* Burm. f.
 जस्टिसिआ जेनडेरुसा.
 कुटुंब - as above.

१५६. पर्पट

- संस्कृत - पर्पट, वरतित्त, पांशुपर्याय.

१. बंगाली खेतपापडा

- लेटीन - *Oldenlandia corymbosa* Linn.
 कुटुंब - Rubiaceae रुबीआसी.

२. शाहतरा

- लेटीन - *Fumaria indica* Pugsleya
 कुटुंब - Fumariaceae फ्युमारिआसी.

बिहार, पंजाब, राजपुताना, उत्तरप्रदेशमां आनो व्यवहार
 थायछे.

३. खडसालिआ पित्तपापडा

- गुजराती - पर्पट.
 लेटीन - *Rungia repens* nees. रंजिआ रिपेन्स
Rungia parviflora Nees. रंजिआ पर्वाक्लोरो.
 कुटुंब - Acanthaceae आकान्यासी.

४. घाटी पित्तपापडा

- लेटीन - *Justicia procumbens* Linn. जस्टिसिआ प्रोकम्बेन्स.
 कुटुंब - Acanthaceae आकान्यासी

(५७)

५. दक्षिण भारतका पित्तपापडो

- लेटीन — *Mollugo pentaphi* Linn.
कुटुंब — Molluginaceae मोल्लुजीनेसी.

६. पुणानो पित्तपापडो

- लेटीन — *Glossocardia linearifolia* cass. पर्याय-
Glossocardia boswallea. (Linn. f.) D. C.
ग्लोसोकार्डीआ बोस्वेल्लिआ.
कुटुंब — Compositae कॉम्पोजिटी

१५७. निम्ब

- संस्कृत — निम्ब, पिचुमन्द, पिचुमर्द.
हिंदी — नीम.
गुजराती — लींबडो, लीमडो.
मराठी — निंब, कडूनिंब, बाळंतनिंब.
इंग्लीश — Neem tree नीम ट्री, Margosa. Indian Lilac
मार्गोसा. इंडियन लिलेक.
लेटीन — *Azadirachta indica* A Juss. आजादीराकटा इंडिका
कुटुंब — meliaceae मेलिआसी.

१५८. महानिम्ब (बकायन)

- संस्कृत — महानिम्ब, रम्यक, द्रेक्का, विषमुष्टिक.
हिंदी — बकायन, बकाइन, महानीम.
गुजराती — बकान लीमडो.
मराठी — बकाणा निंब.
इंग्लीश — Persian lilac पर्सियन लिलेक. Beed tree बीड ट्री.

(५८)

- लेटीन — *Melia azedarach* Linn. मेलिआ आजाडीराक
कुटुंब — as above.

१५९. पारिभद्र

- संस्कृत — पारिभद्र, मन्दार.
हिंदी — पांगारा, फरहद.
गुजराती — पांडरवो.
मराठी — पांगारा.
इंग्लीश — Coral tree कोरल ट्री.
लेटीन — *Erythrina indica* Lam. एरिथ्रीना इंडिका.
कुटुंब — Papilionaceae पॅपिलिओनासी E. *Suberosa* Roxb.
एरिथ्रीना सुबरोजा नामनु आने मळतुं वृक्ष थायछे. जेने
उत्तरभारतमां धवलढाक, मंदार, पांगरा कहेछे. 'कण्टकी
पलाश' पण एने कहीशकाय.

१६०. पारिजात

- संस्कृत — पारिजात.
हिंदी — हरसिंगार, पारिजाता, कूरी, सिहारू, परजाता (देहरादुन)
गुजराती — पारिजात, हारशणगार.
मराठी — पारिजातक.
इंग्लीश — night jasmine नाइट जस्माइन.
weeping nyctanthes वीपींग निकटेंथीस.
लेटीन — *Nyctanthes arbortristis*. Linn.
निकटायेंस आरबोरट्रीस्टिस.
कुटुंब — जातिकुल oleaceae ओलेआसी,

(૫૯)

૧૬૧. કાઞ્ચનાર ‡

- સંસ્કૃત - કાઞ્ચનાર, યુગ્મપત્ર, ગળ્ડારિ, કોવિદાર
 હિંદી - કચનાર, કચનાલ, ગોરિઆવ, લાલ કચનાર.
 ગુજરાતી - કચનાર, કાઞ્ચનાર.
 મરાઠી - કોરલ, કાઞ્ચન.
 ઇંગ્લીશ - Mountain ebony માઉન્ટેન ઈબોની.
 લેટીન - *Bauhinia variegata* Linn. બોહીનિઆ વારિઆગાટા.
 કુટુંબ - પૂતિકરજ્જકુલ Caesalpiniaceae સીસેલ્પીનિઆસી.

૧૬૨. શોભાઞ્જન

- સંસ્કૃત - શિરુ, શોભાઞ્જન, અક્ષીવ.
 હિંદી - સહિજના, સહજન, સહજના, સૈજન, મુનગા, સજના.
 સોહાંજન, સંગન.
 ગુજરાતી - સરગવો, સેકટો.
 મરાઠી - શેવગા, સેગટા.
 ઇંગ્લીશ - Drum stick tree ડ્રમ સ્ટિક ટ્રી. Horse-radish tree હોર્સ રેડીસ ટ્રી. Indian Horse-radish ઇન્ડિયન હોર્સ રેડિસ.
 લેટીન - * મધુશિરુ (*Moringa pterygosperma* Gaertn)

‡ *Bauhinia purpurea* Linn. બોહીનિઆ પર્પૂરેઆ-પીલા કાઞ્ચનાર- ને 'કોવિદાર' કરવોમાં આવેછે અને એ 'કોહિલાર' નામે ઓળખાયછે. કોવિદારનું અપભ્રંષ્ટ લાગેછે. આસિવાય ખાતખાતનાં ફૂલ પણ થાયછે. ઉપરનું વર્ણન લાલ કાઞ્ચનાર નું છે. ભાવમિશ્રે કોવિદાર ને કાઞ્ચનાર ભેદ માન્યોછે.

* કડવો અને મીઠો બે જાતનો સેગટો થાય છે. એકમાં પીલી છાંદ લેતાં રવેતપુષ્પ જ્યારે બીજામાં રાતી છાંદ લેતાં ફૂલ થાયછે. કેટલાક રવતશિશુને મધુશિશુ માનેછે. ભાવમિશ્ર 'મધુશિશુ: સ્લોહિત:' કહે છે. કડવી શીંગો થાય છે જે કટુ, મીઠી શીંગો થાયછે તે મધુ એમજ માનવું હિતાવહ છે.

(६०)

Moringa oleifera Lam. मोरिंगा ऑलेइफेरा.

कटुशिमरु *Moringa concanensis* Nimmo

मोरिंगा कोंकेनेन्सिस.

कुटुंब — Moringaceae मोरिंगासी.

१६३. अपराजिता

संस्कृत — अपराजिता, गिरिकर्णिका, अश्वक्षुर.

हिंदी — कोयल, कालीजर.

गुजराती — गरणी, कोयल.

मराठी — गोकर्णी, गोकर्ण, काजली.

लेटीन — *Clitoria ternatea* Linn. क्लीटोरिया टेरेनेटिया.

कुटुंब — Papilionaceae पेपिलिओनासी

[श्वेतपुष्प अने नीलपुष्प बे जातनी गरणी थायछे. बन्नेनां नामो एकसरखा छे.]

१६४. निर्गुंडी

संस्कृत — सिन्दुवार, निर्गुण्डी.

हिंदी — मेडडी, सिनुआर, सन्दुआर, सम्हाद, सम्भाद, म्योडी.

गुजराती — नगोड.

मराठी — लिंगड, निगड, निर्गुण्डी.

इंग्लीश — Five-leaved Chaste tree फाइवलेव्ड चेस्ट ट्री.

Indian privet इण्डियन प्राइवेट.

लेटीन — *Vitex negundo* Linn. वीटेक्ष निगुण्डो.

कुटुंब — Verbenaceae वर्बेनासी.

“ वाइटेक्ष निगुण्डो ” में श्वेत तथा हलके नीले दोनों प्रकारके पुष्प आते हैं तथा पत्र भी अखंड तथा दन्तूर दोनों प्रकार के होते हैं । इस के अतिरिक्त इसका और वाइटेक्ष ट्राइफोलिया (*Vitex trifolia* Linn.) भी पाया जाता है ।

(६१)

१६५. कुटज

- संस्कृत - कुटज, कूटज, वरसक, गिरिमल्लिका, (वृक्ष.)
कलिंग, शक्रयव, इन्द्रयव (बीज).
- हिंदी - कूडा, कुडा, कोरयां, कुरैया, कोरैया, कुरया.
- गुजराती - कडो.
- मराठी - पांढरा कुडा.
- इंग्लीश - Conessi bark कोनेसी बार्क. Kuchi bark कुची बार्क. Tellicherry bark तेल्लीचेरी बार्क.
- लेटीन - *Holarrhena antidysenterica* (Heyne ex Roth)
होलारहेना आंटीडीसेन्टेरिका.
- कुटुंब - करवीर कुल Apocynaceae आपोसीनासी.

[कडो एटले कडवो अने दुधलो एटले मीठो-एवा बे जातना कडा थायछे. दवामां कडवो वापरवो, मीठो नहीं. दुधलो *Wrightia tinctoria* राईटीआ टिक्टोरिआ छे. वन्नेनुं कुल समान छे.]

१६६. करञ्ज

- संस्कृत - करञ्ज, नक्तमाल.
- हिंदी - करञ्ज, करञ्जवा, किरमाल, पापर, दिठोरी. डिठोरी.
- गुजराती - कणजी, करञ्ज.
- मराठी - करञ्ज.
- इंग्लीश - Smooth leaved Pongamia स्मूथलिब्ड पोंगेमिआ
Indian beech इन्डियन बीच.
- लेटीन - *Pongamia pinnata* (Linn.) Pierre पोंगेमिआ
पीनाटा. पर्याय (*Pongamia glabra* Vent)
- कुटुंब - Papilionaceae पेपिलिओनासी.

(६२)

१६७. कण्टकी करञ्ज

- संस्कृत - पूतिक, पूतिकरञ्ज, कण्टकी करञ्ज. प्रकीर्य, कुबेराक्ष.
हिंदी - कंजा, करंजुवा, कांटा करंज, सागरगोटा, करंजु, करंज, कट्कलेजा.
गुजराती - कांकच, काचकी (वृक्ष)-काचकां (फल).
मराठी - सागरगोटा, गजरघोटा, गाजगा, गज्रा.
इंग्लीश - Bonduc nut बॉडक नट. Fever nut फिवर नट.
लेटीन - *Caesalpinia crista* Linn.

सेसालपीनिया क्रीस्टा. Syn. *Caesalpinia bondu-*
cella Flem.

- कुटुंब - *Caesalpinaceae* सेसालपीनियासी.

१६८. चिरबिल्व

- संस्कृत - चिरबिल्व, उदकीर्य.
हिंदी - चिलबिल, चिरमिल, पापरी, करंजी, बनचिल्ला.
गुजराती - कणझो, चरेल, पापडी.
मराठी - वावल.
लेटीन - *Holoptelia integrifolia* Planch

हॉलोप्टेलिया इण्टेग्रीफोलिया.

- कुटुंब - *Ulmaceae* उल्मासे.

१६९. घृतकरञ्ज

- संस्कृत - घृतकरञ्ज.
गुजराती - वाकेरी.
मराठी - वाकेरी, वाकेरीचा भाया.
लेटीन - *Caesalpinia digyna* Rossl. सिसालपिनिआ डीजीना
कुटुंब - *Caesalpinaceae* सेसालपीनियासी.

(६३)

१७०. गुञ्जा

- संस्कृत - गुञ्जा, काकणन्ती, रक्तिका.
हिंदी - धुंगची, धूंची, धुमची, गूंच, करजनी, चिरामिटी. गुंची, रत्ती. चुं (चीं) टली.
गुजराती - चणोठी.
मराठी - गुंज.
इंग्लीश - Indian or wild Liquorice इन्डियन और वाइल्ड लिक्वरिस. Jequirity जेक्किरीटी. Rosary pea रोझरी पी Weather plant वेधर प्लान्ट.
लेटीन - *Abrus precatorius* Linn. आबुस प्रेकाटोरिस.
कुटुंब - Papilionaceae पेपिलिओनासी.

१७१. कपिकच्छु

- संस्कृत - कपिकच्छु, आत्मगुप्ता, अजडा, कच्छुरा, शूकशिम्बी.
हिंदी - कैवाच, कौंच, कौछ, केवाछ, खुजनी.
गुजराती - कुवच. (वृक्ष) कौचां (बीज),
मराठी - खाज कुहिली, कुहिली, कवच.
इंग्लीश - Cowitch काउइच Cowhage काउहेज.
लेटीन - *Mucuna prurites* Hook f. (*Mucuna pruriens* Baker non D. C.) मुकुना फुराईटीस.
कुटुंब - Papilionaceae पेपिलिओनासी.

“ पंजाब में सफेद रंग के कौंच के बीज पन्सारी बेचते हैं । ये चरक में लिखा हुआ काकाण्डोला नामकी सेमकी जाती के बीज हैं । ”

१७२. रोहिणी

- संस्कृत - मांसरोहिणी, रोहिणी.
हिंदी - मांसरोहिणी, रोहण, रोहिनी, रोहन; रक्तरौहन.

(६४)

- गुजराती - रोहण, रोग.
 मराठी - रोहण.
 इंग्लीश - Red wood tree रेड वुड ट्री.
 लेटीन - *Soymida febrifuga* A. Juss.
 सॉइमीडा फेब्रीफूजा.
 कुटुंब - निम्बकुल Meliaceae मेलिआसे.

१७३. वैतस

- संस्कृत - वैतस, वानीर, वञ्जुल, जलवैतस.
 हिंदी - जलमाला, सुकूलवैत, वंद.
 गुजराती - वालुञ्ज
 मराठी - वालुञ्ज.
 इंग्लीश - Willow वीलो.
 लेटीन - *Salix tetrasperma* Roxb. सालिक्स टेट्रास्पर्मा.
 कुटुंब - Salicaceae सालिकासे.

(युनानी द्रव्य वेदमुद्रक *Salix caprea* Linn. छे.)

१७४. समुद्रफल

- संस्कृत - हिज्जल, निचुल, बिदुल, समुद्रफल.
 हिंदी - इज्जल, ईजर, हिज्जल, समुद्रफल.
 गुजराती - समुद्रफल.
 मराठी - सत्तल, समुद्रफल.
 लेटीन - *Barringtonia acutangula* Gaertn.
 बारींगटोनिआ आकूटांगुला.
 कुटुंब - Lacythidaceae लेसीथीडासे.

(६५)

१७५. अङ्गोल

- संस्कृत - अङ्गोल. दीर्घकील.
हिंदी - अङ्गोल, ढेरा, टेरा, डेला. थैल, अङ्कूल.
गुजराती - अंकोल, आंकोल.
मराठी - अंकोल, आंकुल.
लेटीन - *Alangium salvifolium* (Linn f.) Wang.
आलांजिउम साल्वीफोलिउम.
कुटुंब - Alangiaceae आलान्जीएसी.

१७६. बला

- संस्कृत - बला.
हिंदी - बरियार, खरैटी, बरियारा, खरेटी खिरैटी. बीजबन्द (बीज).
गुजराती - बोर, बल, बलबीज (बीज).
मराठी - चिकणा.
इंग्लीश - Country mallow कन्ट्री मॅलो, Sida सीडा.
लेटीन - *Sida cardifolia* Linn. सीडा कार्डीफोलिआ.
कुटुंब - Malvaceae माल्वासी.

१७७. अतिबला

- संस्कृत - अतिबला. कंकतिका.
हिंदी - कंधी, ककही, ककहिया, कंगही.
गुजराती - कांसकी, खपाट, डाबली.
मराठी - मुद्रा, मुद्रिका, पेटारी, करंडी.
इंग्लीश - Country mallow कन्ट्री मॅलो.
लेटीन - *Abutilon indicum* (Linn.) Sub.
आबूटिलॉन इंडिकुम.
कुटुंब - Malvaceae माल्वासी.

(૬૬)

૧૭૮. નાગબલા

- સંસ્કૃત — નાગબલા, ગુડશર્કરા, ગાફ્ફેરુકી.
 હિંદી — ગુલસકરી, કુકુરાંડ, કુકરવિચા.
 ગુજરાતી — ગંજેટી, ગંગેટી, બાજોલિયું, ડંધી ટાટલી
 મરાઠી — ગોવાલી, ગાંગી, ગાંગેરુકી
 લેટીન — *Grewia tenax* (Forsk.) Fiori ગ્રેવિઆ ટેનેક્ષ
 (*G. populifolia* Vahl)
 કુટુંબ — Tiliaceae ટિલિએસી [કેટલાક *Sida cordata*
 Borss (*S. veronicaefolia* Lam.) સીડા કાર્ડેટા.
 Syn. *Sida humilis* Can. સીડા વેરોનીસીફોલિઆ.
 (પર્યાય. સીડા હુમિલિસ) ને નાગબલા માનેછે, જ્યારે
 બીજા *Sida spinosa* Lam. (સીડા સ્પીનોઝા)
 “ કાંટાળો બલ ” (ગુજ૦) ને નાગબલા માનેછે.]

૧૭૯. લક્ષ્મણા

- સંસ્કૃત — લક્ષ્મણા, પુત્રજનની, રક્તવિન્દુલાઞ્છિતા લતા; પુત્રકાકાર-
 રક્તાલ્પવિન્દુલાઞ્છિતચ્છદા.
 ગુજરાતી — હનુમાનવેલ.
 લેટીન — *Ipomaea sepiaria* Roxb. ઈપોમેઆ સેપિયરિઆ.
 કુટુંબ — Convolvulaceae કૉન્વોલ્વુલાસી.

નિમ્નલિખિત વનસ્પતિઓને લક્ષ્મણા માનવામાં આવેછે.

૧. શ્વેતકણ્ઠકારી.
૨. *Aralia quinquefolia* Deene. & Planch
 આરાલિઆ ક્વિન્કેફોલિઆ. Ginseng જિન્સેંગ (ઇ)
 ચીનમાં થાયછે. મૂલમાનવાક્રાંતિ હોયછે.
૩. *Mandragora autumnalis* Bert. મેન્ડ્રાગોરા ઑટુમ્નેલિસ.

- કુટુંબ — Solanaceae સોલાનાસી,

(६७)

१८०. कार्पास

- संस्कृत - कार्पास, तुण्डकेशी, जुण्डिकेरी.
हिंदी - कपास, रुई, मनवाँ.
गुजराती - कपास (छोड) कपासीआ (बीज).
मराठी - कापसी, कापूस.
इंग्लीश - Cotton plant कॉटन प्लान्ट.
लेटीन - *Gossypium herbaceum* Linn.

गॉस्सीपिउम हर्बेसिउम.

कुटुंब - Malvaceae मालवासी.

कपासीआ (गु.)

- संस्कृत - कार्पास बीज.
हिंदी - बिनोला, कुकटी, वेनउर.
मराठी - सरकी.
इंग्लीश - Cotton seeds कॉटन सीड्स.

उद्यान कार्पास

हिं. नर्मा. गु. हिरवणी. म. देवकापसीण.

लेटीन - *Gossypium arboreum* Linn. गॉस्सीपिउम आर्बोरेउम

अरण्य कार्पास

(सं.) भरदूवाजी. (हिं.) जंगली कपास, बनकपासी म. रानकापूस

लेटीन - *Azanza lampas* (Cav.) Alef.

आजान्जा लाम्पास.

कुटुंब - Malvaceae मालवासी.

अमेरिकन कार्पास

Gossypium barbadense Linn. गोसीपियम बार्बाडेन्से.

(६८)

१८१. वंश

- संस्कृत - वंश, त्वक्सार, कर्मार, त्वचिसार, तृणध्वज, शतपर्वा,
वेणु, मस्कर, यवफल, मस्कर, कीचक.
हिंदी -- बाँस.
गुजराती -- बाँस.
मराठी - बांबू वेलु.
इंग्लीश - Bamboo बाम्बू.
लेटीन - *Bambusa arundinacea* Willd
बांबूसा आरुंडीनासेआ.
कुटुंब - Gramineae ग्रामीनी.

१८२. नल

- संस्कृत - नल, पोटगल, शून्यमध्य.
हिंदी - नरकट, नरसल, नरकूट.
मराठी - नल.
इंग्लीश - Nodding reed नॉडिंग रीड.
लेटीन - *Phragmites karka* (Retz.) Trin. ex Steud
फ्राग्मीटेस कार्का.
कुटुंब - Gramineae ग्रामीनी.

१८३. मुञ्ज

- संस्कृत - भद्रमुञ्ज, शर, बाण, मुञ्ज, स्थूलदर्भ.
हिंदी - भद्रमुञ्ज, रामसर, सरपत, कण्डा, मुञ्ज.
गुजराती - मुञ्ज.
मराठी - शर.
लेटीन - *Saccharum bengalense* Retz. साक्कारुम बेंगालेन्से
Saccharum munja Roxb. साक्कारुम मुन्जा.
कुटुंब - Gramineae ग्रामीनी.

(६९)

१८४. कास

- संस्कृत - कास-कासेक्षु.
हिंदी - कास, कासा, काँसा, काँसघास.
गुजराती - कासडो.
मराठी - कसइ.
इंग्लीश - Thatch grass थॅच ग्रास Wild sugarcane
वाइल्ड सुगर केन.
लेटीन - *Saccharum spontaneum* Linn.
साक्कारुम स्पॉन्टेनिउम.
कुटुंब - Gramineae ग्रामीनी.

१८५. एरका

- संस्कृत - एरका, गुन्द्रमूला, शिवि, शरी.
हिंदी - एरका, पटेरा.
गुजराती - धाबाजरियुं.
मराठी - रामबाण.
इंग्लीश - Elephant grass एलिफन्ट ग्रास. Bulrush.
लेटीन - *Typha elephantina* Roxb. टायफा एलिफान्टीना.
कुटुंब - Typhaceae टायफासी.

१८६. कुश, दर्भ

- संस्कृत - कुश, दर्भ, सूच्यग्र, यज्ञभूषण, क्षुरपत्र.
हिंदी - कुश, दाम, कुसघास.
गुजराती - दामडो, दरभ.
मराठी - दर्भ.
लेटीन - *Desmostachya bipinnata* (Linn.) Stapf
डेसमोस्टाच्या बीपीनाटा.
कुटुंब - Gramineae ग्रामीनी.

(૭૦)

૧૮૭. રોહિષ

- સંસ્કૃત - રોહિષ, કતૃણ, ધૂપગન્ધિક.
 હિંદી - રોહિસ, રૂસી ઘાસ, મિરચા ગન્ધ.
 ગુજરાતી - રોસો ઘાસ.
 મરાઠી - રોહિસ ગવત.
 ઇંગ્લીશ - Rosh grass રોસા ગ્રાસ.
 લેટીન - *Cymbopogon schoenanthus* (Linn.) Spr.
 સિમ્બોપોગોન સ્કોનાન્થુસ.
 કુટુંબ - Gramineae ગ્રામીની.

૧૮૮. ભૂતૃણ

- સંસ્કૃત - ભૂતિક, જમ્બુકપ્રિય.
 હિંદી - શરબાળ, ભૂતૃણ, ગન્ધતૃણ, અગિયાસર, હરીચાય, ગન્ધદેના.
 ગુજરાતી - લીલીચા.
 મરાઠી - હિરવા ચહા, ઓલા ચહા.
 ઇંગ્લીશ - Lemon grass લેમન ગ્રાસ.
 લેટીન - *Cymbopogon citratus* (DC.) Stapf.
 સિમ્બોપોગોન સીટ્રેટસ.
 કુટુંબ - Gramineae ગ્રામીની.

૧૮૯. દૂર્વા

- સંસ્કૃત - દૂર્વા, શતપર્વિકા, માર્ગવી, ગોલોમી, શતવીર્યા, *
 સહસ્રવીર્યા, * શુક્લદૂર્વા, નીલદૂર્વા.
 હિંદી - હરીદૂબ, નીલીદૂબ, રામઘાસ, દૂબ.
 ગુજરાતી - ધરો, ધ્રો, દરો.

* લીલી ધરો માટે શતવીર્યા જ્યારે ધોલી માટે સહસ્રવીર્યા શબ્દ યોજાયછે, પરંતુ સફેદ ધરો અને લીલી ધરો બન્ને એકજ છે.

(७१)

- मराठी - नील दूर्वा, हरली, नीली हरियाली.
 इंग्लीश - Creeping Cynodon क्रीपींग साईनोडोन.
 Dog's teeth grass डॉगज टीथ ग्रास.
 लेटीन - *Cynodon dactylon* (Linn.) Pers.
 सीनोडोन डाक्टिलॉन.
 कुटुंब - Gramineae ग्रामीनी.

१९०. वाराहीकन्द

- संस्कृत - वाराहीकन्द, गृष्टि.
 हिंदी - वाराहीकन्द, गेंठी.
 गुजराती - डुक्करकन्द.
 मराठी - डुक्करकन्द.
 लेटीन - *Dioscorea bulbifera* Linn.
 डिओस्कोरीआ बल्बीफेरा.
 कुटुंब - Dioscoreaceae डीओस्कोरीआसी.
 [*Tacca aspera* Roxb. टाक्का आस्पेरा (कु. Taccaceae टाक्कासी) ने पण केटलाक वाराहीकन्द माने छे]

१९१. विदारीकन्द

- संस्कृत - विदारीकन्द, क्रोष्टी, स्वादुकन्दा, भूमिकुष्माण्ड.
 हिंदी - विदारीकन्द, विलाईकन्द, भुई कुम्भडा, पाताल कोहड़ा.
 गुजराती - भोंयकोलुं, फगियो, साखर वेल, विदारी कंद.
 मराठी - बेंदर, घोडवेल, भुईकोहळा.
 लेटीन - *Pueraria tuberosa* (Roxb.) DC.
 पुएरारिआ टूबेरोसा.
 कुटुंब - Papilionaceae पेपिलीओनासी.

(७२)

१९१ अ. क्षीरविदारी

- संस्कृत - क्षीरविदारी, क्षीरशुक्ला, पयस्विनी, स्वादुकन्दा.
हिंदी - विलाइकंद.
लेटीन - *Ipomea digitata* Linn. इपोमिआ डीजीटाटा.
कुटुंब - Convolvulaceae कॉन्वॉल्युलासी.

१९२. मुशली (कृष्ण)

- संस्कृत - तालमूली, मुशली.
हिंदी - काली मुसली, कृष्ण मुसली, सियामुसली, मुसलीकंद.
गुजराती - } काली मुसली.
मराठी - }
लेटीन - *Curculigo orchioides* Gaertn.
कुर्कुलीगो ऑर्किओइडेज.
कुटुंब - Hypoxidaceae हायपोक्सीडासी.

१९३. मुसली (श्वेत)

- संस्कृत - श्वेत मुसली, मुसली.
हिंदी - सफेद मुशली.
गुजराती - सफेद मुसली - धोळी मुसली.
मराठी - सफेद मुसली.
लेटीन - *Asparagus adsendens* Roxb.
आस्पारागस आडसेंडेन्स.
कुटुंब - Liliaceae लीलिआसी.

[कोइ *Chlorophytum arundinaceum* Baker

(क्लोरोफिटुम आरुन्डीनेसेउम.) ने सफेद मुसली मानेछे.

कुल. Liliaceae लीलिआसी.]

(७३)

१९४. शतावरी

- संस्कृत - शतावरी, वरी, नारायणी, अतिरसा.
हिंदी - सतावर, सतावरि, सतमूली, शतावर, सरनोई.
गुजराती - शतावरी.
मराठी - शतावर.
इंग्लीश - Wild asparagus वाइल्ड आस्पारेगुस.
लेटीन - *Asparagus racemosus* Willd.
आस्पारागुस रासेमोसुस.
कुटुंब - Liliaceae लीलिआसी.

[महाशतावरी *Asparagus sermentosus*
आस्पारागुस सेमेंटोसुस.]

१९५. अश्वगन्धा

- संस्कृत - अश्वगन्धा, वाजिगन्धा, वराहकर्णी, हयाव्हा.
हिंदी - असगन्ध. अश्वगन्धा, नागोरी असगन्ध. आकसन, असकन
गुजराती - आसन, घोडाआसन. आहन.
मराठी - ढोरगुंज, आसंध.
इंग्लीश - Winter Cherry विंटर चेरी.
लेटीन - *Withania somnifera* (Linn.) Dunal.
विधानिआ सोम्निफिरा.
कुटुंब - Solanaceae सोलानासी.

१९६. पाठा (लघु)

- संस्कृत - पाठा, अम्बष्ठा, पांपचेलिका, वरतिक्ता. अविद्धकर्णी.
हिंदी - पाठ पाढी, हरजोडी.
गुजराती - काळीपाठ, करंडीयुं. फांगियुं.
मराठी - पहाडवेल, पाडावेल, पाडल.

(૭૪)

- ઇંગ્લીશ - Velvet leaf વેલ્વેટ લિફ.
 લેટીન - *Cissampelos pareira* Linn.
 સીસામ્પેલોસ પારેઈરા.
 કુટુંબ - Menispermaceae મેનિસ્પેર્માસી

રાજપાઠા

- *Cyclea peltata* Burm. f. સીક્કેઆ પેલ્ટાટા
 ગુજરાતી- કરંઠિયું, બાંગ. કાલીપાઠ-છે.

[લઘુ અને રાજપાઠા બેજાતના પાઠો છે. એક પર્યાય *Stephania hernandifolia* (Willd walp) સ્ટેફેનીઆ હરનાન્ડીફોલિઆ *Stephania japonica* (Thunb) Miers સ્ટેફેનિઆ જપોનીકા નામની વનસ્પતિ પાઠાને સૂચ મળતી હોવાથી એનાં મૂળ પાઠા તરીકે ઉત્તર ભારતમાં વપરાય છે. સીક્કેઆ રાજપાઠા છે]

૧૧૭. ત્રિવૃત

- સંસ્કૃત - ત્રિવૃત, ત્રિમણ્ડી, સર્વાનુભૂતિ, સરલા, નિશોત્રા, શ્યામા પાલિન્દી. મસૂરવિદલા.
 હિંદી - નિસોત, નિશોય, પિતોહરી. નાકપતર.
 ગુજરાતી - નસોતર.
 મરાઠી - નિશોત્તર, નલ્કીચે તેંડ, શેતવડે.
 ઇંગ્લીશ - Indian jalap ઇન્ડિઅન જાલાપ.
 લેટીન - *Merremia turpethum* Linn.) Shah & Bhatt મેરેમીઆ ટર્પેથમ. (Syn.) *Operculina turpethum* ઓપરક્યુલિના ટર્પેથમ (L.) Silva Manso
 કુટુંબ - Convolvulaceae કૉન્વૉલ્વુલાસી.

૧૧૮. દન્તી

- સંસ્કૃત - દન્તી, ઇરળ્લફલા, પ્રત્યક્ષરેણી, ઉદુમ્બરપર્ણી.
 હિંદી - દન્તી, તાન્વા.

(७५)

- गुजराती - दांती.
 मराठी - दन्ती, दांतरा.
 लेटीन - *Baliospermum montanum* (Willd.)
 बालिओस्पेर्मुम मोंटानुम.
 कुटुंब - Euphorbiaceae एउफोर्बिआसी.

१९९. द्रवन्ती

- संस्कृत - द्रवन्ती. शम्बरी, चित्रा, प्रत्यक्षपर्णी, उपचित्रा, न्यग्रोधी.
 गुजराती - रतनजोत-रतनजोट.
 लेटीन - *Jatropha glandulosa* Linn. जाट्रोफा ग्लान्डुलोजा.
 कुटुंब - Euphorbiaceae एउफोर्बिआसी.

[केटलाक मोगलाइ एरण्डने 'द्रवन्ती' माने छे. केटलाक
 नेपाळा (जयपाल) ने 'द्रवन्ती' माने छे.]

२००. जयपाल

- संस्कृत - जयपाल.
 हिंदी - जमालगोटा.
 गुजराती - नेपाळो.
 मराठी - जयपाल.
 इंग्लीश - Croton oil seed क्रॉटन ऑइल सीड.
 लेटीन - *Croton tiglium* Linn. क्रोटोन टिग्लीउम.
 कुटुंब - Euphorbiaceae एउफोर्बिआसी.

२०१. नागदन्ती

- संस्कृत - नागदन्ती हस्तिदन्ती.
 मराठी - घणसर
 लेटीन - *Croton oblongifolius* Roxb. क्रोटोन ऑबलॉन्गीफोलिअस
 कुटुंब - Euphorbiaceae एउफोर्बिआसी.

(७६)

२०२. महा इंद्रवारुणी

- संस्कृत — विशाला, इन्द्रवारुणी, ऐन्द्री, गवाक्षी, मृगैर्वारु, चित्रा.
हिंदी — इन्द्रायण, फरफेन्दु--इनारून-- महेन्द्रवारुणी.
गुजराती -- इन्द्रायणी, इंद्रवरणी, (वेलो) इन्द्रवरणां (फल)
मराठी -- इन्द्रायण.
इंग्लीश -- *Oolocynth* कोलोसिन्य. Bitter gourd बिटर गोर्ड.
लेटीन -- *Citrullus colocynthis* Schead
सीटल्लस कोलोसीन्यीस
कुल — *Cucurbitaceae* कुरकुरबीटासी.

२०३. लघु इन्द्रवारुणी

Ecballium elaterium A. Rich.

एकबेल्लीउम एलेटरिउम.

- कुल — *Cucurbitaceae* कुरकुरबीटासी
काटेरी इन्द्रायण (गुज.)
कुटुंब — as above

२०४. महाकाल

- संस्कृत — महाकाल.
हिंदी — लाल इन्द्रायण, महुरार, महर.
गुजराती — लाल इंद्रामणुं, रातुं इंद्रामणुं (फल)
मराठी — महाकाल-कौंडल, काकतोंडि, कवंडल.
लेटीन — *Trichosanthes bracteata* (Lam.) Voigt
ट्रिकोसेन्थुस ब्राक्टीआटा
कुल — *Cucurbitaceae* कुरकुरबीटासी.

(७७)

२०५. नीली

- संस्कृत - नीली, नीलिनी-रञ्जनी, श्री.
हिंदी - नीली, नीलीवृक्ष. नील.
गुजराती - गळी.
मराठी - गुली, नील,
इंग्लीश - Indigo इंडिगो.
लेटीन - *Indigofera tinctoria* Linn. इंडिगोफेरा टिंक्टोरिया.
कुटुंब - Papilionaceae पेपीलिओनासी.

२०६. शरपुङ्ख

- संस्कृत - शरपुङ्ख, शीहशत्रु.
हिंदी - सरफोंका, सरफोका.
गुजराती - शरपंखो.
मराठी - सीरपंखा, उटाटी, उन्हाळी.
इंग्लीश - Purple tephrosia. पर्पल टेफ्रोसिया.
लेटीन - *Tephrosia purpurea* (Linn.) Pers.
टेफ्रोसिया पुर्पूरेआ (Red flowered)
कुल - Papilionaceae पेपीलिओनासी.

श्वेतशरपुंखा *T. purpurea*- (Linn.) Pers. white
flowered. *T. villosa* Pers- आ रुहालो शरपंखो छे. श्वेत
शरपुंखनयी.

२०७. वृद्धदारु

- संस्कृत - वृद्धदारु. छगलान्त्री.
हिंदी - समुद्रशोख, घायपत्ता, विधारा.
गुजराती - समुद्रशोष, वरधारो. उंधा छतीनो वेलो.
मराठी - समुद्रशोक.

(७८)

- इंग्लीश - Elephant creeper एलिफंट क्रीपर.
 लेटीन - *Argyreia nervosa* (Burm f.) Bos.
 आरजीरीआ नेर्वोजा.
 पर्याय *Argyreia speciosa* Sm.

- कुटुंब -- Convolvulaceae कोन्वॉल्वुलासी.
 खरो वरधारो *Ipomaea petaloides* Choisy
 ईपोमेआ पेटालोइडीस छे.
 दक्षिण भारतमां मरियादवेल ने वृद्धदार मानवामां आवेछे.
Ipomaea pes-caprae (Linn.) Sw. ईपोमेआ पेस-केप्रे.
Ipomaea biloba Forsk ईपोमिआ बाइलोबा
 (Fam.) Convolvulaceae.

२०८. यवासक

- संस्कृत - यवास, यास.
 हिंदी - जवास, जवासा, हिंगुआ.
 गुजराती - जवासो, जरवासो
 मराठी - जवासो
 इंग्लीश - Arabian or Persiad manna plant
 अरेबियन और पर्सियन मॅना प्लान्ट
 लेटीन - *Alhagi pseudalhagi* (Prieb.) (Desv.)
 आल्हागी सुडाल्हागी. *Alhagi camelorum* Fisch
 आल्हागी कैमेडोरम.

- कुटुंब - Papilionaceae पेपिलिओनासी

२०९. धन्वयास

- संस्कृत - धन्वयास, दुरालभा, समुद्रान्ता.
 हिंदी - धमासा, हिंगूआ, धमहर.
 गुजराती - धमासो

(७९)

- मराठी - धमासा.
लेटीन - *Fagonia cretica* Linn. फागोनिआ क्रेटीका

२१०. मुण्डी

- संस्कृत - मुण्डी, श्रावणी, मुण्डतिका, महाश्रावणिका, भूकदम्ब,
कदम्बपुष्पिका.
हिंदी - मुण्डी, गोरखमुण्डी
गुजराती - बोडिओकलहार, गोरखमुंडी
मराठी - मुण्डी वरस बोडी
लेटीन - *Sphaeranthus indicus* Linn.
स्फेरांथुस इंडिकुस.
कुटुंब - Compositeae कोम्पोजीटे.

२११. अपामार्ग

- संस्कृत - अपामार्ग, शिखरी, मयूरक, अधःशल्य, मर्कटी, खरमञ्जरी.
हिंदी - लटजीरा, चिरचिरा चिचडा, चिचिरी. चिरचिटा ओंगा
अंझाझार.
गुजराती - अघेडो
मराठी - आघाडा
इंग्लीश - Prickly Chaff Flower. प्रिक्ली चॉफ फ्लावर
लेटीन - *Achyranthes aspera* Linn. आकीरांथेस आस्पेरा.
कुटुंब - Amaranthaceae. आमारेन्थेसी

२१२. इक्षुरक

- संस्कृत - कोकिलाक्ष, इक्षुरक, क्षुरक, इक्षुवालिका.
हिंदी - तालमखाना.

(८०)

- गुजराती — एखरा
 मराठी — तालीमखाना, कोलसुन्दा
 लेटीन — *Hygrophila auriculata* (Schum) Heine
 हायप्रोफीला औरीक्युलाटा
 कुटुंब — Acanthaceae आकान्थासी

२१३. अस्थिसंहार

- संस्कृत — अस्थिसंहारी, अस्थिशृङ्खला, ग्रान्थिमान, वज्राङ्गी
 हिंदी — हडजोड, हडसंधारी, हडजोडी, हडजोरवा,
 गुजराती — हाडसांकळ.
 मराठी — कांडवेल.
 इंग्लीश — Adamant creeper अडेमेन्ट क्रीपर Bonesetter.
 बोन सेटर Edible-stemmed vine एडीबलस्टेम्ड
 वाइन.
 लेटीन — *Cissus quadrangulare* Linn.
 सीसस क्वान्द्रेगुलर.
 कुटुंब — Vitaceae वीटासी.

२१४. कुमारी

- संस्कृत — कुमारी, गुहकन्या, कन्या, धृतकुमारिका.
 हिंदी — ग्वारपाठा, घीम्वार, कारपाठी-घीकुँआर.
 गुजराती — कुंवार, कुंवारपाटु, लाबु.
 मराठी — कोरफड, कोरकांड.
 इंग्लीश — Aloe plant एलो प्लान्ट.
 लेटीन — *Aloe barbadensis* Mil. अलो बार्बाडेन्सीस.
 कुटुंब — Liliaceae लीलियासी.

(८१)

२१५. पुनर्नवा

- संस्कृत - पुनर्नवा, शोथघ्नी, श्वेतमूला, दीर्घपत्रिका.
हिंदी - लाल पुनर्नवा, सांठ, गदहपूरना, विष(स)खपरा, पथरी, ठीकरी.
गुजराती - साटोडी, राती साटोडी.
मराठी - घेंटुली, खापरा.
इंग्लीश - Spreading hogweed स्प्रेडिंग हॉगवीड.
Horse purslane हॉर्स पर्सलेन.
लेटीन - *Boerhavia diffusa* Linn. बोएर्हविआ डीप्फूजा.
कुल - Nyctaginaceae निक्टाजिनासी.

२१६. वर्षाभू

- संस्कृत - वर्षाभू, रक्तपुष्पा, शिलाटिका, कांठिलिक.
हिंदी - सफेद पुनर्नवा, पथरी, विषखपरा, सुफेद, गदपुरणा.
गुजराती - साटोडी.
मराठी - वसु.
लेटीन - *Trianthema portulacastrum* Linn.
ट्रिऐंथेमा पोर्टुलाकास्ट्रम.
कुटुंब - Aizoaceae आइजोएसी.

२१७. प्रसारणी

- संस्कृत - प्रसारणी.
हिंदी - प्रसारणी, पसरन, गन्धाली.
गुजराती - प्रसारणी.
मराठी - प्रसारण.
लेटीन - *Paederia foetida* Linn. पेडेरिआ फेटीडा.
कुल - मंजिष्ठादि Rubiaceae रुबिआसी.

[बंगालमां खूब थायछे. बंगाली नाम “ गन्ध मादुलिया ”]

(८२)

२१८. सारिवा

- संस्कृत - सारिवा, गोपा, गोपी, गोपकन्या.
हिंदी - अनन्तमूल, कपूरी, सालसा.
गुजराती - हरिवो (डांग), कपूरी मधुरी, काबरी, उपलसरी.
मराठी - उपलसर, उपलसरी.
इंग्लीश - *Indian sarsaparila* इन्डियन सार्सापरीला.
लेटीन - *Hemidesmus indicus* (Linn.) Schult.
हेमिडेस्मस इंडिकुस.
कुल - *Asclepiadaceae* आस्क्लापिआडेसी.

२१९. कृष्णसारिवा

- संस्कृत - कृष्णसारिवा, जम्बुपत्रा, श्यामा, गायेबधू.
हिंदी - कालीसर, श्यामालता, करण्टा.
गुजराती - काली काबरी.
लेटीन - *Cryptolepis buchanani* Roem. & Schult.
क्रीप्टोलेपीस बुकेनेनी.
कुटुंब - as above.

२२०. अनन्ता

- संस्कृत - अनन्ता, अनन्तमूल.
हिंदी - कालीसर, काली अनन्तमूल, दुधलत.
मराठी - श्यामलता.
लेटीन - *Ichnocarpus frutescens* (L.) Ait.
इक्नोकार्पुस फ्रुटसेंस.
कुटुंब - *Apocynaceae* आपोसीनासी.

(૮૩)

૨૨૧. મુંગરાજ

- સંસ્કૃત - મુંગરાજ, માર્કવ, કેશરંજન, મૃન્ગાર, કેશરાજ.
 હિંદી -- માન્ગરા, મન્ગરા, મંગરૈલા, મંગરૈયા.
 ગુજરાતી - માંગરો.
 મરાઠી - માકા.
 લેટીન - *Eclipta prostrata* (Linn.) એક્લિપ્ટા પ્રોસ્ટ્રાટા.
 કુટુંબ - Compositae કોમ્પોઝીટી.
 પીત મુંગરાજ - *Wedelia calendulacea* વેડેલિઆ કાલેન્ડુલાસેઆ.

૨૨૨. શણપુષ્પી

- સંસ્કૃત - શણપુષ્પી, ઘણ્ટા, ઘણ્ટારવ.
 હિંદી - શનપુષ્પી, પટસન, ઝુનઝુનિઆ, વનસન, સનઈ.
 ગુજરાતી - ધુધરો.
 મરાઠી - ધાગરી, તિરત, યુલયુલ.
 લેટીન - *Crotalaria verrucosa* Linn. ક્રોટેલેરિઆ વેરુકોસા.
 કુટુંબ - પાપીલિઓનાસી.

૨૨૩. ત્રાયમાણા

- સંસ્કૃત - ત્રાયમાણા, ત્રાયન્તી, ગિરિસાનુજા.
 હિંદી - અસવર, ગાફિસ.
 મરાઠી - ત્રાયમાણ.
 સોલન-કેટ્ટુ. કાશ્મીર- નીલકળ્થ, તીતા, ત્રામાણ.
 ઇંગ્લીશ - Indian Gentian ઇન્ડિઅન જેન્સીઅન.
 લેટીન - *Gentiana kurroo* Royle જેન્ટીઆના કુરુ.
 કુટુંબ - Gentianaceae જેન્ટિઆનાસે.

[યુનાની નિઘંટુઓમાં ' ગાફિસ ' માટે ત્રાયમાણ નો ઉલ્લેખ મળે છે.
 પરન્તુ ગાફીસ ધરતીરે એની વિદેશી જાત છે. એ આનાથી જુદી

(૮૪)

वनस्पति છે અને એ ઇરાન માં થાયછે. વૈતાનિક નામ *Gentiana dahurica* Fisch. (જૅંટિઆના ડાહરિકા) છે. ત્રાયમાળ ને દેશી ગાફિસ કહીશકાય.]

૨૨૪. મૂર્વા (શાસ્ત્રોક્ત)

સંસ્કૃત — મૂર્વા, મધુરસા, મોરટા, ચોરસાચુ.

હિંદી — જરતોર, ચિન્હાર.

લેટીન — *Marsdenia tenacissima* W. & A.

માર્સડેનિઆ ટેનાસિસિમા.

કુટુંબ — Asclepiadaceae એસ્ક્લાપીઆડેસી.

૧. મરાઠી મોરવેલ - રાનજાઈ. *Clematis triloba* Linn.

કુ. Ranunculaceae કલેમાટીસ ટ્રીલોબા (ત્રિપર્ણી મૂર્વા)

૨. બંગાલી મૂર્વા - ગોરાચક્ર (બં). *Sansevieria roxbur-*

ghiana Schult. f. સેંસેવીરિયા રોક્સબુર્ઘિઆના.

કુ. Haemodoraceae હીમોડોરેસી.

૩. માલગ્ગન, માલુઆબેલ - (કોવિદાર સમ યુગ્મપત્રા.)

Bauhinia vahlii W & A બૉહિનિયા વાહલી.

કુ. Caesalpinjiaceae સીસાલપીનીયાસી.

૪. પીલુપર્ણી મૂર્વા - *Maerua oblongifolia* H. Rich.

મેરુઆ ઓબ્લોન્ગીફોલીયા. (કુ.) Capparidaceae

કૅપેરિડેસી. (ગુજરાતી) દૂધિઓ હેમકંદ ધોલો કટકીયો.

મુઝરી (ચિત્રકૂટ).

૫. મરડાસિંગી (ગુ.) *Helicteris isora* Linn.

હેલીક્ટેરીસા ઈજોરા.

(ઉપલી વનસ્પતિઓ મૂર્વા નામે ભિન્ન ભિન્ન પ્રાન્તોમાં ઓલ્ખાય છે).

(८५)

२२५. काकमाची

- संस्कृत - काकमाची, वायसी, काकाव्हा.
हिंदी - मकोय, मको, कवैया.
गुजराती - पीलुडी.
मराठी - कामोणी.
इंग्लीश - Garden nightshade गार्डन नाइटशेड.
लेटीन - *Solanum nigrum* Linn. सोलानुम नीग्रुम.
कुटुंब - Solanaceae सोलानेसी.

२२६. काकनासा

- संस्कृत - काकनासा, काळतुण्डफला.
गुजराती - कौआरोटी, कौआडोडी.
लेटीन - *Pentatropis capensis* (Linn. f.) Bulh.
पेन्टाट्रोपीस कापेन्सीस. पर्याय *Pentatropis macrophylla* W. B. A.
कुल - Asclepiadaceae आस्क्लेपीआडेसी.

२२७. काकजड्घा

- संस्कृत - काकजंघा.
हिंदी - काकजंघा, मसी.
गुजराती - अघेडी.
लेटीन - *Peristrophe bicalyculata* (Retz.) Nees.
पेरीस्ट्रोफे बाइकालीकुलाय.
कुल - Acanthaceae आकांथासी.
[केटलक *Leea hirta* Banks ex Roxb. लीआ हीर्टा.
(कुल. Vitaceae वीटासी.) ने काकजंघा माने छे. देणी.
मोरदेणी (गु. डांग).]

(८६)

२२८. मेषशृङ्गा

- संस्कृत -- मेषशृङ्गी.
हिंदी -- मेढासिंगी, गुडमार.
गुजराती -- मधुनाशिनी, गुडमार.
मराठी -- मेढासिंगी, बेडकी.
लेटीन -- *Gymnema sylvestre* (Retz.) Schult.
जीम्नेमा सील्वेस्ट्रे.
कुटुंब -- Asclepiadaceae आस्केपीयाडेसी.

२२८ (अ) मेषशृङ्गा

- गुजराती -- मेढासिंगी.
लेटीन -- *Dolichondron falcata* Seem var. *lawii*
(Seem.) Haines डोलीचोन्ड्रोन फालकाटा वेर लौवी.
कुटुंब -- पारलाका Bignoniaceae बिगनोनीआसी.

२२९. हंसपदी

- संस्कृत -- हंसपदी, त्रिपादिका.
हिंदी -- हंसपदी, समलपत्ती, हंसराज, गोघापदी.
गुजराती -- हंसराज, काळो हंसराज.
मराठी -- हंसपदी, हंसराज.
इंग्लीश -- maiden fern. मेइडन फर्न.
लेटीन -- *Adiantum lunulatum* एडीअन्टम लूनुलेटम्.
कुटुंब -- Polypodiaceae पोलीपोडीआसी.

२३०. सोम

- संस्कृत -- सोमवल्ली सोमलता.
१. होम. हिं. कुटगंज ले. *Ephedra vulgaris* Rich.
ईफेड्रा वल्गारीस. कु. Gnetaceae नीटेसी.

(८७)

२. सांढीयावेल (गु.) *Sarcostemma acidum* (Roxb) Voigt. साकॉस्टेम्मा अँसीडुम पर्याय (*Sarcostemma brevistigma* W & A.), कुल Asclepiadaceae आस्कूपीआडेसी.
३. R. Gordon Wasson- गॉर्डन वासुन - नामना लेखक अद्यतनीय ग्रन्थमां सोमने *Amanita muscaria* Linn. आमेनीटा मुस्केरिआ - एक जातनी फूग - mushroom (बीलडीना टोप). Fly-agaric- फ़ाई आगारीक (अं)- मानी छे.

२३१. आकाशवल्ली

- संस्कृत - आकाशवल्ली. अमरवल्लरी.
- हिंदी - आकाशवेल, अमरवेल.
- गुजराती - अमरवेल.
- मराठी - आकाशवेल, अमरवेल.
- इंग्लीश - Doddar.
- लेटीन - *Cuscuta reflexa* Roxb. कुस्कुटा रेफ्लेक्सा.
- कुल - Convolvulaceae कॉन्वॉल्युलासी.

२३२. अमरवेल

- Cassytha filiformis* Linn. कास्सीथा फीलीफॉर्मीस.
- कुल-तज Lauraceae लोरासी.

२३३. पाताल गरुडी

- संस्कृत - पातालगरुडी, छिलिहिण्टा.
- हिंदी - पातालगरुडी, छिरेटा, फरीदबुटी, चिरहिंटा, छिरहटा, जलजमनी.
- गुजराती - जलजमनी, वल्लन, वेवडी.

(८८)

- मराठी - वासनवेल, तान्हीचा वेल.
 लेटीन - *Cocculus hirsutus* (Linn.) Diels
 कोक्कुलस हीरसुटुस.
 कुटुंब - Menispermaceae मेनिस्पर्मैसी.

२३४. (१) वृक्षादनी

- संस्कृत - वृक्षादनी, वृक्षरुहा, वन्दाक.
 हिंदी - वन्दा, बांदा, बदाक.
 गुजराती - बांदो.
 मराठी - बांडागुल.
 लेटीन - *Dendrophthoe falcata* (Linn. f.) Etting
 डेन्ड्रोफथोई फालकाटा.
 पर्याय *Loranthus longiflorus* Desr.
 लोरान्थुस लोंगीफ्लोरस.
 कुल - Loranthaceae लोरान्यासी.
 २) वृक्षादनी किशमिश कावली. किसमिस ३) कवलीयान.
Viscum album Linn. विस्कम आलबुम.
 कुल - Loranthaceae लोरान्यासी.

२३५. वटपत्री

- पाषाणभेद जातीका छोट. *Saxifraga ligulata* Wall.
 सेक्सिफ्रागा लिगुलाटा.
 मत्स्याक्षी (गु.) मछेली. होनगुन्दा (कन्नड)
Alternanthera sessilis (Linn.) R. Br.
 आल्टरनांथेरा सेस्सिलिस.
 कुल - Amaranthaceae आमारान्येसी.

(८९)

२३६. शङ्खपुष्पी

- संस्कृत - शङ्खपुष्पी. मंगल्य कुसुमा.
हिंदी - शंखाहुली, शंखपुष्पी.
गुजराती - शंखावली.
मराठी - साखवेल, शंखाहुली.
लेटीन - *Convolvulus microphyllus* Sieb. ex. Spreng
कॉन्वाल्बुलस मीक्रीफीलुस.
कुटुंब - Convolvulaceae कॉन्वाल्बुलासे.

२३७. विष्णुकान्ता (नील शंखावली)

भुरी शंखावली (गु.) *Evolvulus alsinoides* Linn.)
एवॉल्वुलस आल्सीनोइडीस.

कु. Convolvulaceae कॉन्वाल्बुलासी.

१. केरालानी शंखपुष्पी जेने गुजरातीमां गरणी (अपराजिता,
गिरिकर्णिका) करेछे ते छे. *Clitoria ternatea* Linn.
क्लीटोरीआ टर्नेटिआ. कु. Papilionaceae पेपीलीओनासी.

२. बंगालनी शंखपुष्पी. “ दानकुनी ” (बं)
Canscora decussata (Roxb.) J.A. & J.H.Schult.
कान्स्कोरा डेकुस्साटा. कुल Gentianaceae जेन्टीआनेसी.

३. नीलशङ्खपुष्पी विष्णुकान्ता. उपरकहेलीछे ते.

२३८. अर्कपुष्पी

- संस्कृत - अर्कपुष्पी.
हिंदी - अर्कपुष्पी, मोरनअडा, रानी मारवी, छरिवेल.
मराठी - खान दोडका, शिरडोडी. तुलतुली.
गुजराती - खरणेर, खरिवेल.
लेटीन - *Holostemma annularium* (Roxb) Schum
पर्याय होलोस्टेमा आन्नुलारीउम.
Holostemma rheedianum (Spreng)
कुल - Asclepiadaceae आस्केपीआडासी.

(९०)

२३९. लज्जालु

- संस्कृत - लज्जालु, सामङ्गा, शमीपत्रा, नमस्कारी, खदिरका.
हिंदी - लज्जावन्ती, छुई-मुई, लजारु, लजउनी.
गुजराती - रीसामणी, लजामणी.
मराठी - लाजालू, लाजरी.
लेटीन - *Mimosa pudica* Linn. मीमोसा पुडिका.
कुटुंब - Mimoseae मीमोसी.

२४०. झरेर

- हिंदी - लकजन.
गुजराती - झरेर
मराठी - लाजरी.
लेटीन - *Biophytum sensitivum* (Linn.) DC.
बियोफीटुम सेन्सीटीवुम.
कुटुंब - Geraniaceae जीरेनिएसी.

२४१. नागार्जुनी

- संस्कृत - नागार्जुनी, दुग्धिका.
हिंदी - दुद्धी, दुधिया, दुधी. लालदुधी.
गुजराती - नागला दुधेली, राती दुधेली, रातो ठाकरठुमरो.
मराठी - मोठी नायटी. नायटी.
लेटीन - *Euphorbia hirta* Linn. एउफोर्बिया हीर्टा.
कुल - Euphorbiaceae एउफोर्बियासी.

२४२. लघु दुग्धिका

- संस्कृत - लघु दुग्धिका.
हिंदी - छोटी दुद्धी. दुधिया घास, निगाचूनी.

(९१)

- गुजराती - नानी दुधेली.
 मराठी - लहान नायटी.
 लेटीन - *Euphorbia thymifolia* Linn.
 एउफोर्बिआ थीमीफोलिआ.
 कुल - as above.

२४३. भूम्यामलकी

- संस्कृत - तामलकी, बहुपत्रा, बहुफला, भूम्यामलकी, भूधात्री.
 हिंदी - भुंइ आमला, भूमि आंवरा.
 गुजराती - भोंय आमली.
 मराठी - भुई आंवली.
 लेटीन - *Phyllanthus freternus* Webster.
 फिल्लेन्थुस फ्रेटेरनुस.
 (*Phyllanthus niruri* auct. non Linn.
 फिल्लेन्थुस निरुरी.)
 कुल - as above.

२४४. ब्राह्मी

- संस्कृत - ब्राह्मी, कपोतवंका, तोयवल्ली, तित्तलोणिका, जलाशया.
 हिंदी - ब्राह्मी, जलनीम, ब्रह्मी.
 गुजराती - बाम, नेवरी, कडवी छणी.
 मराठी - ब्राह्मी.
 लेटीन - *Bacopa monnieri* (Linn.) Pennell.
 बाकोपा मोन्निएरी. पर्याय *Herpestis monniera*.
 (Linn. H. B.)
 कुटुंब - Scrophulariaceae स्क्रोफुलारीआसी.

२४५. मण्डूकपर्णी

- संस्कृत - मण्डूकपर्णी, माण्डूकी.

(९२)

- हिंदी - ब्रह्माण्डुकी, ब्राह्मीभेद. ब्राह्मी.
 गुजराती - ब्राह्मी. खड ब्राह्मी.
 मराठी - कारिवणा.
 इंग्लीश - Indian pennywort इंडियन पेनीवर्ट.
 लेटीन - *Centella asiatica* Linn. सेन्टेला एशियाटिका.
 (पर्याय *Hydrocotyle asiatica* Linn.)
 हीडोकोटीले एशियाटिका.)
 कुल - Umbelliferae उम्बेलीफेरी.

२४६. द्रोणपुष्पी

- संस्कृत - द्रोणपुष्पी, द्रोणा.
 हिंदी - गूमा. गोम.
 गुजराती - कुबो.
 मराठी - तुंबा, कुंभा.
 लेटीन - *Leucas cephalotes* Spreng लेउकास सेफालोटेस.
 कुटुंब - तुलसीकुल Labiateae लाबिआटी.

२४७. सुवर्चला (हुरहुर)

- संस्कृत - बस्तगन्धा, सूर्यभक्ता, अजगन्धा, कर्णस्फोटा, उग्रगन्धा.
 हिंदी - हुरहुर, करेला, चमनी, हुलहुल.
 गुजराती - तलवणी, धोली तलवणी, कानफोडी, आढिया, करहन.
 मराठी - तिलवण, माटवण, मावली.
 लेटीन - (*Gynandropsis pentaphylla*. DC.)
 गीनांड्रोप्सीस, पेन्टाफीयल्ला.
 पर्याय *Cleome gynendra* Linn. क्लीओमी गायनेन्ड्रा.
 कुटुंब - करीरकुल Capparidaceae काप्पारीडासे.
 पीतपुष्पा हुरहुर (गु.) पीली तलवणी.
Cleome viscosa Linn. क्लेओमे विस्कोसा.
 कुल - as above.

(९३)

२४८. वन्ध्या कर्कोटकी

- संस्कृत - वन्ध्या कर्कोटकी.
हिंदी - वांझ ककोडा, बन ककोडा, वांझ खेखसा.
गुजराती - वांझीआ कंकोडी.
मराठी - वांझ कंटोली.
लेटीन - *Momordica diocia* Roxb. मोमोर्डिका डीओइसा.
कुल - Cucurbitaceae कुरकुरबीटासी.

२४९. मार्कण्डिका

- संस्कृत - मार्कण्डिका, भूमिवल्ली. मार्कण्डी, स्वर्णपत्री.
हिंदी - देशी सनाय. सनायमकी, सोनामकी.
गुजराती - मींढी आवळ, सोनामुखी.
मराठी - सोनामुखी.
इंग्लीश - Indian or Tinnevelly senna
इंडियन ओर तिनेवेल्ली सेना.
लेटीन - *Cassia angustifolia* Vahl.
कास्सीआ आन्गुस्टीफोलिआ.
कुटुंब - Caesalpinnaceae सीसेल्पीन्नीआसी.

२५०. देवदाली

- संस्कृत - देवदाली, वेणी, गरागरी, जमूतक, देवताड.
हिंदी - देवदाली, सोनैया, बन्दाळ, घघरवेल, घुसरान, बिदाळ.
गुजराती - कुकडवेल.
मराठी - देवडांगरी.
लेटीन - *Luffa echinata* Roxb. लुफ्फा एकीनाटा.
कुटुंब - Cucurbitaceae. कुरकुरबीटासी.

(९४)

२५१. जलपिप्पली

- संस्कृत - जलपिप्पली.
हिंदी - जलपीपल, पानिसि(स)गा, भुई ओकरा, बुक्कन वूटी.
गुजराती - रतवेलियो.
मराठी - जल पिप्पली, रतवेल.
इंग्लीश - Purple Lippia पर्पल लिप्पिआ.
लेटीन - (*Lippia nodiflora* mich.) लिप्पिआ नोडीफ्लोरा.
पर्याय *Phyla nodiflora* (Linn.) Greene.
फायला नोडीफ्लोरा.
कुटुंब - Verbenaceae वर्बेनासी.

२५२. गोजिह्वा

- संस्कृत - गोजिह्वा, गोजिवा, गोभी, दार्विका, खैरपर्णिनी.
हिंदी - गोभी.
गुजराती - भोंपाथरी, गळजीभी.
मराठी - गोजीम, पाथरी.
लेटीन - *Elephantopus scaber* Linn. एलिफान्टोपुस स्केबर.
कुटुंब - Compositeae कॉम्पोजिटी.

२५२. (अ) गोजिह्वा (गाउजबान)

- संस्कृत - वृषजिह्वा.
हिं. गु. म. - गाजबो, गावजबान. गावजबो.
लेटीन - *Onosma bracteatum* Wall ओनास्मा ब्रेक्टीएटम.
कुल - Boraginaceae बोरजिनासे.
उपलब्ध वर्णन आपणा देशमां काश्मीरथी कूमायसुधी मां
यना गाउजबान तुं छे.

(૧૫)

પરન્તુ ભારતવર્ષમાં ગાઝજબાન ની આયાત પર્સિયા-ઇરાન થી થાયછે. જેનાં પાન ' બર્ગ ગાઝજબાન ' તથા ફૂલ ' ગુલે ગાઝજબાન ' નામ થી વેચાય છે. આ પરદેશી ગાઝજબાનું લેટીનનામ *Coccinia glauca* Savi- (કૉક્સીનિઆ ગ્લૉકા) છે.

આથીજ ઉપર બેજાતની ગોજિઘ્ઘા નો ઉલ્લેખ છે. ચરક માં ગોજિઘ્ઘા શાકવર્ગમાં અને ઔષધમાં છે. શાક તરીકે (ગોમ્બી) મોંપાથરીનો જ્યારે ઔષધમાં ગાઝજબાન નો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

૨૫૩. નાગદમની સુદર્શન

- સંસ્કૃત - નાગદમની, નાગપુષ્પી, નાગપત્રા, બલામોટા.
 હિંદી - સુખદર્શન, સુદર્શન.
 મરાઠી - ગદનીચા કાંદા, ગદામી કંદ.
 ગુજરાતી - સુખદર્શન.
 લેટીન - *Crinum asiaticum* Linn. ક્રીનુમ આસિઆટિકુમ.
 કુટુંબ - ગુલછંડી વર્ગ *Amaryllidaceae* આમેરીલીડેસી.

૨૫૪. વીરતરુ

- સંસ્કૃત - વીરતરુ.
 હિંદી - વેલ્હન્ટર, વીરતરુ, વરવેલ, વરતુલી.
 ગુજરાતી - વેલ્હન્ટરો.
 મરાઠી - સિગમકાટી.
 લેટીન - *Dichrostachys cinerea* W. & A.
 ડીક્રોસ્ટેકીસ સીનેરેઆ.
 કુલ - બબ્બુલ કુલ. *Mimoseae* મીમોસે.

(९६)

२५५. छिक्कनी

- संस्कृत - छिक्किका.
हिंदी - नकछिक्कनी, छिक्कनी.
गुजराती - नाकछीकणी.
मराठी - नाकशीकणी.
लेटीन - *Centipeda orbicularis* Lour
सेन्टीपेडा ओर्बीकुलारीस.
पर्याय *Centipeda*.
कुटुंब - Compositeae कोम्पोजिटी.

२५६. कुकुन्दर

- संस्कृत - कुकुन्दर, सूक्ष्मपत्र, मृदुच्छद.
हिंदी - कुकरोंदा, कुकुरवंदा, कुकुसुंगा, कुकरोंधा.
गुजराती - कपूरीओ, कुकुरांदा.
मराठी - कुकुरवंदा.
लेटीन - *Blumea lacera* DC. बद्धमेआ लासेरा
B. balsamifera DC. बद्धमेआ बालसामिफेरा
B. densiflora DC. ,, डेन्सीफ्लोरा.
कुटुंब - Compositeae कोम्पोजिटी.

२५७. आखुपर्णी

- संस्कृत - मूषकपर्णी, आखुपर्णी.
हिंदी - मूसाकानी, चूहाकानी, मूसाकर्णी.
गुजराती - उंदरकनी.
मराठी - उन्दिरकानी.
लेटीन - *Merremia gangetica* (Linn.) Oufod.
मेरेमीया गेन्जोटीका.
कुटुंब - Convolvulaceae कोन्वोल्वुलासी.

(९७)

२५८. १ मयूरशिखा (Fern)

- संस्कृत - मयूरशिखा.
 लेटीन - *Actinopteris dichotoma* Bedd.
 आक्टिनोप्टेरिस डीकोटोमा.
 कुटुंब - Polypodiaceae पोलीपोडिएसी.

२ मयूरशिखा

- हिंदी - लालमुर्गा.
 लेटीन - *Elephantopus scaber* एलिफान्टोपुस स्काबर.
 कुटुंब - Compositeae कोम्पोजिटी.

३. मयूरशिखा

- गुजराती - लांपडी.
 हिंदी - सिरियारी मुखारी.
 मराठी - मयूरशिखा.
 लेटीन - *Celosia argentea* Linn. सेलोसीआ आर्जेन्टिआ.
 कुटुंब - Amarantaceae अमारान्टासी.

२५९. कमल

- संस्कृत - कमल, पद्म, उत्पल, पंकज, शतपत्र, अरविन्द. पुण्डरीक.
 हिंदी - कमल, पुरइन.
 गु. म. - कमल.
 इंग्लीश - Sacred lotus सैक्रेड लोटस.
 लेटीन - *Nelumbo nucifera* Gaertn. नेलम्बा नुसीफेरा.
 पर्याय- (*Nelumbium speciosum* Willd.)
 नेलुम्बीउम स्पेसियोसुम.
 कुल - Nymphaeaceae निम्फिएसी.

(९८)

२६०. कुमुद्वती

- संस्कृत -- कुमुद्वती, कैरविका.
हिंदी -- कुमुद, कमोदनी, कोई, कुई.
मराठी -- कमोद.
गुजराती -- पोयणुं सफेद.
इंग्लीश -- Water lily.
लेटीन -- *Nymphaea alba*. निम्फिआ आल्बा.
N. rubra लाल पोयणुं. *N. shellata* Wild.
भूरं पोयणुं.
कुटुंब -- Nymphaeaceae. निम्फिएसी.

२६१. स्थलपद्म

- संस्कृत -- स्थलपद्म, पद्मचारिणी, पद्मा,
हि. गु. -- रतनपुरुष.
लेटीन -- *Hybanthus enneaspermus* (Linn.) Muell.
हायबान्थस एनिएस्पेर्मुस.
पर्याय- (*Ionidium suffruticosum* Ging)
इओनिडिउम सुफ्रुटीकोसुम्.
कुटुंब -- Violaceae वीओलेसी.

२६२. १ जलकुम्भी

- संस्कृत -- वारिपर्णी, कुम्भिका, जलकुम्भी.
हिंदी -- कुम्भी, जलकुम्भी.
गुजराती -- जलकुम्भी.
मराठी -- प्रश्नी, गोंडाल.
इंग्लीश -- Water lettuce वॉटर लाट्युस.
लेटीन -- *Pistia stratiotes* Linn. पिस्टिआ स्ट्राटिओटेज.
कुटुंब -- Araceae आरासी,

(९९)

२ जलकुम्भी

- हिंदी - बडी जलकुम्भी.
 लेटीन - *Eichhornia crassipes* (Mart.) Solms
 आइचोर्निया क्रासीपेस.
 कुटुंब - Pontederiaceae पोन्टेडेरिएसी.

२६३ शैवाल

- संस्कृत - सैवाल, शैवाल, जलनीली.
 हिंदी - सिवार, सेवार.
 गुजराती - शेवाल.
 मराठी - शेवाल, शेवाले.
 लेटीन - *Ceratophyllum demersum* Linn.
 सिरेटोफील्लुम डेमर्सुम.
 कुटुंब - Ceratophylleaceae सिरेटोफील्लीएसी.

२६४. शतपत्री

- संस्कृत - शतपत्री, तरुणी.
 हिं.गु.म. - गुलाब.
 इंग्लीश - Rose रोज़.
 लेटीन - *Rosa centifolia* Linn. रोजा सेन्टिफोलिया.
 कुटुंब - Rosaceae रोजासी.

२६५. वासन्ती

- संस्कृत - वासन्ती, नेपाली.
 गुजराती - नेवरी.
 लेटीन - *Ixora arborea* Roxb ex Sm. इक्जोरा आर्वोरिया.
 कुटुंब - Rubiaceae रुबीआसी.

(૧૦૦)

૨૬૬. વાર્ષિકી *

સંસ્કૃત	— વાર્ષિકી, મહ્લિકા.
હિંદી	— મોગરા, મોતિયા, બેલા.
ગુજરાતી	— ઢોલર, મોગરો, બટમોગરો.
મરાઠી	— મોગરા.
લેટીન	— <i>Jasminum sambac</i> Ait. જસ્મીનુમ સામ્બેક.
કુટુંબ	— Oleaceae ઓલીઆસી.

૨૬૭. માલતી

સંસ્કૃત	-- માલતી.
હિંદી	— ચમેલી, ચમ્બેલી.
મરાઠી	— ચમેલી.
ગુજરાતી	— ચંબેલી.
ઇંગ્લીશ	— Spanish jasmine સ્પેનિસ જસ્માઈન.
લેટીન	— <i>Jasminum grandiflorum</i> Linn. જસ્મીનુમ ગ્રાન્ડીફ્લોરમ
કુટુંબ	— as above.

૨૬૮. જાતી

સંસ્કૃત	— યૂથિકા.
હિંદી	— જૂહી.
ગુજરાતી	— જાઈ, જૂઈ.
લેટીન	— <i>Jasminum auriculatum</i> Vahl. જસ્મીનુમ ઑરીકુલાટુમ.
કુટુંબ	— as above.

* ભાવમિશ્રે વાર્ષિકી અને મહ્લિકા ભિન્ન આપેલાં છે.

(१०१)

२६९. स्वर्णचम्पक

- संस्कृत - स्वर्णचम्पक.
हिंदी - चम्पा.
गुजराती - रायचंपो, पीलोचंपो.
मराठी - सोनचाँफा, पिवळा चाँफा.
लेटीन - *Michelia champaca* Linn. मीकेलिया चाम्पाका.
कुल - Magnoliaceae मॅग्नोलीआसी.

२७०. श्वेतचम्पक

- गुजराती - घोलाफूलोचो चंपो, चंपो, खीरचम्पो, खेरचम्पो.
लेटीन - *Plumeria rubra* (L.) forma *acuminata* (Ait.) Sant. & Trani ex. Shal
प्लुमेरीआ रुब्रा फोर्मा आकुमीनाटा.
पर्याय - (*Plumeria acutifolia* Poir.)
फ्लुमएरिआ आकुटीफोलिआ.
कुटुंब - Apocynaceae आपोसीनासी.

लीलो चम्पो

- Artabotrys hexapetalus* (Linn. f.) Bhandari
आर्टाबोट्रीस हेक्सापेटालुस.
Artabotrys odoritissimus पर्याय Syn. Roxb. ex Ker.
आर्टाबोट्रीस ऑडोरीटीस्सिमा.

- कुटुंब - सीताफलकुल Annonaceae आनोनासी.
नागचम्पक, नागकेसर— अगाउ आवी गयुं छे.

२७१. बकुल

- संस्कृत - बकुल.
हिंदी - मोलसिरी.

(१०२)

- गुजराती — बोलसरी, बोरसही.
 मराठी — बकुल, ओवली.
 लेटीन — *Mimusops elengi* Linn. मीमोसोप्स एलेंजी.
 कुटुंब — Sapotaceae सापोटासे.

२७२. कदम्ब

- संस्कृत — कदम्ब, नीप, हलिप्रिय, धाराकदम्ब, राशकदम्ब.
 हिंदी — कदम, कदम्ब.
 गुजराती — कदम्ब, गंठोडियो.
 मराठी — कदम्ब.
 लेटीन — *Anthocephalus cadamba* Mig.
 आन्योसेफेलस कादम्बा.
 कुल — Rubiaceae रुबीआसी.

२७३. कुब्जक

- संस्कृत — कुब्जक, भद्रतरुणी, धृतपुष्प, अतिकेसर, कण्टकाव्या.
 हिंदी — कूजा, कूजई.
 लेटीन — *Rosa moschata* Hem. रोजा मॉस्चाटा.
 कुल — Rosaceae रोजासी.

२७४. माधवी

- संस्कृत — माधवी, अतिमुक्त, भ्रमरोत्सव.
 हिंदी — माधवी.
 गुजराती — माधवी लता, रगतपीती.
 इंग्लीश — Clustered hiptage क्लस्टर्ड हिप्टेज.
 लेटीन — *Hiptage bengalensis* (Linn.) Kurz.
 हिप्टेज बेंगालेन्सीस.
 कुटुंब — Malpighiaceae माल्पीगीआसी.

(१०३)

२७५. केतकी

- संस्कृत - सुवर्णकेतकी, क्रकच्छद, सूचिकापुष्पी, केतक.
हिंदी - केवडा.
गुजराती - केवडो.
मराठी - केवडा.
इंग्लीश - Screw pine स्क्रू पाइन.
लेटीन - *Pandanus fascicularis* Lam.

पान्डानुस फासीकुलारीस.

पर्याय- *Pandanus odoritissimus* Roxb.

पांडानुस ओडोरीटीस्सीमुस.

- कुटुंब - Pandanaceae पान्डानेसी.

२७६. अशोक

- संस्कृत - अशोक, कङ्कोलि, ताम्रपल्लव, हेमपुष्प.
हिं. गु. म. - अशोक.
लेटीन - *Saraca asoca* de Willd. साराका आसोका. पर्याय
Saraca indica auct. non Linn. साराका इंडिका.
कुटुंब - Papilionaceae पेपीलीओनासी.

२७७. आसोपालव

- हिंदी - अशोक, असोक, देवदारु.
गुजराती - आसोपालव.
मराठी - अशोक.
लेटीन - *Polyalthea longifolia* (Sonn.) Thw.
पोलीआल्येआ लोंगीफोलिआ.
कुटुंब - Annonaceae आन्नोनेसी.

(१०४)

२७८. सैरयेक

१. श्वेतपुष्पः सहचर. *Barleria cristata* Linn.
 बार्लेरीआ क्रीस्टाटा.
 २. पीतपुष्पः कुरंटक *B. prionitis* Linn. बा. प्रीओनीटीस
 ३. रक्तपुष्पः कुरंटक B. (?)
 ४. नीलपुष्पः दासीकुरण्टक { *B. strigosa* Willd.
 आर्तगल बाण { बा. स्ट्रीगोसा.

- संस्कृत -- सैरयेक कुरण्टक, सहचर, अम्लान.
 हिंदी -- कटसरैया, प्रियावासा.
 गुजराती -- कांटासेरियो.
 मराठी -- कोरण्टा, कोरांटी.
 लेटीन -- *Barleria prionitis* Linn. बार्लेरीआ प्रीओनीटीस.
 कुल -- वासादि Acanthaceae आकान्यासी.

२७९. कुन्द

- सं.हि.गु. -- कुन्द.
 मराठी -- कस्तूरी मोगरा.
 लेटीन -- *Jasminum multiflorum* (Burm f.) Andr.
 जास्मीनुम मुल्टीफ्लोरुम.
 पर्याय *Jasminum pubescens*. Willd.
 जस्मीनुम पुबेसेंस.

२८०. मुचुकुन्द

- संस्कृत -- मुचुकुन्द, प्रतिविष्णुकः, क्षत्रवृक्ष.
 हिं. गु. म. -- मुचुकुन्द.
 लेटीन *Pterospermum acerifolium* Willd.
 प्टेरोस्पर्मुम आसेरिफोलिउम.
 कुटुंब -- Sterculiaceae स्टेरकुलीएसी.

(१०५)

२८१. तिलक

- संस्कृत - तिलक.
हिंदी - तिलक, तिलिया, तिल्का.
लेटीन - *Wendlandia heynei* (R. & S.) Sant. & Meret.
वेन्डलान्डीआ हेयनेइ.
पर्याय(*Wendlandia exerta* DC. वेन्डलैंडीआ एक्सर्टा)
कुटुंब - Rubiaceae रुबीआसी.

२८२. बन्धुजीव

- संस्कृत - बन्धूक, बन्धुजीव, माध्याह्निक.
हिंदी - दुपहरिया, गुलदुपहरिया.
गुजराती - बपोरियो.
मराठी - तांबडी दुपारी.
लेटीन - *Pentapetes phoenicia* Linn.
पेन्टापेटेसी फीनीशिया.
कुटुंब - Sterculiaceae स्टर्कुलीआसी.

२८३. जपा

- संस्कृत - जपा, औडूपुष्पं, त्रिसन्ध्या.
हिंदी - औडूहुल, अढोल, गुडहर, जपा कुसुम.
गुजराती - जासुस, जासुंद.
मराठी - जासवन्द.
इंग्लीश - Shoe flower शु फ्लावर.
लेटीन - *Hibiscus rosa sinensis* Linn.
हिविस्कस रोजा-सीनेन्सीस.
कुटुंब - Malvaceae माल्वासी.

(१०६)

२८४. सिन्दूरी

संस्कृत	-	सिन्दूरी, रक्तबीजा, रक्तपुष्पा.	कलसी	-	रक्तगंध
हिंदी	-	सेंदुरिया, लटकन, सदासुहागन.	कलसी	-	रिंरी
गुजराती	-	सिंदूरी.	कलसी	-	रिंरी
मराठी	-	शेन्दी.	कलसी	-	रिंरी
लेटीन	-	<i>Bixa orellana</i> Linn. बीकसा ओरेछाना.			
कुटुंब	-	Bixaceae बीकसेसी.			रिंरी

२८५. अगस्ति

संस्कृत	-	अगस्ति, मुनिपुष्प, बङ्गसेन, अगस्त्य.	कलसी	-	रक्तगंध
हिंदी	-	अगस्त, हथिया, अगथिया, अगस्तिया.	कलसी	-	रिंरी
गुजराती	-	अगथियो.	कलसी	-	रिंरी
मराठी	-	हदगा, अगस्ता.	कलसी	-	रिंरी
लेटीन	-	<i>Sesbania grandiflora</i> (Linn.) Pers. सेस्बानीआ ग्रान्डीफ्लोरा.			रिंरी
कुटुंब	-	शिमबीकुल Papilionaceae. पेपीलीओनासी.			रिंरी

२८६. जयन्ती

संस्कृत	-	जयन्ती, जया.	कलसी	-	रक्तगंध
हिंदी	-	जैत.	कलसी	-	रिंरी
गुजराती	-	जयन्ती.	कलसी	-	रिंरी
लेटीन	-	<i>Sesbania sesban</i> (Linn.) Merr. सेसबानीया सेसबान. पर्याय-(<i>Sesbania aegyptiaca</i> Pair) सेस्बानिआ ईजीप्टिआका.			रिंरी
कुटुंब	-	Papilionaceae पेपीलीओनासी.			रिंरी

२८७. तुलसी

संस्कृत	-	तुलसी, अपेतराक्षसी, देवदुन्दुभि.	कलसी	-	रक्तगंध
हिं. गु.	-	तुलसी.	कलसी	-	रिंरी

(१०७)

- मराठी - तुळस.
 इंग्लीश - Holy basil. होली बासील.
 लेटीन - *Ocimum sanctum* Linn. ओसीमुम सांकटुम.
 कुटुंब - Labiateae लाबीआटे.
 रामतुलसी *Ocimum gratissimum* Linn ओसीमुम
 ग्रेटेसीमुम (कुटुंब - as above.)

२८८. बर्बरी (वनतुलसी)

- संस्कृत - बर्बरी, खरपुष्पा, अजगन्धिका, पर्णाश, एना त्रण भेदो
 भावमिश्रे दर्शव्याछे. -

१. कठिलक, कुष्ठरेक (कृष्णपुष्प)
२. अर्जक (श्वेतपुष्प)
३. वटपत्र.

- लेटीन - *Ocimum basilicum* Linn. ओसीमुम बासीलिकुम्.
 कुटुंब - Labiateae लाबीआटे.

२८९. बर्बरी (सबजा)

- हिंदी - बर्बरी, सबजा, बाबूर.
 गुजराती - डमरो.
 मराठी - सबजा.
 इंग्लीश - Common sweet basil कॉमन स्वीट बेसिल.
 लेटीन - *Ocimum basilicum* Linn.
 कुटुंब - as above.

२९०. मरुबक

- संस्कृत - मरुबक, फणिजक, फणी, प्रस्थपुष्प.
 हिंदी - मरुआ, मरुवा.
 गुजराती - मरवो.
 मराठी - मरवा.

Varadaya Raj
 National Ayurvedic Library
 Mangalagiri, New Delhi-110046
 Call No.
 Book No. 001799
 Acc. No.

(१०८)

- इंग्लीश - Sweet marjorum स्वीट मार्जोरुम,
लेटीन - *Origanum majorana* Linn. ओरीगानुम माजोराना.
कुटुंब - as above.

२९१. दमनक

- संस्कृत - दमनक, मुनिपुत्र, तपोधन, बन्धोत्कट.
हिंदी - दवना, दोना.
गुजराती - नागदमणो.
मराठी - दवणा.
लेटीन - *Artemisia vulgaris* Linn. आर्टेमिसिआ वुल्गेरीस.
कुटुंब - Compositae कोम्पोजिटी.

२९२. वट

- संस्कृत - वट, न्यग्रोध, वैश्रवण, बहुपाद, वनस्पति, रक्तफल.
हिंदी - बरगद, बड.
गुजराती - वड, वडलो.
मराठी - वड.
इंग्लीश - Banyan tree बनिअन ट्री.
लेटीन - *Ficus bengalensis* Linn. फीकुस बेंगालेंसीस.
कुटुंब - Moraceae मोरासी.

२९३. अश्वत्थ

- संस्कृत - पिप्पल, अश्वत्थ, चलपत्र, बोखिद्रुम.
हिंदी - पीपलवृक्ष, पीपल.
गुजराती - पीपळो.
मराठी - पिंपळ,
लेटीन - *Ficus religiosa* Linn. फीकुस रेलीजिओसा.
कुटुंब - Moraceae मोरासी.

(१०९)

२१४. पारीष पिप्पल.

- संस्कृत - पारीष, कपिचूत, गर्दभाण्ड, कन्दगल, सुपार्श्वक.
हिंदी - पारीसपीपल, पारस पीपल, गजदण्डसिंहारे (सहोरा)
गुजराती - पारसपीपळो.
मराठी - भेंडी.
लेटीन - *Thespesia populnea* Soland ex Corr.
थेस्पेसिया पोपलनेआ.
कुटुंब - Malvaceae माल्वेसी.

२१५. नन्दीवृक्ष

- संस्कृत - नन्दीवृक्षः
हिंदी - बेलिया पीपल, कामरूप.
गुजराती - नांदरुखी वड.
मराठी - नन्दीवृक्ष, नांद्रुक
लेटीन - (1) *Ficus microcarpa* Blume.
फीकुस मीक्रोकार्पा.
पर्याय (*Ficus retusa* Linn. फीकुस रेदुसा.)
कुटुंब - Moraceae मोरेसी.

२१६. उदुम्बर

- संस्कृत - उदुम्बर, जन्तुफल, हेमदुग्धक, यज्ञोदुम्बर.
हिंदी - गूलार, गुल्लर.
गुजराती - उमरडो.
मराठी - उम्बर, उम्बराचे झाड.
लेटीन - *Ficus racemosa* Linn. फीकुस रासेमोसा.
पर्याय (*Ficus glomerata* Roxb. फीकुस ग्लोमेराटा)
कुटुंब - Moraceae मोरासी.

(११०)

२९७. काकोदुम्बरिका

- संस्कृत - फल्गु, जधनफला, मलयु (पु), श्वित्रहा.
हिंदी - कठूमर, कट (ठ) गुलरिया, कठगूलर.
गुजराती - डेड, उमरडी.
मराठी - भुइ उम्बर, बोरवाडा.
लेटीन - *Ficus hispida* Linn. f. फीकुस हिस्पिडा.
कुटुंब - Moraceae मोरासी.

२९८. प्लक्ष

- संस्कृत - प्लक्ष, पर्कटी, पर्करी.
हिंदी - पाकर, पाखर, पिलखन, पकरिया, पकरी.
गुजराती - पीपळी.
मराठी - पाईट, पिपरी.
लेटीन - *Ficus virens* Ait फीकुस वीरेन्स.
पर्याय (*Ficus infectora* Roxb. फीकुस इन्फेक्टोरा.)
कुटुंब - Moraceae मोरासी.

२९९. शिरीष

- संस्कृत - शिरीष, भाण्डिल, भण्डी, शुकतरु, शुकप्रिय.
हिंदी - सिरस, सिरिस.
गुजराती - काळीयो सरस, सरसडो.
मराठी - शिरस, चिचोला.
इंग्लीश - Parrot tree पॅरट ट्री. Sirisa शिरीष.
लेटीन - *Albizzia lebbek* Benth आल्बीझीआ-लेबेक.
कुटुंब - Mimosaceae मीमोसासी.

३००. शाल

- संस्कृत - शाल, सर्ज, शस्यशम्बर.
हिंदी - शाल, साल, साखु, साखुआ.

(१११)

- गुजराती — राळुनुं झाड.
 मराठी — राळेचा वृक्ष.
 इंग्लीश — Sal tree साल ट्री.
 लेटीन — *Shorea robusta* Gaertn. शोरेआ रोबुष्ठा.
 कुटुंब — Dipterocarpaceae डीप्टेरोकार्पेसी.

३०१. अजकर्ण

- संस्कृत — अजकर्ण, मरिचपत्रक.
 हिंदी — बडासाल.
 गुजराती — धूप.
 मराठी — सफेद अमर, चन्द्रस
 लेटीन — *Vateria indica* Linn. वेटेरिया इंडिका.
 कुटुंब — Dipterocarpaceae डीप्टेरोकार्पेसी.

३०२. सलकी

- संस्कृत — सलकी, गजभक्ष्या, कुन्दुरुकी, बहुस्रवा.
 हिंदी — सालई, सलई, सालय.
 गुजराती — शालेडी, धूपडो.
 मराठी — सालई वृक्ष.
 इंग्लीश — Indian olibanum इंडियन ओलिबेनम.
 लेटीन — *Boswellia serrata* Roxb. ex. Colebr.
 बोस्वेल्लिया सेर्रेटा.
 कुटुंब — गुगलकुल Burseraceae बुर्सेरासी.

३०३. शिशपा

- संस्कृत — शिशपा, कृष्णसारा, भरमगर्भा.
 हिंदी — सीसम, शीशो, शिशम.

(११२)

- गुजराती - सीसम.
 मराठी - शिसव.
 इंग्लीश - Blackwood of southern India, Bombay
 Blackwood, Bombay rosewood, Malabar
 blackwood.
 लेटीन - *Dalbergia sissoo* Roxb. डालबेर्गिआ सिस्सू.
 कुटुंब - Papilionaceae पापिलियोनासी.

३०४. अर्जुन

- संस्कृत - अर्जुन, पार्थ, ककुम, नदीसर्ज.
 हिंदी - अर्जुन, कहु, कोह, कहुआ.
 गुजराती - अर्जुन, साजड, साजडो, अरजणीयो (बालाराम) सादडो.
 मराठी - अर्जुन, अर्जुन सादडा.
 लेटीन - *Terminalia arjuna* (Roxb.) W. & A.
 टेर्मिनालिया अर्जुना.
 कुटुंब - Combretaceae कोम्ब्रेटासी.

३०५. बीजक

- संस्कृत -- बीजक, पीतसार, प्रियक, असन.
 हिंदी -- विजयसार, विजेसार.
 गुजराती - बीयो.
 मराठी - बिबला.
 इंग्लीश - Indian Kino tree इंडियन काइनो ट्री.
 Malabar Kino tree मलबार काइनो ट्री.
 लेटीन - *Pterocarpus marsupium* Roxb.
 प्टेरोकार्पस मार्सूपिडम.
 कुटुंब - Papilionaceae पेपीलियोनासी.

(११३)

३०६. खदिर

- संस्कृत - खदिर, गायत्री, रक्तसार, दन्तधावन, बहुशल्य.
हिंदी - खैर, कत्या.
गुजराती - खैर (वृक्ष) काथो (घनसार)
मराठी - खैर, काय.
इंग्लीश - Black Catechu ब्लैक केटेच्यु.
लेटीन - *Acacia catechu* Willd आकासीआ काटेकू.
कुटुंब - Mimosaceae मीमोसासी.

३०७. श्वेत खदिर

- संस्कृत - सोमवलक, कदर.
हिंदी - सफेद खैर, पपरिया खैर.
गुजराती - गोरड, सफेद खैर.
मराठी - पांढरा खैर.
लेटीन - *Acacia suma* Kurz. आकासीआ सुमा.
कुटुंब - Mimosaceae मीमोसासी.

३०८. इरिमेद

- संस्कृत - अरिमेद, इरिमेद, विटखदिर.
हिंदी - दुर्गन्ध खैर, गन्ध बबुले, गुआ बबूल.
गुजराती - गंधिला खैर.
मराठी - गुआ बाभूल, घाणेरा खैर.
इंग्लीश - Cassie flower. केसी फ्लावर.
लेटीन - *Acacia farnesiana* Willd आकासीआ फार्नेसीआना
कुटुंब - as above.

(११४)

३०९. रोहितक

- संस्कृत - रोहितक, प्लीहघाती, दाडिमपुष्पक, रक्तप्रसादन.
हिंदी - रोहेडा, रोहिडा.
गुजराती - रगत रोहिडो,
मराठी - रोहिडा.
लेटीन - *Tecomella undulata* Seem टेकोमेला उंडुलाटा.
कुटुंब - Bignoniaceae बिग्नोनीआसी.

बंगाली रोहीतक *Aphanamixis polystachya*
(Wall.) Parker आफानामिक्सिस पोलीस्टाकीआ.
(पर्याय - *Amoora rohitaka*)
कुल-निंबकुल Meliaceae मेलिआसी.

३१०. बबबूल

- संस्कृत - बबबूल, किङ्किरात, आभा.
हिंदी - बबूर, बबूल, कीकर.
गुजराती - बावल.
मराठी - बावल, बाभूल.
इंग्लीश - Acacia tree आकाशिया ट्री
Black babool ब्लैक बबबूल.
लेटीन - *Indian gum arabic tree* इंडियन गम अरेबिक ट्री.
Acacia nilotica (Linn.) Del.
आकाशिया नीलोटीका.
कुटुंब - Mimosaceae मीमोसासी.

३११. अरिष्टक

- संस्कृत - अरिष्टक, फेनिल, गर्भपातन.
हिंदी - रीठा.
गुजराती - अरीठां.
मराठी - रीठा.

(११५)

- इंग्लीश - Soap nut सोपनट.
 लेटीन - *Sapindus laurifolius* Vahl.
 सार्पीडुस लैरीफोलीयस.
S. mukurossi Gaertn. सार्पीडुस मुकुरोस्सी.
 कुटुंब - Sapindaceae सार्पीडसी.

३१२. पुत्रंजीव

- संस्कृत - पुत्रजीव, गर्भकर.
 हिंदी - जियापोता, पितोजिया.
 गुजराती - जियापुता, पुत्रंजीव.
 मराठी - पुत्रजीव.
 लेटीन - *Drypetis roxburghi* (Wall) Hurus.
 ड्रायपेटीस रोकसबुधी.
 पर्याय- (*Putranjiva roxburghii*. Wall.
 पुत्रंजीव रोकसबुधीआइ.)
 कुटुंब - घात्रीकुल Euphorbiaceae एउफॉर्बीआसी.

३१३. इङ्गुदी

- संस्कृत - इङ्गुदी, तापसद्रुम.
 हिंदी - हिंगोट, हिंगन, इंगुवा.
 गुजराती - इंधोरियो.
 मराठी - हिंगण.
 लेटीन - *Balanites aegyptiaca* (Linn.) Del.
 बालानीटेस आएजिप्टीआका.
 कुटुंब - Simarubaceae सीमारुबासी.

३१४. जिङ्गिनी

- संस्कृत - जिङ्गिनी, गुडमञ्जरी, जिङ्गुधी.
 हिंदी - जिंगना, जिंगन.

(૧૧૬)

- ગુજરાતી - મવેડી, મોયળો.
 મરાઠી - મોયી, મુયી.
 લેટીન - *Lannea coromandelica* (Hontt.) Merr.
 લાન્નેઆ કોરોમાન્ડેલીકા.
 કુટુંબ - Anacardiaceae આનાકાર્ડીઆસી.

૩૧૫. તમાલ*

- સંસ્કૃત - તમાલ, તાપિચ્છ, નીલતાલ, નીલધ્વજ.
 હિંદી - તમાલ.
 ગુ. મ. - તમાલ.
 ઇંગ્લીશ - Indian gamboge tree ઇન્ડિઅન ગામ્બોજ ટ્રી.
 લેટીન - *Garcinia morella* Desr. ગાર્સીનીઆ મોરેલ્લા.
 કુટુંબ - Guttiferae ગુટ્ટીફેરી.

૩૧૬. તૂળી

- સંસ્કૃત - તૂળી.
 હિંદી - તુન, તુન, તૂની, મહાનિમ.
 ગુજરાતી - તૂળી.
 મરાઠી - તૂળી, કુરક, મહાનિમ્બ.
 ઇંગ્લીશ - Toon tree, Toona તૂન, Singapore Cedar
 સિંગાપોર સીડર, Sandle neem સેંડલ નીમ.
 લેટીન - *Toona ciliata* Roem ટુના સીલીઆટા.
 પર્યાય *Cedrela toona* Roxb. સીડ્રેલા તૂના.
 કુટુંબ - Meliaceae મેલિઆસી, નિમ્બકુલ.

* તમાલપત્ર આવેછે તે તમાલ નું લેટીનનામ *Cinnamomum tamala* Nees & Eberm. સીન્નામોમુમ તમાલા છે. ઉપરોક્ત તમાલ સંસ્કૃત સાહિત્ય નું લાગે છે. ઉપરોક્ત લેટીન નામ કંકુષ્ટ “ ઉસારે રેવન્દ ” નું છે. ગુ. રેવંચીનીનો શીરો. ”

(११७)

३१७. भूर्ज

- संस्कृत - भूर्ज, भूर्जपत्र, लेख्यपत्र, बहुलवल्कल.
हिंदी - भोजपत्र, भूजपत्र, भोजपत्तर.
गुजराती - भूर्जपत्र.
मराठी - भूर्जपत्र.
इंग्लीश - Himalayan Silver Birch. हिमालयन सिल्वर बर्च.
लेटीन - *Betula utilis* D. Don. बेटूला उटिलिस.
कुटुंब - Betulaceae बेटुलेसी.

३१८. पलाश

- संस्कृत - पलाश, वातपोथ, ब्रह्मवृक्ष, समिदूर, किंशुक.
हिंदी - ढाक, पलाश, परास, टेसू, ढाँख, छिडल, छिडाळा.
गुजराती - खाखरो, केसुडो.
मराठी - पळस.
इंग्लीश - Bastard teak बास्टार्ड टीक.
लेटीन - *Butea monosperma* (Lam.) Taub.
बुटेआ मोनोस्पेर्मा.
कुटुंब - Papilionaceae पेपिलीओनासी.

३१९. शालमली

- संस्कृत - शालमली, मोचा, जूलिनी, स्थिरायु, मोचरस (गुंदर).
हिंदी - सेमर, सेमल, सेंवर.
गुजराती - शीमळो.
मराठी - कांटे सांवर, लाल सांवर.
इंग्लीश - Silk Cotton tree सिल्क कॉटन ट्री.
लेटीन - *Bombax ceiba* Linn. पर्याय- बोम्बाक्स सेइबा.
कुटुंब - Bombacaceae बोम्बाकेसी.

(११८)

३२०. कूटशाल्मली

- संस्कृत - कूट शाल्मली.
हिंदी - सफेद सेमल, हतिआन, कटन.
गुजराती - सफेद फूलनो शीमळो.
मराठी - पांढरी सांवर.
इंग्लीश - White Silk cotton tree व्हाइट सिल्क कॉटन ट्री.
लेटीन - *Ceiba pentandra* (Linn.) Gaertn. सेईबा पेटेन्ड्रा
(Syn. *Eriodendron anfractuosum* D. C.
पर्याय एरिओडेन्ड्रोन आनफ्रेक्टुओसुम).
कुटुंब - Bombacaceae बोम्बाकेसी.

३२१. धव

- संस्कृत - धव, धुरन्धर.
हिंदी - घोरा, घौ, धव, धववृक्ष.
गुजराती - धावडा.
मराठी - धावडा, धामोडा, धवल.
इंग्लीश - Axel wood, एक्सेल वुड, Button tree बटन ट्री.
लेटीन - *Anogeissus latifolia* Wall, ex. Bedd.
आनोजेइस्सुस लाटीफोलिआ.
कुटुंब - Combretaceae कोम्ब्रीटासी.

३२२. धन्वन

- संस्कृत - धन्वन, धनुर्वृक्ष.
हिंदी - धामन, धामिन.
गुजराती - धामण.
मराठी - धामणीचा वृक्ष.
लेटीन - *Grewia tiliaefolia* Vahl. ग्रेविआ टिलिइफोलिआ.
कुटुंब - Tiliaceae टीलीआसी.

(११९)

३२३. करीर

- संस्कृत -- करीर, ग्रन्थिल.
हिंदी -- करीर, करील, करेल. । टेंट, टेंटी (ब्रज)
गुजराती -- केरडो, कैर.
मराठी -- नेपती, किरल, सोदद, कैर.
लेटीन -- *Capparis decidua* (Forsk.) dgew.
काप्पारिस डेसीड्युआ.
कुटुंब -- Capparaceae काप्पारासी.

३२४. शाखोट

- संस्कृत -- शाखोटक, खरच्छद, भूतावास.
हिंदी -- सहोरा, सिहोड, सिहोर.
गुजराती -- सररो, कडु (कराडी मारवाड गुजरात).
मराठी -- सहोड, करवती.
लेटीन -- *Streblus asper* Lour. स्ट्रेब्लस आस्पेर.
कुटुंब -- Moraceae मोरासी.

३२५. वरुण

- संस्कृत -- वरुण, सेतु, तित्तशाक, कुमारक, तित्तशाक.
हिंदी -- वरुन, बरना.
गुजराती -- वायवरणो, वरणो. कागडाकेरी (हांसोट)
मराठी -- वायवर्णा, हाडवर्णा.
लेटीन -- *Crataeva nurvala* क्राटेवा नुरवाला Buch-Ham.
var. *nurvala* (पर्याय-O. religious. Hook & Th.)
कुटुंब -- Capparaceae काप्पारासी.

(१२०)

३२६. कुम्भी

- संस्कृत - कुम्भी.
हिंदी - कुम्भी.
गुजराती - कुंभी, वापुंभा.
मराठी - कुम्भा.
लेटीन - *Careya arborea* Roxb. कारेया आर्बोरेआ.
कुटुंब - *Lecythidaceae* लेसीथीडासी.

३२७. मोक्षक (श्वेत)

- संस्कृत - मोक्षक, क्षारश्रेष्ठ, गोलिह, क्षारवृक्ष.
हिंदी - मोखा, एकसिरा.
गुजराती - नकटीतुं झाड, मोखो.
मराठी - मोखाडा.
लेटीन - *Schrebera swietenoides* Roxb.
स्क्रेबेरा स्वीटेनीओइडीस.
कुटुंब - *Oleaceae* ओलिआसी.
कृष्णमोक्षक - *Cassine glauca* कासीने ग्लोका.
कुटुंब - *Celastraceae* सिलेस्ट्रासी.

३२८. शमी

- संस्कृत - शमी, शक्तुफला, केशहन्त्री, लक्ष्मी, शमीर.
हिंदी - छोंकर, शमी, छिकुर.
गुजराती - खीजडो, समडी, खीजडी.
मराठी - शमी.
लेटीन - *Prosopis cineraria* (Linn.) Macbr.
प्रोसोपीस सीनेरारीआ.
कुटुंब - *Mimosaceae* माइमोसीसी.

(१२१)

३२९. सप्तपर्ण

- संस्कृत -- सप्तपर्ण, शारद, विशालत्वक्, विषमच्छद.
हिंदी -- सतौना, सतवन, छतिवन, सतिवन, छितवन.
गुजराती -- सातवण, सप्तपर्ण.
मराठी -- सातवीण.
लेटीन -- *Alstonia scholaris* (Linn.) R Br.
आल्सटोनिआ स्कोलारिस.
कुटुंब -- Apocynaceae आपोसीनासे.

३३०. तिनिश

- संस्कृत -- तिनिश, स्यन्दन, नेमी, रथद्रु.
हिंदी -- सानन, पानन, सन्दन.
गुजराती -- तणछ.
मराठी -- तिमस.
इंग्लीश -- Chariot tree चेरिअट ट्री.
लेटीन -- *Ougeinia oogeinensis* (Roxb.) Hochr.
औजेनिआ ओजेइनेन्सीस.
कुटुंब -- Papilionaceae पापीलिओनासी.

३३१. शाकवृक्ष

- संस्कृत -- भूमीसह, द्वारदा, वरदारु, खरच्छद, बलेसार.
हिंदी -- सागीन, सागवन, सागुवान.
गुजराती -- साग.
मराठी -- सागवान.
इंग्लीश -- Teak tree टीक ट्री.
लेटीन -- *Tectona grandis* Linn. f. टेक्टोना ग्रान्डीस.
कुटुंब -- Verbenaceae वर्बेनासी.

(१२२)

३३२. आम्र

- संस्कृत — आम्र, चूत, रसाल, सहकार, पिकवल्लभ.
हिंदी — आम, आंव.
गुजराती — आंवो.
मराठी — आम्बा.
इंग्लीश — Mango tree, मांगो ट्री—Spring tree स्प्रिंग ट्री.
Cuckoo's joy कुकूज जॉय.
Cupid's favourite क्युपीड फेवरीट.
लेटीन — *Mangifera indica* Linn. मांगीफेरा इंडिका.
कुटुंब — Anacardiaceae आनाकार्डीआसी.

३३३. आम्रातक

- संस्कृत -- आम्रातक, कपीतन, आम्रात.
हिंदी — अम्बाडा, अमडा, अमरा, आमडा.
गुजराती — अंबेडी, अंबाडा.
मराठी — अम्बाडा.
इंग्लीश — Indian Hog plum इंडियन हॉग प्लम.
Wild mango वाइल्ड मेंगो Bile tree बाइल ट्री
Treveller's delight ट्रावेलर्स डिलाइट.
लेटीन — *Spondias pindate* (Linn. f.) Kurz.
स्पोंडीआस, पिण्डाटा.
पर्याय *Spondias mangifera* Willd.
स्पोंडीआस मांजीफेरा.
कुटुंब — as above.

३३४. कोशाम्र

- संस्कृत — कोशाम्र, कृमिवृक्ष.
हिंदी — कोशम्भ, कुसुम, कोसम.

(१२३)

- गुजराती - कोसीम, कोसीम्ब.
 मराठी - कोसिंब.
 इंग्लीश - Ceylon oak सीलोन ओक.
 लेटीन - *Schleichera oleosa* (Lour.) Oken-
 स्कल्ईचरा ओलीओझा.
 कुटुंब - Sapindaceae सापीन्डासी.

३३५. पनस

- संस्कृत - पनस, कण्टाकिफल, पलस.
 हिंदी - कच्हर, कटहल, कठैल.
 गुजराती - फणस.
 मराठी - फणस.
 इंग्लीश - Jack fruit जैक फ्रूट ट्री.
 लेटीन - *Artocarpus heterophyllus* Lam.
 आर्टोकार्पुस हेटेरोफायलस.
 कुटुंब - Moraceae मोरासीई.

३३६. लकुच

- संस्कृत - क्षुद्रपनस, लिकुच, दहु.
 हिंदी - बडहर (ल), बरहर, बरहल.
 गुजराती - लकुच.
 मराठी - बोटांबा.
 इंग्लीश - Monkey jack मंकी जैक.
 लेटीन - *Artocarpus lakoocha* Roxb. आर्टोकार्पुस लाकूचा
 कुटुंब - as above.

३३७. कदली

- संस्कृत - कदली, मोचा, रम्भा, वारणा.
 हिंदी - केला, कदली, केरा.

(१२४)

- गुजराती - केळ, केळां.
 मराठी - केळ.
 इंग्लीश - Plantain प्लान्टेन, Banana बनाना.
 लेटीन - *Musa paradisiaca* subsp. मुसा पाराडीसीयाका
 सबस्प.
 कुटुंब - Musaceae मूसासी.

३३८. चिर्भिट

- संस्कृत - चिर्भिट.
 हिंदी - फूट, फूंट.
 गुजराती - चीमडुं, चीमडी.
 मराठी - फूट.
 लेटीन - *Cucumis melo* L. var. *culta* Royle *momordica*
 Roxb. (पर्याय *Cucumis* कुकुमीस मोमोर्डिका.)
 कुटुंब - Cucurbitaceae कुकुबीटासी.

३३९. नारिकेल

- संस्कृत - नारिकेल, रक्धफल, तृणराज, सदाफल.
 हिंदी - नारियल, नरियल, गरी, गिरी.
 गुजराती - नारियेळ, (फल) नारियेळी.
 मराठी - नारळी, नारळ, माड.
 इंग्लीश - Coconut कोकोनट.
 लेटीन - *Cocos nuciferu* Linn. कोकोस नूसिफेरा.
 कुटुंब - Palmae पामी.

३४०. कालिन्द

- संस्कृत - कालिङ्ग, कालिन्द, कृष्णबीज.
 हिंदी - तरबूज, तरबूजा.

(१२५)

- गुजराती - तडबूच.
 मराठी - कलिंगड.
 इंग्लीश - Water melon वॉटर मेलन.
 लेटीन - *Citrullus vulgaris* Schrad. सीट्रुलस बुल्गारीस.
 Syn. *Citrullus lanatus* Mats & Nakai
 सीट्रुलस लानाटुस.

- कुटुंब - Cucurbitaceae कुकुरबिटासी.

३४१. खर्बूज

- संस्कृत - खर्बूज, दशाङ्गुल.
 हिंदी - खरबूज, खरबूजा, चिबुड.
 गुजराती - साकरटेटी, सक्करटेटी.
 मराठी - खरबुज.
 इंग्लीश - Melon मेलन.

३४२. त्रपुस

- संस्कृत - त्रपुस, सुधावास, कण्टकीफल.
 हिंदी - खीरा, बालम खीरा.
 गुजराती - काकडी.
 मराठी - तौसे.
 इंग्लीश - Cucumber कुकुम्बर.
 लेटीन - *Cucumis sativus* Linn. कुकुमस साटीवस.
 कुटुंब - Cucurbitaceae कुकुरबिटासी.

३४३. गुवाक, पूग

- संस्कृत - पूगफल, पूगी,
 हिंदी - सुपारी, सोपारी, सुपाडी, कसेली.
 गुजराती - सोपारी.

(१२६)

- इंग्लीश - Betel nut Palm बिटल नट पाम.
 लेटीन - *Areca catechu* Linn आरेका काटेचू.
 कुटुंब - Palmae पामी.

३४४. ताल

- संस्कृत - ताल, तृणराज.
 हिंदी - ताड, ताल, तार.
 गुजराती - ताड.
 मराठी - ताड.
 इंग्लीश - Palmyra palm पामीरा पाम.
 लेटीन - *Borassus flabellifer* Linn. बोरास्सुस फ्लाबेल्लीफेर.
 कुटुंब - as above.

३४५. कपित्थ

- संस्कृत - कपित्थ, दधित्थ, दधिफल, दन्तशठ.
 हिंदी - कैथ, कैत, कैथा.
 गुजराती - कोठी (वृक्ष) कोठुं फल.
 मराठी - कंवठ.
 इंग्लीश - Wood apple वुड एपल.
 लेटीन - *Feronia elephantum* Corr. फेरोनिया एलेफेन्टुस.
 Syn. *Feronia limonia* (Linn.) Swingle.
 फेरोनिया लीमोनीया.
 कुटुंब - Rutaceae रूटासी.

३४६. नागरङ्ग

- संस्कृत - नारङ्ग, नागरङ्ग, त्वक्सुगंध, मुखप्रिय.
 हिंदी - नारंगी, संतरा, संत्रा.

(१२७)

- गुजराती - नारंगी, संत्री.
 मराठी - नारिंग, संत्रा.
 इंग्लीश - Orange ऑरेन्ज.
 लेटीन - *Citrus reticulata* Blanco सीट्रुस रेटिकुलाटा.
 कुटुंब - as above.

३४७. तिन्दुक

- संस्कृत - तिन्दुक, रूक्षर्जक, कालस्कन्ध.
 हिंदी - तेंदु, गाव, गाम.
 गुजराती - टिंबरवो, टींबरु.
 मराठी - टेंबुरणी.
 इंग्लीश - Gaub Persimon गॉब पर्सिमॉन.
 लेटीन - *Diospyros embryopteris* Pers.
 डीओस्पीरोस एम्ब्रीओप्टेरीस.
 कुटुंब - Ebenaceae एबेनासी.

३४८. विषतिन्दुक

- संस्कृत - कुपीलु, काकतिन्दुक, विषतिन्दुक.
 हिंदी - कुचला, कुचिला.
 गुजराती - झरे कचोलुं.
 मराठी - काजरा.
 इंग्लीश - Poison nut tree पोइज़न नट ट्री.
 Nuxvomica नक्सवोमिका.
 लेटीन - *Strychnos nux-vomica* Linn.
 स्ट्रीकनोस नुक्स वॉमीका.
 कुटुंब - Loganiaceae लोगानीआसी.

(१२८)

३४९. जम्बू

- संस्कृत - राजजम्बू, फलेन्द्रा.
हिंदी - बडीजामुन, फरेन्द्र, राजजामुन.
गुजराती - जंबु, जंबके, रायजंबो.
मराठी - जाम्बूल.
इंग्लीश - Jambul tree जाम्बुल ट्री.
लेटीन - *Syzygium cumini* (L) Sheels
सीजीजिउम कूमिनी.
(पर्याय- *Eugenia jambolana* Lam.)
एउजेनिआ जंबोलाना.
कुटुंब - Myrtaceae मीर्टासे.

३५०. क्षुद्रजम्बु

- संस्कृत - क्षुद्रजम्बु, नादेयी, जलजम्बुका.
हिंदी - छोटी जामुन, कठ जामुन, वनजामुन.
गुजराती - नानां जांबु.
लेटीन - *Eugenia heyneana* Wall एउजेनिआ हेनेआना.
(पर्याय-*Syzygium heyneanum* Wall eg. Duthie)
सीजीजियम हनीयेनुम.

३५१. राजबदर

- संस्कृत - सौवीर, राजबदर, सौवीर बदर.
हिंदी - उन्नाव.
गुजराती - उन्नाव.
इंग्लीश - Jujub जुजुब.
लेटीन - *Zizyphus sativa* Gaertx (पर्याय- *Z. vulgaris*)
जिजीफुस साटीवा.
कुटुंब - Rhamnaceae रहाम्नासी.

(१२९)

३५२. बदर

- संस्कृत - कोल, बदर.
हिंदी - बेर, बैर, बदर.
गुजराती - बोर, (फल) बोरडी (वृक्ष).
मराठी - बोर, बोरीचे झाड.
इंग्लीश - Plum फ्रुम.
लेटीन - *Zizyphus mauritiana* Lam. जिजीफस मौरीटीआना
(पर्याय - *Z. jujuly* Lam.)
कुटुंब - as above.

३५३ कर्कन्धु

- संस्कृत - कर्कन्धु, क्षुद्रबदर.
हिंदी - छोटे बैर, झडबरे, झडबेर.
गुजराती - चणीबोर.
मराठी - जंगली बोर.
लेटीन - *Zizyphus nummularia* (Burm f.) W. & A.
जिजीफस नुम्मुलारिआ.
कुटुंब - as above.

३५३. प्राचीनामलक

- संस्कृत - प्राचीनामलक, पानीयामलक.
हिंदी - पानीआमला, पानी आंबरा, पनियाला.
मराठी - पान आंबला.
इंग्लीश - Puneala plum पुनेआला फ्रुम.
लेटीन - *Flacourtia cataphracta* Roxb.
फ्लाकूर्टिआ काटाफाक्टा.
पर्याय - *Flacourtia jangomas* (Lour) Ranesst.
कुटुंब - Flacourtiaceae फ्लाकूर्टिआसे. ९

(१३०)

३५५. लवली

- संस्कृत - लवली, सुगन्धमूला.
हिंदी - हरफारेवडी (री), लवली, हरफारौरी.
गुजराती - हरफारेवडी, कांकणां, आंबळां.
मराठी - रायआंबळ.
इंग्लीश - Star gooseberry स्टार गुझबेरी.
Country gooseberry कंट्री गुझबेरी.
लेटीन - *Cicca acida* (Linn.) Merrill (Syn. *Phyllanthus disticus* Muell. पर्याय - फील्लान्थुस डिस्टिकुस).
कुटुंब -- Euphorbiaceae एउफोर्बीआसे.

३५६. करमर्द

- संस्कृत - करमर्द, सुषेण.
हिंदी - करौंदा, करौंदा.
गुजराती - करमदी (वृक्ष) करमदां (फल)
मराठी - करंवदा.
लेटीन - (*Carissa carandas* auct. कारिस्सा कारांडास.)
(*Carissa congesta* Wt. कारीसा कोन्जेस्टा)
कुटुंब - Apocynaceae आपोसीनासी.

३५७. करमर्दिका

- हिंदी - करौंदी.
गुजराती - नानी करमदी.
ले. कुटुंब - same as above.

(१३१)

३५८. प्रियाल

- संस्कृत - प्रियाल, चार.
हिंदी - चिरौंजी, चिरौंजी बीज. प्रियाल, पियार (वृक्ष)
गुजराती - चारोली.
मराठी - चारोळी.
इंग्लीश - Cuddaph almond कुडुपा आलमंड.
लेटीन - *Buchanania latifolia* Roxb.
(पर्याय - *Buchanania lanzan* Spr. Syn.
बूकानानिया लंजान.)
कुटुंब - आम्रकुल *Anacardiaceae* आनाकार्डीआसे.

३५९. राजादन

- संस्कृत -- राजादन, फलाध्यक्ष, क्षीरिका.
हिंदी - खिरनी, खिनी.
गुजराती - रायण (वृक्ष) रायणां (लीलां फल) रायण कोकडी.
(सुकां फल)
लेटीन - *Mimusops hexandra* Roxb.
मीमूसॉप्स हेक्सेन्ड्रा.
(Syn. *Manilleara hexandra* Dub.)
कुटुंब - Sapotaceae सापोटासे.

३६०. विकंकत

- संस्कृत - स्रुवावृक्ष, स्वादुकण्टक, विकङ्कत, यज्ञवृक्ष, कण्टकी.
हिंदी - कंटाई, बिलंगरा, कंजू.
गुजराती - वीकळो.
मराठी - बेइकल काकरे.
इंग्लीश -- Governor's plum गवर्नर्स प्लम.

(१३२)

लेटीन - *Flacourtia indica* (Burm. f. Men.

फ्लाकूर्तिआ इन्डिका.

(पर्याय-- *F. rosmontchi*. L. Her)

कुटुंब - *Flacourtiaceae* फ्लाकूर्टिएसी.

३६१. पद्मबीज

संस्कृत - पद्मबीज.

हिंदी - कमलगट्टा, कमलके बीज.

गुजराती - कमलकाकडी, पवडी.

मराठी - कमळाचे बीज, कमलाक्ष.

इंग्लीश - Lotus seed लोटस सीड.

कुटुंब - कमलकुल.

३६२. मखान्न

संस्कृत -- मखान्न, पानीयफलं.

हिंदी - मखाना, मखान्ना.

गुजराती -- मखाणा.

मराठी - मखाणे, मकाणे.

इंग्लीश - Gorgon fruit जॉर्गन फ्रुट. Fox nut फॉक्स नट.

लेटीन -- *Euryale ferox* Salisb. उरीएल फेरोक्स.

कुटुंब - कमलकुल Nymphaeaceae निम्फिआसी.

३६३. शृङ्गाटक

संस्कृत -- शृङ्गाटक जलफल, त्रिकोणफल.

हिंदी - सिंघाडा (रा.), सिंहाडा (रा.).

गुजराती - शींघोडा.

मराठी - शिंघाडे, शेगाडा.

इंग्लीश - Water chestnut वॉटर चेस्टनट.

Water caltrops वॉटर कॅलट्रोप्स.

(१३३)

- लेटीन -- *Trapa natans* Roxb. var. *bispinosa* (Roxb.)
Makino, ट्रापा नाटान्स.
कुटुंब -- Trapaceae ट्रापासी.

३६४. कुमुदबीज

- संस्कृत -- कुमुद बीज, कैरविणी फल.
हिंदी -- बरो, धंधोल केदाने, भटवेरा, भेटवेरा.
गुजराती -- पोयणानां बीज, धीतेलां.
लेटीन -- कुल, same as कमल.

३६५. मधूक

- संस्कृत -- मधूक, गुडपुष्प, मधुस्रव, वानप्रस्थ, मधुष्ठील.
हिंदी -- महुआ, महुवा.
गुजराती -- महुडानां झाड महुडो. महुडां (पुष्प) डोळीओ (फळ)
मराठी -- मोहडा.
इंग्लीश -- Mahua tree महुआ ट्री.
लेटीन -- *Madhuca indica* Gmel माधूका इंडिका.
पर्याय (*Bassia latifolia* Roxb.)
बारसीआ लाटीफोलिया
Indian butter tree इंडियन बटर ट्री.
कुटुंब -- Sapotaceae सापोटासे.

३६६. जलमधूक

- हिंदी -- जलमहुआ
मराठी -- जलमोहा
लेटीन -- *Bassia longifolia* Linn. बारसीआ लोंगीफोलिया.
कुटुंब -- as above

(१३४)

३६७. परुषक

संस्कृत	- परुषक.
हिंदी	- फालसा.
म. गु.	- फालसा.
लेटीन	- <i>Greevia asiatica</i> Linn. ग्रेविया आसीआटीका.
कुटुंब	- Tiliaceae टिलियासी.

३६८. तूत

संस्कृत	- तूत, तूल.
हिंदी	- सहतूत, शाहतूत.
गुजराती	- सेतुर.
मराठी	- तूते.
इंग्लीश	- Mulberry मलबेरी.
लेटीन	- <i>Morus alba</i> Linn. मोरुस आल्बा.
कुटुंब	- Moraceae मोरासी.

३६९. दाडिम

संस्कृत	- दाडिम, करक, दन्तबीज.
हिंदी	- अनार, दाडिम.
गुजराती	- दाडम.
मराठी	- डालिम्ब.
इंग्लीश	- Pomegranate पोमेग्रेनेट.
लेटीन	- <i>Punica granatum</i> Linn. पुनिका ग्रानेटुम
कुटुंब	- Punicaceae पुनिकासी.

३७०. श्लेष्मातक

संस्कृत	- बहुवार, शेलु, श्लेष्मातक, पिच्छिल, भूतवृक्ष.
हिंदी	- लिसोडा, लिसोरा.

(१३५)

- गुजराती — गुदो (वृक्ष) गुंदां (फल).
 मराठी — भोंकर.
 इंग्लीश — Sebestan सेवेस्टान.
 लेटीन — *Cordia dichotoma* Forst.
 कोर्डिआ डीकोटोमा. (पर्याय—*Cordia myxa* auct)
 कुटुंब — Boraginaceae बोराजिनासी.

३७१. कतक

- संस्कृत -- कतक, पयःप्रसादिनी.
 म.गु.हिं. — निर्मली.
 इंग्लीश — Clearing nut क्लीअरींग नट.
 लेटीन — *Strychnos potatorum* Linn. स्ट्रीक्नॉस पोटाटोरुम.
 कुटुंब — Loganiaceae लोगानिआसी.

३७२. द्राक्षा

- संस्कृत — द्राक्षा, मृद्रीका, हारहूरा, गोस्तनी.
 [गोस्तनी. ' मुनक्का ' अबीजा. ' किसमिस ']
 हिंदी — दाख, मुनक्का, अंगूर.
 गुजराती — द्राक्ष, किसमिस.
 मराठी — अंगूर, द्राक्ष.
 इंग्लीश — Grapes ग्रेप्स.
 लेटीन — *Vitis vinifera* Linn. विटिस विनिफेरा.
 कुटुंब -- Vitaceae विटासी.

३७३. खजूर

- संस्कृत -- खजूरी, स्वादुमस्तका, पिण्डी.
 हिंदी — खजूर, खिजूर, देशी खजूर.
 गुजराती — खजूरी (वृक्ष) खजूर (फल)

(१३६)

- मराठी - शिन्दी, खजूर.
 इंग्लीश - Date palm डेट पाम.
 लेटीन - *Phoenix dactylifera* Linn. फीनीक्स डाक्टिलीफेरा.
 कुटुंब - Palmeae पामी.

३७४. खारेक

- संस्कृत - पिण्ड खर्जूर, मुलेमानी खर्जूर.
 हिंदी - पिंड खजूर, छुहारा, छोहारा.
 गुजराती - खारेक.
 मराठी - खारीक.
 इंग्लीश - Date palm डेट पाम.
 लेटीन - *Phoenix dactylifera* Linn. फीनीक्स डाक्टिलीफेरा.
 कुटुंब - as above.

३७५. देशी खजूरी

- इंग्लीश - Toddy palm of India टॉडी पाम ऑफ इण्डिया.
 लेटीन - *P. sylvestris* Linn. फीनीक्स सील्वेस्ट्रीस.
 [गुजरातमां नीरो आ वृक्षमांथी बने छे. एनां फल खवात नथी. खजूर आपणे त्यां परदेशथी आयात थायछे.]

३७६. बाताद

- संस्कृत - वाताद, नेत्रोपमफला, वातवैरी.
 हिंदी - बादाम, बदाम.
 गु. म. - बदाम.
 इंग्लीश - Almond आल्मोंड
 लेटीन - *Prunus amygdalus* Batsch फ्रुस आमीग्डालुस.
 कुटुंब - Rosaceae रोजासी.

(१३७)

३७७. सेव

संस्कृत	— सेव, सिञ्चितिका फल.
हिंदी	— सेव.
गु. म.	— सफरचंद.
इंगलीश	— Apple एपल.
लेटीन	— <i>Pyrus malus</i> Linn. पीरुस मालुस.
कुटुंब	— As above.

३७८. नाशपाती

संस्कृत	— अमृतफलम्, नाशपाती, टङ्क.
हिंदी	— नाशपाती.
गुजराती	— नाशपाती.
मराठी	— नास्पती.
इंगलीश	— Pear पीअर.
लेटीन	— <i>Pyrus communis</i> Linn. पीरुस कॉम्युनीस.
कुटुंब	— as above.

३७९. पीलु

संस्कृत	— पीलु, गुडफल, ससी, शीतफल.
हिंदी	— पीलु-छोटापीलु, खरजाळ.
गुजराती	— पीलु, खारीजार.
मराठी	— पिलु.
लेटीन	— <i>Salvadora persica</i> Linn. साल्वाडोरा, पर्सिका.
कुटुंब	— Salvadoraceae साल्वाडोरासी.
वृद्धपीलु	— बडापीलु (हिं.) मीठीजार, पीलु, (गु.) <i>Salvadora oleoides</i> Decne. साल्वाडोरा ओलिओइडीस.

(१३८)

३८०. अक्षोट

- संस्कृत - अक्षोट, कर्पराल, शैलभव, पीलु.
हिंदी - अखरोट, अक्षोट, पहाडी पीलु.
गुजराती - अखरोट.
मराठी - अक्रोड.
इंग्लीश - Walnut वॉलनट.
लेटीन - *Juglans regia* Linn. जुगलंस रेगिआ.
कुटुंब - Juglandaceae जुगलंडासी.

३८१. जंगली अखरोट

Aleurites moluccana Willd.

आल्युरीटस मॉलुक्काना.

- कुटुंब - Euphorbiaceae एउफोर्विआसी.

३८२ बीजपूरक

- संस्कृत - बीजपूर, फलपूरक.
हिंदी - बिजोरा नींबू, तुरंज.
गुजराती - बीजोरु.
मराठी - महालुङ्ग.
इंग्लीश - Citron सीट्रोन.
लेटीन - *Citrus medica* Lion. सीट्रुस मेडिका.
कुटुंब - Rutaceae रुटासी.

३८३. मातुलुङ्ग

- संस्कृत - मातुलुङ्ग, मधुकर्कटी.
हिंदी - चकोतरा, महानिंबू.
गुजराती - पपनस, चकोतरु.

(१३९)

- मराठी - पोपनस.
 इंग्लीश - Shaddock शॅडॉक. Pummelo पुम्मेलो.
 लेटीन - *Citrus decumana* Linn. सीटुस डेकुमाना.
 कुटुंब - as above.

३८४. जम्बीर

- संस्कृत - जम्बीर, जम्भ, जम्मीर, दन्तशठ.
 हिंदी - जमीरीनीबू, बडानीबू, पहाडी कागजी.
 गुजराती - गोदडिया लिंबु.
 मराठी - इडलिंबु.
 इंग्लीश - Lemon लेमन.
 लेटीन - *Citrus limon* Linn. सीटुस लीमोन.
 कुटुंब - as above.

३८५. निंबू

- संस्कृत - निम्बू, निम्बूक.
 हिंदी - कागजीनीबु, नींबू.
 गुजराती - कागदीलींबु, लींबु.
 मराठी - लिंबु.
 इंग्लीश - Lime लाइम.
 लेटीन - *Citrus medica var acida* Linn. सीटुस मेडिका.
 कुटुंब - as above.

३८६. मिष्ट निम्बू फलम्

- संस्कृत - मिष्ट निम्बू.
 हिंदी - मीठा निम्बू, शरबती नींबू.
 गुजराती - मीठा लिम्बू.
 मराठी - साखर लिंबू.

(१४०)

- इंग्लीश - Sweet lime स्वीट लाइम.
 लेटीन - *Ci rus limettoides* Tanaka सीटूस लिमेट्टीओइडेस.
 कुटुंब -- as above.

३८७ मोसंबी

- हिं.गु.म. - मोसंबी.
 इंग्लीश - Mozambique orange मोझंबीक ओरेन्ज.
 Sweet orange स्वीट ओरेन्ज
 लेटीन - *Citrus sinensis* (Linn.) Osbeck
 सीस्टूस सीनेन्सीस.
 कुटुंब -- as above.

३८८. कर्मरङ्ग

- संस्कृत - कर्मरङ्ग.
 गु. हिं. - कमरख.
 मराठी - करमळ, कर्मर.
 इंग्लीश - Carambola करम्बोला.
 लेटीन - *Averrhoa carambola* Linn. आवरहोआ काराम्बोला
 कुटुंब - *Averrhoaceae* आवरहोआसी.

३८९. अम्लिका

- संस्कृत - अम्लिका, चिञ्चा, चिञ्चिका.
 हिंदी - इमली.
 गुजराती - आंबली.
 मराठी - चिञ्च.
 इंग्लीश - Tamarind टेमेरिन्ड.
 लेटीन - *Tamarindus indicus* Linn. टामारीन्डुस इंडिकुस.
 कुटुंब - *Caesalpinaceae* सेसाल्पीनीआसी.

(१४१)

३९०. तिन्तिडी

- संस्कृत - तिन्तिडीका.
हिं. गु. - समाकदाना.
लेटीन - *Rhus parviflora* Roxb. रहसु पार्वीफ्लोरा.
कुटुंब - आम्रकुल *Anacardiaceae* आनाकार्डीआसी.

३९१. अम्लवेतस

- संस्कृत - अम्लवेतस, शतवेधि.
हिंदी थैकल - *Garcinia pedunculata* Roxb.
गार्सिनिआ पेडुन्कुलाटा.
कुटुंब - *Guttifereae* गुट्टीफेरी.
(बजारमां जे झुडीओ बेचायछे ते आयी भिन्न छे.)

३९२. वृक्षाम्ल

- संस्कृत - वृक्षाम्ल.
हिं. गु. - कोकम.
मराठी - अमसूल, कोकम, रतांबि, भिरंड, बीरुंड.
इंग्लीश - Kokam butter tree. कोकम बटर ट्री.
लेटीन - *Garcinia indica* Choisy गार्सिनिआ इंडिका
कुटुंब - as above

३९३. बोल

- संस्कृत - बोल, गन्धरस, गोपरस.
म.हिं.गु. - बोल, हीराबोल.
इंग्लीश - Myrrh मीर्ह.
लेटीन - *Commiphora myrrha* Engl. कोम्मीफोरा मीर्रहा.
(Syn. *Balsamodendron myrrha* T. nees.
बाल्सामोडेन्ड्रॉन मीर्रहा).
कुटुंब - गुग्गलकुल *Burseraceae* बुर्सेरासे.

(१४२)

३९४. कङ्कुष्ठ

संस्कृत - स्वर्णक्षीरी निर्यास, कंकुष्ठ. काश्मीर-हिरवी.

लेटीन -- *Euphorbia thomsoniana* Boiss.

एउफोर्बिआ थोम्सोनीआना.

कुटुंब - Euphorbiaceae एउफोर्बीआसे.

[आना प्रतिनिधितर्रीके आसे “ उस्तरे खेन्द ” वा. “ रेवंचिनी शीरो ”. अंग्रेजी- Gamboge -- गेम्बोज वपरायछे. परन्तु रेवन्दचीनी (*Rheum emodii*) नो उसारा (सत्त्व) आ नथी.]

३९५. रेवंदचीनी

संस्कृत - पीतमूला, अम्लपणी.

हिंदी - रेवन्दचीनी.

गुजराती - रेवंचीनी.

इंग्लीश - Rhubarb रुबार्ब.

लेटीन - *Rheum emodi* Wall. र्हिउम एमोडी.

कुटुंब -- Polygonaceae पोलिगोनासे.

३९६. वत्सनाभ

संस्कृत - वत्सनाभ, विष, क्ष्वेड.

हिंदी - विष, मीठा विष, वच्छनाग, वचनाग, तेलिया विष.

गुजराती - वच्छनाग. तेलिया बेछनाग, सींगडीओ वच्छनाग.

मराठी - वचनाग.

इंग्लीश - Aconite अँकोनाइट.

लेटीन - *Aconitum ferox* Wall, आकोनीटुम फेरोक्स.

कुटुंब - Ranunculaceae रानुनकुलासे.

(१४३)

३९७. शृङ्गिक विष

A. chasmanthum stapf ex. Holmes.

आकोनीटुम चास्मांथुम.

कुटुंब - as above

३९८. शालि

संस्कृत -- शालि, व्रीहि, षष्टिक.

हिंदी - चावल, धान.

गुजराती - डांगर, डांगरे, भात, चोखा.

मराठी -- तांदूल, भात.

इंग्लीश - Rice राइस, Paddy पड़ी.

लेटीन -- *Oryza sativa* Linn. ओरीजा साटिवा.

कुटुंब - Gramineae ग्रामिनी.

३९९ यव

संस्कृत - यव.

हिंदी - जव, जो, जौ.

गुजराती - जव.

मराठी - जव.

इंग्लीश - Barley बारली.

लेटीन - *Hordeum vulgare* Linn. होडेंउम बुल्गारे.

कुटुंब - as above.

४००. गोधूम

संस्कृत - गोधूम.

हिंदी - गेहूं.

गुजराती - घउ.

(१४४)

- मराठी - गहू.
 इंग्लीश - Wheat व्हीट.
 लेटीन - *Triticum aestivum* Linn. ट्रीटीकुम एइस्टीवुम.
 कुटुंब - as above.

४०१. मुद्ग

- हिंदी - मूंग, मुंग.
 गुजराती - मग.
 मराठी - मूग, हिरवे मूग.
 इंग्लीश - Green gram ग्रीन ग्राम.
 लेटीन - *Vigna radiata* (Linn.) Verdcourt. Roxb.
 विग्ना राडिआटा.
 (Syn. *Phaseolus aureus* फेसिओलस आउरेउस.)
 कुटुंब - Leguminosae लागुमीनोसी.

४०२. माष

- हिंदी - उडद, उडिद, उरद, उर्दी.
 गुजराती - अडद.
 मराठी - उडीद.
 इंग्लीश - Black gram ब्लॅक ग्राम.
 लेटीन - *Phaseolus mungo* Linn. फेसेओलस मुंगो.
 कुटुंब - as above.

४०३. राजमाष

- हिंदी - राजमाष, चौरा, लोबिया.
 गुजराती - चौळा.
 मराठी - चवळया, अळसंदे.
 इंग्लीश - Chinese beans चाइनीझ बीन्स. Cowpea काउपी.

(१४५)

- इंग्लीश - Chinese beans, चाइनीझ बीन्स,
Cow Pea काऊ पी, Black eye Pea. ब्लैक आई पी.
Chowlie चौली. Jerusalem Pea, जेरुसलेम पी.
Marble Pea, मार्बल पी. Yard long Bean,
यार्ड लॉग बीन.
लेटीन - (*Vigna caliang* विग्ना काटिआंग.)
(*Vigna unguiculate* Walp. subep. cylindriv
Eseltive.)
कुटुंब - as above.

४०४. निष्पाव

- संस्कृत - श्वेतशिम्विक, वल्ल, राजशिम्वि, निष्पाव.
हिंदी - निष्पाव, भटवासु, वल्लार, सेम.
गुजराती - वाल.
मराठी - पावटे, वाल.
इंग्लीश - Flat bean फ्लैट बीन. Hyacinth Bean.
लेटीन - *Lablab purpurens* Sw. लाबलाब परपुरिआ (Syn.
Dolichos lablab, डोलीकॉस लाबलाब).
कुटुंब - as above.

४०५. मकुष्ठ

- हिंदी - मोठ, मोर.
गुजराती - मठ.
मराठी - मटक्या, मठ
इंग्लीश - Aconite-leaved kidney bean अकॉनाइट लीव्ड
कीडनी बीन. Dew Bean Moth Bean ड्यू बीन
मोथ बीन.

(१४६)

लेटीन - *Vigna aconitifolium* (Jacq.) Verdoom.

वीग्ना आकोनीटीफो.लेउम.

कुटुंब - as above.

४०६. मसूर

संस्कृत - मंगल्यक, मसूर, मङ्गल्या.

हिंदी - मसूर, मसूरक, मसूरी.

गुजराती - मसूर.

मराठी - मसुर.

इंग्लीश - Lentil लेंटिल.

लेटीन - *Lens culinaris* Medio लेन्स कुलीनारीस.

कुटुंब - as above

४०७. आढकी

संस्कृत - आढकी, तुपरी, शणपुष्पिका.

हिंदी - अरहर, अरहड, रहर, रहड, तूर.

गुजराती - तुवेर, तुवेर दाळ.

मराठी - तुरी, तूर.

इंग्लीश - Pigeon Pea पीज्यन् पी. Red gram रेड ग्राम,
Cadjan pea, Congo Bean, no-eye-pea,
Congo pea, Dal

लेटीन - *Cajanus cajan* (Linn) Millsp. काजानुस कजान

कुटुंब - as above.

४०८. चणक

संस्कृत - हरिमन्य, सकलप्रिय, चणक.

हिंदी - चने, छोया, रहिला, बूट.

(१४७)

- गुजराती - चणा.
 मराठी - हरवरा, चणें.
 इंग्लीश -- Bengal gram. Gram ग्राम
 Chick Pea चीक पी.
 लेटीन - *Cicer arietinum* Linn. सीसर आरीएटिनुम्.
 कुटुंब as above.

४०९. सतीन

- संस्कृत - सतीन, वतुल, हरेणु.
 हिंदी - मटर, मटूर.
 गुजराती - मटर, वटाणा.
 मराठी - वाटाणे.
 इंग्लीश - Field pea. फिल्ड पी.
 लेटीन - *Pisum sativum* Linn. पीसुम साटिवुम.
 कुटुंब -- as above.

(सतीन - मटर, हरेणु - नाना वटाणा.)

४१०. कलाय

- संस्कृत - कलाय, त्रिपुट, खण्डिक.
 हिंदी - खेंसारी-कसूर, खिसारी.
 गुजराती -- लांग.
 मराठी - लांग.
 इंग्लीश - Chickling Vetch चीकलिंग वेच.
 White Vetch व्हाइट वेच.
 लेटीन -- *Lathyrus sativus* Linn. लाथीरुस साटिवुस.
 कुटुंब - as above.

(१४८)

४११. कुलथ

संस्कृत	- कुलथ
हिंदी	- कुरथी, कुलथी.
गुजराती	-- कळथी.
मराठी	- कुलीय.
इंग्लीश	- Horse gram हॉर्स ग्राम, Madras gram मद्रास ग्राम, Kooltee कुल्टी.
लेटीन	- <i>Dolichos biflorus</i> Linn. डोलीकोस बीफ्लोरस.
कुटुंब	- as above.

४१२. तिल

संस्कृत	-- तिल.
हिंदी	- तिल, तील तिली.
गुजराती	- तल.
मराठी	- तील
इंग्लीश	- Sesame सीसेम, Gingelli जिंजेली.
लेटीन	- <i>Sesamum indicum</i> Linn. सीसामुम इंडिकुम.
कुटुंब	- Pedaliaceae पेडालीआसे.

४१३. अतसी

संस्कृत	- अतसी, उमा, क्षुमा, नीलपुष्पी.
हिंदी	-- तीसी, तिसी, अलसी, मसीना.
गुजराती	- अळसी.
मराठी	- जवस, अलसी.
इंग्लीश	- Flax फ्लैक्स. Linseed लिनसीड.
लेटीन	- <i>Linum usitatissimum</i> Linn. लीनुम उसीटाटीस्सिमुम्.
कुटुंब	- Linaceae लीनासी.

(१४२)

४१४. तोरी

- संस्कृत - तोरी.
हिंदी - तोरी, तोरा, लाही, ताराभीरा, सेओहा, तिउरा.
तरभीरा, टरमेरा.
गुजराती - तरभीरा.
पंजाबी-अस्सु, जंभा, तोरा.
(बंगाली-थेत सरसव.)
इंग्लीश - Rocket salad रॉकेट सलाड.
लेटीन - *Eruca sativa* Mill. एरुका साटिवा.
कुटुंब - Crucifereae कुरुसीफेरे.

४१५. सर्पप

- संस्कृत - सर्पप, सिद्धार्थः कटुस्नेह, भूतनाशन.
हिंदी - सरसों, सरिसो, ससों, सरसों काळी.
गुजराती - सरसव.
मराठी - शिरशी.
इंग्लीश - Rape (रेप) Black mustard ब्लैक मस्टार्ड.
Yellow sarson येलो सरसां.
Indian colza इंडियन कोल्झा.
लेटीन - *Brassica campestris* var *sarson* Prain
ब्रासिका काम्पेस्ट्रीस.
कुटुंब - Crucifereae कुरुसीफेरे.

४१६. राजिका

- संस्कृत - राजी, राजिका, आनुरी, क्षुज्ज निका, तीक्ष्णगंधा.
हिंदी - राई, लाल राई, भाकडा राई.

(१५०)

गुजराती	-	राई.
मराठी	-	मेहरी.
इंग्लीश	--	Mustard मस्टार्ड.
लेटीन	-	<i>Brassica juncea</i> (Linn.) Coss. ब्रासिका जुंसेआ.
कुटुंब	-	as above.

४१७. क्षुद्र धान्य

संस्कृत	--	प्रियङ्गु, कङ्गु, धान्य प्रियंगु.
हिंदी	-	कंगुनी, कगनी, टंगुनी.
गु. म.	-	कांग.
लेटीन	-	<i>Setaria italica</i> P. Beauv. सेटारिआ इटालिका.
कुटुंब	-	Gramineae ग्रामीनी.

४१८. चीनाक

संस्कृत	--	चीनाक, काककङ्गु.
हिंदी	-	चीना, चिन्ना, चैना.
गुजराती	-	चीणो.
मराठी	--	चीणा, चीणें.
इंग्लीश	-	Indian millet इंडियन मीलेट.
लेटीन	-	<i>Panicum miliaceum</i> Linn. पानिकुम मिलिआसेउम
कुटुंब	-	as above.

४१९. श्यामाक

संस्कृत	-	श्यामाक, श्यामक, श्याम, आविप्रिय, तृणबीजोत्तम.
हिंदी	-	सांवा, सावां.
गुजराती	-	सामो.
मराठी	-	जंगली सामा, सामुक.

(१५१)

- इंग्लीश - Japanese Barnyard millet बार्नयार्ड मीलेट.
 लेटीन - *Echinochloa frumentacea* Zink.
 एचिनोच्लोआ फ्रुमान्टेसेआ.
 कुटुंब - as above.

४२०. कोद्रव

- संस्कृत -- कोद्रव, कोरदूप, उदाल.
 हिंदी - कोदो घान, कोदो, कोदव.
 गुजराती - कोदरा.
 मराठी - कोद्र, हरिक, कोद्रु.
 लेटीन - *Paspalum scrobiculatum* Linn.
 पास्पलुम स्क्रोबीकुलाटुम.
 कुटुंब - as above.

४२१. चारुक (शरबीज)

- वंशयवाः, वासनां बीज, } आगळ आवी
 कुसुम्भ बीज - करडी. } गयांछे तेजुओ

४२२. गवेधुक

- संस्कृत - गवेधुका, गवेधुक.
 हिंदी - गरहेडुवा, गरहेडु.
 गु. म. - कसई.
 इंग्लोश - Job's tears जॉब्स टीअर्स. Adlay एडले.
 लेटीन - *Coix lachryma jobi* Linn. कोइक्स लःक्रीमाजोबी.
 कुटुंब - as above.

४२३. नीवार

- संस्कृत - प्रसाधिका, नीवार, तृणान्न.
 हिंदी - तीनि, तीन्नी, जंगली दाल.

(१५२)

- गुजराती — नमारना चोखा.
 मराठी — देवभात.
 लेटीन — *Hogoryza aristata* Nees हीगोरीजा आरिस्टाटा.
 कुटुंब — as above.

४२४. यावनाल

- संस्कृत — यावनाल, जूर्णाह.
 हिंदी — जुआर, ज्वार, जुवार, जवारी.
 गुजराती — जुवार.
 मराठी — जोंधळा, ज्वारी.
 इंग्लीश — Sorgho सोर्घो.
 लेटीन — *Sorghum vulgare* (Linn.) Pers सोर्धुम वुल्गारे.
 कुटुंब — as above.

४२५. शाक (वास्तूक)

- संस्कृत — वास्तूक, शाकराह, क्षारपत्र, यवशाक, गौडवास्तूक.
 हिंदी — बथुआ, बथुवा.
 गुजराती — बथवो, टांको.
 मराठी — चाकवत, चकवत.
 इंग्लीश — Lamb's quarters लेम्बम् क्वार्टर्स.
 लेटीन — *Chenopodium album* Linn.
 चैनोपोडिउम् आलबुम.
 कुटुंब — Chenopodiaceae चैनोपोडीआसी.
 सुगन्धवास्तूक *C. ambrosioides*
 चैनोपोडिउम् आम्ब्रोसीओइडेस.

(१५३)

४२६. उपोदकी

- संस्कृत - पोतकी, उपोदकी, मालवा, अमृतवल्ली.
हिंदी - पोय, पोई.
गुजराती - पोई.
मराठी - मायाळ.
इंग्लीश - Indian spinach. इंडियन स्पीनेच.
लेटीन - *Basella rubra* Linn. बासेल्ला रुब्रा.
कुटुंब - Basellaceae बासेल्लासी.

४२७. तण्डुलीय

- संस्कृत - तण्डुलीय, मेघनाद.
हिंदी - चौलाइका शाक. चौराई, कटेली चवलाई.
गुजराती - कांटालो डांभा.
मराठी - कांटे माठ.
इंग्लीश - Prickly Amaranth प्रीकली एमेरान्य.
लेटीन - *Amaranthus spinosus* Linn.
आमाराथुस स्पीनोसुस.
कुटुंब - Amaranthaceae आमारांयासी.

४२७ अ. मारिष (सफेद मरसा)

- संस्कृत - मारिष, मार्प, बाष्पक.
हिंदी - मरसा.
गुजराती - तांदलजो.
मराठी - माठांची भाजी.
लेटीन - *Amaranthus blitum* var *oleracea* Duthie
आमारांथुस ब्लिटुम, जाति ओलेरासीआ.
कुटुंब - as above.

(१५४)

४२८. लाल मरसा

- हिंदी - लाल मरसा, लाल साग.
 गुजराती - तांदलजो.
 मराठी - माठ.
 लेटीन - *Amaranthus tricolor* Linn. आमारांथुस ट्रीकोलोर.
 कुटुंब - as above.

४२९. पानीय तण्डुलीय

- संस्कृत - जल तण्डुलीय, कच्चट.
 हिंदी - जल चौलाई.
 लेटीन - *Amaranthus species* ? आगारांथुस जाति.

४३०. रामदाना

A. candatus Linn. आमारांथुस कांडाटुस.

४३१. पलंक्या

- संस्कृत - पलंक्या, वास्तुकाकारा, छुरिका.
 हिंदी - पालक शोक, पला.
 गुजराती - पालख.
 मराठी - पालख, पालक.
 लेटीन - *Spinacia oleracea* Linn. स्पीनासीआ ओलेरासीआ.
 कुटुंब - Chenopodiaceae चेनोपोडीआसी.

४३२. कालशाक

- संस्कृत - कालशाक, श्राद्धशाक, नाडिक.
 हिंदी - नरिचा, माडीका शाक, तीता पाट.
 गुजराती - छूँछमी कोई जात.

(१५५)

- मराठी - चोंचे, सण.
 लेटीन - *Corchorus capsularis* Linn. कोर्कोरस काप्सुलरीस.
 कुटुंब - Tiliaceae टिलिआसी.

४३३. पट्टशाक

- Corchorus olitorius* Linn. कॉर्कोरस ओलिटोरीउस.
 कुटुंब - as above.

४३४. कलम्बी

- संस्कृत - कलम्बी, शतपर्वी.
 हिंदी - कलंबी शाक, कलमीका साग.
 गुजराती - नाडो, नाडीगी भाजी, नारीडो.
 मराठी - नालीची भाजी.
 इंग्लीश - Swamp cabbage स्वैम्प कॅबेज.
 लेटीन - *Ipomaea aquatica* Forsk. ईपोमेआ आक्वाटीका.
 कुटुंब - Convolvulaceae कोन्वोल्बुलासी.

४३५. लोणी (लघु)

- संस्कृत - लोणा, लोणी.
 बृहल्लोणी-घोटिका, मोटी लुणी.
 हिंदी - छोटी लोणा, नोनी साग, छोटी लोनिआ, जंगली मोनिआ.
 गुजराती - लुणी.
 मराठी - भुइ घोळ, लहान घोळ.
 लेटीन - *Portulaca quadrifida* Linn. पोर्टुलाका क्वड्रीफिडा.
 कुटुंब - Portulacaceae पोर्टुलाकासी.

(१५६)

४३६ बृहल्लोणी

- हिंदी - बडी लोणा, कुल्फा.
 गुजराती - मोटी लुणी.
 मराठी - घोळ.
 इंग्लीश - Garden purslane गार्डन पर्सलेन.
 लेटीन - *Portulaca oleracea* Linn. पोर्टुलाका ओलेरासेआ.
 कुटुंब - as above.

४३७. चाङ्गेरी

- संस्कृत - चाङ्गेरी.
 हिंदी - चांगेरी, तिनपतिया, अंगिलोना, अम्बोनी, तिपत्ति.
 गुजराती - आम्बोती.
 मराठी - आंबटी, अंबुटी, भुई सर्पटी.
 इंग्लीश - Indian sorrel इंडियन सोरेल.
 लेटीन - *Oxalis corniculata* Linn. ऑक्सालिस कोर्नीकुलाटा.
 कुटुंब - Oxalidaceae ओक्सालिडासे.

४३८. चुक्रिका

- संस्कृत - चुक्रिका, चुक्र, शतवेधिनी.
 हिंदी - चूका, चाकवत.
 गुजराती - चुको, खारी भाजी.
 मराठी - चुका, आंबट चुका.
 इंग्लीश - Bladder Dock बॅडर डॉक.
 Country sorrel कंट्री सॉरेल.
 लेटीन - *Rumex vesicarius* Linn. रुमेक्स वेसिकारिउस.
 कुटुंब - Polygonaceae पॉलीगोनासे.

(१५७)

४३९. चुच्चू

- संस्कृत - चच्चु, चच्चुकी (मा. प्र.) चुच्चू, चुच्चुगणिका.
हिंदी - माफली, चोंच.
गुजराती - बहुफली.
मराठी - हरणमुरी, मगरमिठी.
लेटीन - *Corchorus fascicularis* Lam.
कौर्कौरस फासीकुलारीस.
कुटुंब - Tiliaceae टिलिआसी.

४४०. हिलमोंचिका

- संस्कृत - हिलमोचिका.
हिंदी - हरकुच.
लेटीन - *Enhydra fluctuans* Lour. एनहीड्रा फ्लुक्चुआंस.
कुटुंब - Compositeae कॉम्पोजिटी.

४४१. सुनिषण्णक

- संस्कृत - सुनिषण्णक, चतुष्यत्री, स्वास्तिक.
हिंदी - चौपतिया, मुनमुनिया साग.
गुजराती - जल कपासीआ.
लेटीन - *Marsilea minuta* Linn. मार्सीलिया मीनुटा.
कुटुंब - Marsileaceae मारसालिएसी.
द्रोणपुष्पी, यवानीशाक, दद्रुघ्नत्र, सेहुण्ड, पर्पट, गोजिबहा.
चणकपत्र, गुडूची पत्र, -आवधा, आगळ आवी गयां छे.

४४२. कासमर्द

- संस्कृत - कासमर्द.
हिंदी - कसौंदी, कसौंदी.

(१५८)

- गुजराती - कासुंद्री, सुंदरघेन.
 मराठी - कासविदा.
 इंग्लीश - Negro coffee plant नीग्रो कॉफी प्लान्ट,
 Stinking weed स्टीकिंग वीड, Fetid Cassia
 फेटिड केसीआ, Rubbish Cassia रबीश केसीआ.
 लेटीन - *Cassia occidentalis* Linn.
 कास्सीआ ऑक्सिडेन्टालीस.
 (Syn. *Cassia sophora* Linn. कास्सीआ सोफोरा.)
 कुटुंब - Caesalpiniaceae सीसाल्पिनीआसी.
 कलाय, सर्षप. आगळ आवी गयां छे.

४४३. कुष्माण्ड

- संस्कृत - कूष्माण्ड, पुष्पकठ.
 हिंदी - पेठा, भूरा कुम्हडा, मतुआ, रकसा कौहला.
 गुजराती - भुरा कोलु.
 मराठी - कोहळा.
 इंग्लीश - Ash gourd एस गोर्ड.
 Ash pumpkin, tallow gourd
 लेटीन - *Benincassa cerifera* Saul बेनिनकास्सा सेरिफेरा.
 कुटुंब - Cucurbitaceae कुकुरबितासी.

४४४. कूष्माण्डी (कोहला)

- संस्कृत - कुष्माण्डी, कर्कारु.
 हिंदी - कुम्हरा, सफेद वड्ड.
 मराठी - कोला.
 इंग्लीश - Vegetable marrow वेजिटेबल मॅरो.
 Field Pumpkin फील्ड पम्पकिन.

(१५९)

- लेटीन - *Cucurbita pepo* Linn. कुरकुरबिटा पेपो.
कुटुंब - as above.

४४५. रक्तकुष्माण्ड

- हिंदी - लाल कुम्हडा, सीताफळ.
गुजराती - रातुं कोलुं.
मराठी - भोपळा.
इंग्लीश - Red gourd. रेड गोर्डे, Melon Pumpkin
मेलन पंपकीन. Squash gourd स्कॅश गोर्डे.
लेटीन - *Cucurbita maxima* Duchene.
कुरकुरबिटा माक्सीमा.
कुटुंब - as above.

४४६. आलाबू

- संस्कृत - अलाबू, तुम्ही (दीर्घा च वर्तुला)
हिंदी - तुम्बी, लौआ, लौकी, कद्दु, कद्दुआ, मीठी तोम्बी.
लम्बा कद्दु.
गुजराती - दुधी, दूधी, तुंबडी.
मराठी - दुध्या भोपला.
इंग्लीश - White gourd. व्हाईट गोर्डे.
लेटीन - *Lagenaria lucanlha* Rusby. लाजेनारीआ ल्युकान्या
कुटुंब - as above.

४४७. कटुतुम्बी

- संस्कृत - इक्ष्वाकु, कटुतुम्बी.
हिंदी - कटुलौकी, कडवी तोंवी, तितलौकी, तितुआ लौका.
तुमरी, तुम्बी.

(१६०)

- गुजराती - कडवी तुंवडी.
 मराठी - कडु भोपळा.
 इंग्लीश - Bitter gourd बितर गोर्ड.
 लेटीन - *Lagenaria vulgaris* var *bitter*.
 लाजेनारिआ वुल्गेरीस.
 कुटुंब - as above.

४४८. कर्कटी

- संस्कृत - एर्वा, कर्कटी.
 हिंदी - ककडी (री).
 गुजराती - काकडी.
 मराठी - कांकडी.
 इंग्लीश - Snake cucumber स्नेक कुकुम्बर.
 लेटीन - *Cucumis utillissimus* Roxb.
 कुकुमिस उटिल्लोस्सीमुस
 कुटुंब - as above.

४४९. चिचिण्डा

- हिंदी - चर्चेडा, चिचिंडा, चिचेंडा.
 गुजराती - पंडोलु.
 मराठी - पडवळ.
 इंग्लीश - Snake gourd स्नेक गोर्ड.
 लेटीन - *Trichosanthes anguina* Linn.
 ट्रीकोसांथस एनग्वीना.
 कुटुंब - as above.

(१६१)

४५०. कारवेल्ल

- संस्कृत -- कारवेल्ल, कठिल्ल, कारवेल्ली.
हिंदी -- करेला, करैला, करहला, करेली.
गुजराती -- कारेली, कारेलां.
मराठी -- कारलें, कारली.
इंग्लीश -- Bitter gourd. बिटर गोर्ड.
Carilla fruit कारिल्ला फ्रूट.
लेटीन -- *Momordica charantia* Linn.
मोमोर्डिका चारांटीआ.
कुटुंब -- Cucurbitaceae कुरुरबिटासे.

४५१. कोषातकी (मीठी)

- संस्कृत -- कोषातकी, धामार्गव, जालिनी, कृतवर्पणा.
हिंदी -- तोरई, तोरई, तुरई.
गुजराती -- तुरियां, घिसोडां.
मराठी -- दोडका, शिरालें.
लेटीन -- *Luffa acutangula* Roxb. लुफ्फा आकुटांगुला.
कुटुंब -- as above.

४५२. तिक्त कोषातकी-कडवां तुरियां.

- लेटीन -- *Luffa acutangula* Roxb
कुटुंब -- as above.

४५३. महाकोषातकी

- संस्कृत -- महाकोशातकी.
हिंदी -- नेनुआ, बडी तोरई, घिया तोरई.

(१६२)

- गुजराती - गलकी, गलकां.
 मराठी - घोसालें.
 इंग्लीश - Sponge gourd स्पंज गोर्ड, Gourd Towell,
 गोर्ड टोवेल. Vegetable sponge वेजिटेबल स्पोंज.
 Washrag sponge वॉशरॅग स्पोंज.
 लेटीन - *Luffa aegyptiaca* Mill लुफ्फा इजीप्तीआका.
 कुटुंब - as above.

४५४. पटोल

- संस्कृत - पटोल, कुलक, कर्कशच्छद, राजीफल, अमृतफलः, राजेय.
 हिंदी - परवर, परपल, पलवल, पटारे, परोरा.
 गुजराती - परवर.
 मराठी - परवल.
 लेटीन - *Trichosanthes dioica* Roxb.
 ट्रीकोसॉथेस डीओइका.
 कुटुंब - as above.

४५५. बिम्बी

- संस्कृत - रक्तफला, तुण्डीकेरी, बिम्बी, ओष्ठोपमफला.
 हिंदी - कन्दूरी, कुनली, कुनरी, कुन्दरी, कुन्दुरु.
 गुजराती - धिलोडी, धिलोडां, टिंडोरी, टिंडोरां.
 मराठी - तोंडली.
 इंग्लीश - Ivy gourd आइवी गोर्ड.
 लेटीन - *Coccinia grandis* (L.) Viogt.
 कॉक्सिनिआ, ग्रान्डीस.
 कुटुंब - as above

(१६३)

४५६. असिशिम्बी, कोलशिम्बी

- संस्कृत - कोलशिम्बी, कृष्णफला, पर्यङ्कपाट्टिका, काळाण्डोला.
हिंदी - बडा सेम.
गुजराती - आडबो, तलवारडी.
लेटीन - *Canavalia ensiformis* (Linn.) D. C.
कानावालिआ एन्सीफॉर्मीस.
कुटुंब - Leguminosae लेगुमीनोसी.

४५७. वृन्ताक

- संस्कृत - वार्ताकु, वृन्ताक, भण्टाकी.
हिंदी - भंटा, बैगन, बैगुन.
गुजराती - रिंगणी, रींगणां वंताक.
मराठी - वांगे, वांगी.
इंग्लीश - Bringal ब्रिंजल. Egg plant एग प्लेन्ट.
लेटीन - *Solanum melongena* Linn. सोलानुम मेलोंजेना.
कुटुंब - Solanaceae सोलानेसे.

४५८. डिण्डिश

- संस्कृत -- डिंडिश, रोमशफल, मुनिनिर्मित.
हिंदी - ठेंडस, टिंडा.
गुजराती - डिंडा, दिण्डा.
मराठी - ठेंडर्स, दिण्डसी.
लेटीन - *Citrullus lanatus* mats. & Nakai var.
fistulosus सिट्रल्लस लानाटुस.
कुटुंब - Cucurbitaceae कुकुरबीटासी.

(१६४)

४५९. पिण्डितक

- संस्कृत - पिण्डार, पिण्डितक.
हिंदी - पिंडार, पिंडारी, पिंडारू.
गुजराती - गांगड.
मराठी - पेंढर, पेंढारी, पेंढू, पेंदूर.
लेटीन - *Xeromphis uliginosa* (Retz.) Mahesh.
क्सेरोम्फीस उलिजिनोसा.
कुटुंब - Rubiceaea रुबिआसी.

४६०. कर्कोटी

- संस्कृत - कर्कोटी.
हिंदी - खेकसा, खेखसा, ककोडा, ककोरा.
गुजराती - कंकोडी, कंकोडा.
मराठी - कटौली, कांटीलें.
लेटीन - *Momordica dioica* Rox. मोमोडीका डीओइका.
कुटुंब - Cucurbitaceae कुकुराबिटासी.

जीवन्तो - (दोडी) आगल आवी गयुंछे ते जोवुं

कण्टकारी फल - कण्टकारी " "

सर्षपनाल शाक - सर्षप जुओ.

४६१. सूरण (कन्दशाक)

- संस्कृत - सूरण, ओल, अशौघ्न, कन्दनायक.
हिंदी - सुरन कन्द, जमी कन्द, जिमिकन्द, ओल.
गुजराती - सूरण, रवरवतुं सूरण,
मराठी - सुरण.
इंग्लीश - Elephant's foot एलीफन्टस् फूट.

(१६५)

- लेटीन — *Amorphophallus Campanulatus* Blume
अमोर्फोफाल्लस कोम्पानुलाटुस.
कुटुंब — aroideae आरोइडे, Araceae आरासे.

४६२. रत्नालुक

- गुजराती — रत्नालुक.
लेटीन — *Dioscorea*.

४६३. आलुकी

- हिंदी — अरुई, अरई, घुयीयां.
गुजराती — पत्तरवेलियां, पानापोयां, पातरां, अळवी.
मराठी — आलु, अळवाचा कान्दा.
लेटीन — *Colocasia esculenta* (Linn.) Schott.
कोलोकासीआ एस्क्युलेन्टा.
कुटुंब — Araceae आरासे.

४६४. मूलक

- संस्कृत — मूलक, लघु मूलक, मूलकपोतिका.
हिंदी — मूली, मुरई, मुरा.
गुजराती — मूळा.
मराठी — मुळा.
इंग्लीश — Radish. रडिश.
लेटीन — *Raphanus sativus* Linn. राफानुस साटीवुस.
कुटुंब — Crucifereae. क्रूसीफेरे.

४६५. गृज्जन

- संस्कृत — गृज्जनक, गाजरं, नारंगवर्णक.
हिं.गु.म. — गाजर.

(१६६)

- इंग्लीश - Carrot कॅरट.
 लेटीन - *Daucus carota* var. *sativa* D. C.
 डाउकुस कारोटा, सांठिपा.
 कुटुंब - Umbellifereae उम्बेल्लीफेरी.
 कदलीकन्द (शाक) आगळ कदली आवीगई छे

४६६. मानकन्द

- संस्कृत - मानक, महापत्र.
 हिंदी - मानकन्द.
 गुजराती - मानकंद.
 मराठी - कांसाळू.
 इंग्लीश - Giant taro जायन्ट टारो.
 लेटीन - *Alocasia indica* (Roxb.) Schott.
 आलोकासीआ इन्डिका.
 कुटुंब - Araceae आरासे.

४६७. वाराहीकन्द

- संस्कृत - वाराही, गृष्टि.
 लेटीन - *Dioscorea* डायॉस्कोरिआ आगळ आवी गयुं छे.

४६८. हस्तिकर्ण

- संस्कृत - हस्तिकर्ण, गजकर्ण, हस्तिकर्ण पलाश.
 हिंदी - हथकन, हत्कन, समुद्रक, हस्तिकर्णपलाश.
 गुजराती - देणी, मोरदेणी.
 मराठी - दिंडा.

(१६७)

लेटीन - *Leea macrophylla* Roxb. et. Horn.

लीआ माक्रोफील्ला.

कुटुंब - Vitaceae वीटासे.

४६९. केमुक

संस्कृत - केमुक

हिंदी - केमुआ, केमुक, केमुककन्द, केवा.

गुजराती - पेळ.

मराठी - पेवा.

लेटीन - *Costus speciosus* (Koen.) sm.

कोस्टुस स्पेसियोसुस.

कुटुंब - Zingiberaceae जिंजीबेरासे.

४७०. कसेरु

संस्कृत - कसेरु (महाकसेरु-राजकसेरु) चिचोढ, सूकरेष्ट, मुस्ताकृति.

हिंदी - कसेरु.

गुजराती - कसेलां.

मराठी - कचरा.

इंग्लीश - Water chestnut वॉटर चेस्टनट.

लेटीन - *Scirpus kysoor* Roxb. स्कीर्पुस कीसूर.

कुटुंब - Cyperaceae सीपेरासी.

४७१. शालूक

संस्कृत - कमलकन्द, करहाट, शालूक.

हिंदी - भसींदा.

गुजराती - कमलना कंद. See कमल.

(૧૬૮)

૪૭૨. છત્રક

- સંસ્કૃત - શિલીન્ધ્ર, ભૂમિચ્છત્ર.
 હિંદી - મુઈ છત્તા, મુઈફાડે છત્તા, છતાનો, છાતા, સાંપકી છત્રી,
 ખુમી, ઘરતીફૂલ.
 ગુજરાતી - બિલાડીના ટોપ.
 મરાઠી - અલમ્બે.
 ઇંગ્લીશ - mushroom મશરૂમ.
 લેટીન - *Agaricus Campestris* Linn.
 આગારીકુસ કામ્પેસ્ટ્રીસ.
 કુટુંબ - Agaricaceae આગારીકાસે.

[ભાવપ્રકાશ નિઘણ્ટુમાં જે દ્રવ્યો નથી તેવાં દ્રવ્યો પરિશિષ્ટ માં આપવામાં આવેલાં છે. આદ્રવ્યો યુનાની, અંગ્રેજી નિઘંટુઓમાં છે અને જે ઔષધોપયોગી પૂરવાર થયાં છે. કેટલાંક દ્રવ્યો આયુર્વેદનાં છે જે ભાવમિશ્રે આપ્યાં નથી તેવાં પણ છે.]

— ૦ —

परिशिष्ट

१. अंजरूत (फारसी)

- हिंदी - लाई, लाही.
 गुजराती - गुर्जर
 लेटीन - *Astragalus sarcocola* Dymock.
 आस्ट्रगालस सार्कोकोला.
 कुटुंब - Leguminosae लेग्यूमिनोसी.

२. अर्गट

- इंग्लीश - Ergot
 लेटीन - *Claviceps purpurea* Tulson
 क्लवीसेप्स पुरपुरेआ.
 कुटुंब - Hypocreaceae हीपोक्रेसी.

३. अधःपुष्पी

- संस्कृत - अधःपुष्पी.
 हिंदी - उंदाहुली.
 गुजराती - उंधाफूली.
 लेटीन - *Trichodesma indicum* (L) R Br.
 ट्रीकोडेस्मा इंडिकुम.
 कुटुंब - Boraginaceae बोरोजिनासे.

४. अननास

- हिंदी - अनानास, अनन्नास.
 गुजराती - अन्नास, अननास.
 इंग्लीश - Pineapple पाईन एपल.

(१७०)

- लेटीन -- *Ananas comosus* Merr. आनानास कॉमोसुस.
कुटुंब -- Bromeliaceae ब्रोमेलीआसी.

५. अफसंतीन

- हिंदी -- विलायती अफसंतीन.
इंगलीश -- Wormwood वर्मउड, mug-wort मग-वर्ट.
लेटीन -- *Artemisia absinthium* Linn.
आर्टेमीसिआ एब्सिन्थियुम.
कुटुंब -- Composite कॉम्पोजिटी.

६. आयापान

- हिंदी -- अयापान.
गुजराती -- आयापान
लेटीन -- *Eupatorium triplinerve* Vahl
Syn. E ayapana Vent. एउपोटोरिउम अयापाना.
कुटुंब -- Compositeae कोम्पोजिटी

७. आरुक

- संस्कृत -- आरुक
हिंदी -- आड़ू.
इंगलीश -- Peach
लेटीन -- *Prunus persica* Batsch. फ़नुस पर्सिका.
कुटुंब -- Rosaceae रोजासी.

८. आलू बोखारा.

- संस्कृत -- आरुक, आलूक.
हिं.गु.म. -- आलू बोखारा.
इंगलीश -- Bokhara plum बोखारा फ़ूम.
लेटीन -- *Prunus domestica* Lion. फ़नुस डोमेस्टिका.
कुटुंब -- as above

(१७१)

९. आलूचा (हिं.)

- इंग्लीश - Plum.
 लेटीन - *Prunus domestica* Linn. var. *insititia* Bailey
 फ़. डोमेस्टिका, वॅराइटी, इनसीटीटीआ.
 कुटुंब - as above.

१०. इपीकाक (हिं.)

- इंग्लीश - Ipecacuunha इपेकाकुउन्हा.
 लेटीन - *Cephaelis ipecachuanha* (Brot.) A Rich.
 केफेलीस इपेकाकुउन्हा.
 कुटुंब - Rubiaceae रुबिआसी.

११. इसबगोल

- संस्कृत - ईषत् गोल, सिग्धजीरक, अश्वकर्णबीज.
 हिं गु. म. - इसबगुल, इसबगोल.
 इंग्लीश - Ispagol इस्पगोल.
 Spongel seeds स्पोंजेल सीड्स.
 Psyllium seeds सिलियम सीड्स.
 लेटीन - *Plantago ovata* Forsk. प्लांटोगो ओवाटा.

१२. उटंगन

- संस्कृत - उच्चटा.
 हिंदी - उटंगन, उतंजन.
 गुजराती - उटींगण.
 मराठी - उटंगन.
 लेटीन - *Blepharis edulis* Pers. ब्लेफारिस एडुलिस.
 कुटुंब - Acanthaceae आकान्यासी.

(१७२)

१३. उत्तमारणी

- संस्कृत - वृश्चिकाली, उत्तमारणी.
हिंदी - उतरन.
गुजराती - चमार दुधेली.
मराठी - उतरन.
लेटीन - *Pergularia extensa* N. E. Br.
परगुलारीआ एकसटेन्सा.
(Syn. *Daemia extensa* R. Br.)
कुटुंब - Asclepiadaceae आस्केपीआडासी.

१४. उरुमाण

- संस्कृत - उरुमाण.
हिंदी - खुरमानी, खुमानी, जर्दालु.
गुजराती - खुरमानी.
इंग्लीश - Apricot एप्रीकॉट.
लेटीन - *Prunus armeniana* Linn. फ्रुनुस आर्मेनियाना.
कुटुंब - Rosaceae रोजासे.

१५. उलटकंबल

- संस्कृत - पिशाचकार्पास.
गु. म. हिं. - ओलटकंबल.
इंग्लीश - Devil's cotton
लेटीन - *Abroma augusta* Linn. आब्रोमा ऑगुस्टा.
कुटुंब - Sterculiaceae स्टर्कुलीआसी.

१६. उपक

- हिं. गु. - उपक.
इंग्लीश - Gum ammoniac गम अम्मोनिएक.

(१७३)

लेटीन - *Dorema ammoniacum* D. Don.

डोरेमा आममोनिआकुम.

कुटुंब - Umbellifereae उम्बेल्लीफेरे.

१७. विलायती लवेन्डर

हिंदी -- उस्त (स्तू) खुदूस उस्तू खदूस.

गुजराती - सापनो चारो.

इंग्लीश - Arabian or French Lavender

अरेबियन और फ्रेंच लवेन्डर.

लेटीन - *Lavendula stoechas* Linn लावेन्डूला स्टीकास.

कुटुंब - Labiateae लाबिआटी.

२) काश्मीरी उस्तखूदूस *Prunella vulgaris* Linn.

फुलेछा पुल्गारीस.

३) जंगली लवेन्डर *Lavendula burmanni* Benth.

लावेन्डूला बर्मान्नी.

१८. उटकंटो

संस्कृत - उत्कंटक.

हिंदी - ऊटकटेरा.

गुजराती - उत्कंटो.

लेटीन - *Echinops echinata* Linn. एकीनॉप्स एकीनाटा.

कुटुंब - Compositeae कोम्पोजिटी.

१९. उदसलीब

विदेशी जात - हिं. उदसालप.

इंग्लीश - Wood of the cross. वुड ऑफ दी क्रॉस.

लेटीन - *Paeonia officinalis* Linn.

भारतीय जात - पंजाब, मारख, काश्मीर, सिंद, महामेद.

(१७४)

- इंग्लीश - Himalayan Peony. हिमालयन पेओनी,
Peony rose पेओनी रोझ.
लेटीन - *Paeonia emodi* Wall. पेओनिया एमोडी.
बन्नेनुं कुल - Ranunculaceae राननकुलासी.

२०. कतीरा देशी

- संस्कृत - पीतकार्पास, निर्यास.
हिंदी - पीली कपास, गलगल.
इंग्लीश - Yellow cotton tree. येलो कॉटन ट्री.
लेटीन - *Cochlospermum religiosum* (Linn) Alston.
कोक्कोस्पेर्मुम, रेलिजिओसुम.
पर्याय - *C. gossypium* D. C.
कोक्कोस्पेर्मुम, गॉस्सीपिउम.
कुटुंब - Cochlospermaceae कोक्कोस्पेर्मासी.
देशी गुंदर - Hog-gum हॉग गम. (कतीरा हिंदी)
विदेशी गुंदर - Gum tragacanth गम ट्रागाकान्य.
लेटीन - *Astragalus gummifer* Labill.
आस्ट्रागालुस गम्मीफेर.
Sterculia urens Roxb. स्टेकूलिया उरेन्स.
कुटुंब - Sterculiaceae स्टेकूलिआसी.
गुजरातमां आनोगुंदर कठायो गुंदर Karai Gond
(कराई गोंद) नामे वेचाय छे.

२१. कस्केरा

- लेटीन - *Cascara sagrada* कास्केरा साप्राडा.
कुटुंब - Rhamnaceae र्हमेन्नासे.

(१७५)

२२. कॉफी

- हिं. म. - कॉफी
 गुजराती - बुंदाणा, कॉफी.
 इंग्लीश - Coffee कॉफी.
 लेटीन - *Coffea arabica* Linn. कोफ़ीआ आराबिका.
 कुटुंब - Rubiaceae रुबिआसी.

२३. काजापुटी

- हिंदी - कायपुटी, काजूपुट.
 इंग्लीश - Cajuput tree काजुपुट ट्री.
 लेटीन - *Melaleucu leucodendron* Linn.
 मेलालूका लूकोडेन्ड्रोन.
 कुटुंब - Myrtaceae मीर्टासी.

२४. कासनी (हिं. गु. म.)

कासनी बागायत

- इंग्लीश - Garden endive गार्डन एन्डीव.
 लेटीन - *Cichorium endivia* Linn. सीकोरिडम एन्डीवीआ.
 कुटुंब - Compositeae कॉम्पोजिटी.

कासनी जंगली

- इंग्लीश - Wild endive वाइल्ड एन्डीव. Chicory चीकोरी.
 लेटीन - *Cichorium intibus* Linn. सीकोरिडम ईंटीबुस.
 कुटुंब - as above.

२५. काहू लेट्युस

बागी काहू

- इंग्लीश - Garden Lettuce गार्डन लेटीस.
 लेटीन - *Lactuca sativa* Linn. लाक्टुका साटिवा.

(१७६)

कुटुंब - Compositeae कोम्पोजिटी.

वन्य काहू

इंग्लीश - Prickly Lettuce ग्रीकली लेटीस.

लेटीन - *Lactuca seriola* Linn. लाक्कूका सारिओला.

कुटुंब - as above.

२६. कालादाना

लेटीन - *Ipomoea hederacea* इपोमेआ हेडेरसेआ.

कुटुंब - Convolvulaceae कोन्वोल्युलासी.

२७. कोकेन

इंग्लीश - Coca कोका Cocaine plant कोकेन प्लान्ट.

लेटीन - *Erythroxylum coca* Lam. एरीथ्रोक्लीलुम कोका.

कुटुंब - Erythroxylaceae एरीथ्रोक्सीलासी.

२८. खतमी

हिंदी - खतमी, गुलखेरु.

इंग्लीश - Marsh mallow. मार्श मॅलो.

लेटीन - *Althaea officinalis* Linn.

आल्येआ ऑफफीसिनालिस.

कुटुंब - Malvaceae माल्वासी.

बगीचोंमे लगायेहुए छोड

A. rosea Cav. आल्येआ रोजिआ.

A. alba आल्येआ आल्वा

इंग्लीश - Hollyhock. होल्लीहॉक, आना छोडने रेशा खतमी
कहे छे, फूलने गुलखेरु कहे छे, बीजने तुरहम खतमी कहे छे.

(१७७)

२९. खुबाजी

- हिंदी - कुंझि, खुबाजी.
 इंग्लीश - Common mallow कॉमन मॅलो.
 लेटीन - *Malva sylvestris* Linn. माल्वा सिल्वेस्ट्रीस.
 कुटुंब - Malvaceae माल्वासी.

३०. खूनखराबा

- संस्कृत - रक्तनिर्यास.
 हिंदी - खून खराबा, हीरादोसी.
 गु. म. - हिरादखण.
 इंग्लीश - Dragon's blood ड्रगेन्स ब्लड.
 लेटीन - *Daemonorops draco* Blume.
 (Syn. *Calamus draco* Willd.)
 डेमोनोरोप्स ड्राको.
 कुटुंब - Palmeae पामी.

३१. खूबकला

- हिंदी - खाकसी, खूबकलां.
 इंग्लीश - Hedge mustard हेज मस्टार्ड.
 लेटीन - *Sisymbrium irio* Linn. सिसिम्ब्रिउम ईरिओ.
 कुटुंब - Crucifereae क्रूसीफेरी.

३२. गर्जन

- संस्कृत - अश्वकर्ण.
 हिं.गु.म. - गर्जन.
 लेटीन - *Lipterocarpus alatus* Roxb
 डीप्टेरोकार्पुस, आलाटुस.
 कुटुंब - Dipterocarpaceae डीप्टेरोकार्पासी.

(१७८)

३३. गिरिपर्पट ×

- संस्कृत — गिरिपर्पट, वनवृन्ताक.
हिंदी — पाप्रा, पाप्री, वनककडी.
इंग्लीश — *Podophyllum* पोडोफिलम.
लेटीन — *Podophyllum hexandra* Royle.
(Syn. *P. Emodi* Wall) पोडोफिलम हेक्सेड्रा.
कुटुंब — Berberidaceae बेबेरिडासी.

३४. गुलबास

- गुजराती — गुलबास.
इंग्लीश — Four'oclock plant. फोरोक्लॉक प्लेन्ट.
लेटीन — *Mirabilis jalapa* Linn. मीराबिलिस जालाप.
कुटुंब — Nyctaginaceae नीक्टाजिनासी.

३५. गलगोटो

- हिंदी — गेंदा.
गुजराती — हजारी गोटो, गलगोटो.
इंग्लीश — Marigold मेरी गोल्ड.
लेटीन — *Tagetes erecta* Linn टाजेटेस एरेक्टा.
कुटुंब — Compositeae कोम्पोजिटी.

३६. गोरखआंबलो

- संस्कृत — गोरक्षी, गोरक्षचिंचा, शीतफल, रावणाम्लिका.
हिंदी — गोरखइमली.
गुजराती — रुखडो, गोरखआंबलो, चोर आंबलो.
मराठी — गोरखचिंच.

× 'पर्पट' साथे आवे कांइ संबंध नथी आ नाम भ्रामक छे

(१७९)

- इंग्लीश - African Kalabash आफ्रिकन कॅलेबॅश.
Monkey bred, मंकी ब्रेड. Baobab. बॉओबाब.
Saur gourd सावर गोर्ड.

लेटीन - *Adansonia digitata* Linn. आडान्सोनिआ डिजिटटा.

कुटुंब - Bombacaceae बोम्बाकसी.

३७. चाँदकुडा

मराठी - चाँदकुडा.

इंग्लीश - Upas tree उपास ट्री.

लेटीन - *Antiaris toxicaria* Lesch.

आन्टिआरेस टॉक्सिकारिआ.

कुटुंब - Moraceae मोरासे.

३८. चाय (Tea)

हिं. गु. म. - चाय.

इंग्लीश - Tea Plant टी प्लेन्ट.

लेटीन - *Camellia sinensis* (Linn.) O. Kuntze.

कामेलिआ सिनेन्सीस.

कुटुंब - Ternstroemiaceae टर्नस्ट्रुमीआसी.

३९. चिलगोझा

संस्कृत - निकोचक.

हिं. गु. - चिलगोझा.

लेटीन - *Pinus gerardiana* Wall. पीनुस जेरार्डीआना.

कुटुंब - Pinaceae पीनेसी.

४०. चौहार

संस्कृत - कीटमारी, यमानी, चौहार.

गुजराती - किरमाणी अजमो, करमाणी अजमो.

(१८०)

- हिंदी — किरमानी अजवायन.
 इंग्लीश — Worm seed वर्मसीड, Santonica सेन्टोनिका.
 लेटीन — *Artemisia maritima* Linn.
 आर्टेमिसिया मारिटिमा.
 कुटुंब — Compositeae कोम्पोजिटी.

४१. काण्डीर

- संस्कृत — काण्डीर.
 हिंदी — जलधनियां, देवकांडर, प्लेगकी बूटी.
 लेटीन — *Ranunculus scleratus* Linn.
 राननकुलस स्क्लेराटस.
 कुटुंब — Ranunculaceae. राननकुलासी.

४२. जलाप

- हिंदी -- जलापा.
 गुजराती — जुलाफा हरडे.
 इंग्लीश — Jalap radix जॅलेप रेडीक्स.
 लेटीन — *Exogonium purga* Benth. एक्सोगोनिउम पुर्गा.
 कुटुंब — Convolvulaceae कॉनवॉल्युलासी.

४३. जूफा

- हिं. गु. — जूफा.
 इंग्लीश — Hyssop हीस्सोप.
 लेटीन — *Hyssopus officinalis* Linn.
 हीस्सोपुस ऑफफीसीनार्लीस.
 कुटुंब — Labiateae लाबिआटी.

(१८१)

४४. जैतुन

- हिंदी - जैतुन.
 इंग्लीश - Olive oil tree ओलिव ऑइल ट्री.
 लेटीन - *Olea europaea* Linn. ओलिआ युरोपिआ.
 कुटुंब - Oleaceae ओलेआसी.

४५. डिजिटेलिस

- इंग्लीश - Digitalis डिजिटेलिस.
 लेटीन * - *Digitalis purpurea* Linn.
 डिजिटालिस पुरपुरिआ.
 (Syn. *D. lanata* Ehrh. डिजिटालिस लानाटा.)
 कुटुंब - Scrophulariaceae स्क्रोफुलारिआसे.

४६. तंबाकु

- हिंदी - तंबाखू.
 गुजराती - तमाकु.
 इंग्लीश - Tobacco टोबैक्को.
 लेटीन - *Nicotiana tabacum* Linn. निकोटिआना टाबाकुम.
 कुटुंब - Solanaceae सोलानासी.

४७. तवकीर

- १) संस्कृत - तुगाक्षीरी, तवक्षीर.
 हिंदी - तीखूर.
 इंग्लीश - West Indian arrowroot वेस्ट इंडियन आरारूट.
 लेटीन - *Maranta arundinacea* Linn.
 मारान्टा आरुंडीनासिआ.
 कुटुंब - Marantaceae मारान्टेसी.

* बेजात छे.

(१८२)

२) इंग्लीश - East Indian arrowroot ईस्ट इंडियन आरारूट.

लेटीन - *Curcuma angustifolia* Roxb.

कुर्कुमा आंगुस्टीफोलिआ.

कुटुंब - Zingiberaceae जिंजिबेरासी.

४८. तुवरक

संस्कृत - तुवरक, कटुकापिथ.

मराठी - कडु कवीठ, कडु कवटी.

लेटीन - *Hydnocarpus laurifolia* (Denn.) Sluemer.

हीडनोकार्पुस लाउरिफोलिआ.

कुटुंब - Flacourtiaceae फ्लाकूर्टिआसे.

४९. नीलगिरि

संस्कृत - एकलिप्त, तैलपत्र, सुगंधपत्र, तैलपर्णी.

गुजराती - नीलगिरी, युकेलिप्टस.

इंग्लीश - Eucalyptus tree युकेलिप्टस ट्री.

लेटीन - *Eucalyptus globulus* Labill.

एउकालीप्टस ग्लोबुलस.

कुटुंब - Myrtaceae मीर्टीसे.

५०. तोदरी

हिंदी - तोदरी.

इंग्लीश - Pepper wort पेपर वर्ट.

लेटीन - *Lepidium iberis* Linn. लेपीडिउम ईबेरिस.

कुटुंब - Crucifereae क्रूसीफेरी.

१) तोदरी सफेद *Methiola incana* R. Br. मेथिओला ईकाना.

कुटुंब - as above.

२) तोदरी सुर्ख *Cheiranthus cheiri* Linn. चेरांथुस चेरी.

कुटुंब - as above.

(૧૮૩)

૫૧. દરિઆઈ નારિયેલ

- ગુ. મ. - દર્યાંચા નારલ.
 ઇંગ્લીશ - Sea coconut palm સી કોકોનટ પામ.
 Double coconut palm. ડબલ કોકોનટ પામ.
 લેટીન - *Lodoicea maldivica* (Poix) Pers.
 લોડોઈસિઆ માલદિવિકા.
 કુટુંબ - Palmeae પામી.

૫૨. દરુનજ અકરવી* (અરબી)

- લેટીન - *Doronicum pardalianchos* Linn.
 ડોરોનિકુમ પારડાલીઓંકોસ.
 કુટુંબ - Compositeae કોમ્પોઝિટી.

૫૩. દુધલ

- સંસ્કૃત - દુગ્ધ ફેની.
 હિંદી - દુધલ, કોનફૂલ.
 ઇંગ્લીશ - Dandelion root ડેન્ડેલિઅન રૂટ.
 લેટીન - *Taraxacum officinale* Weber
 ટારાક્સાકુમ ઑફ્ફીસીનાલે.
 કુટુંબ - Compositeae કોમ્પોઝિટી.

૫૪. જદ્વાર

- સંસ્કૃત - નિર્વિષા.
 હિંદી - નિર્વિષી, જદ્વાર.
 લેટીન - *Delphinium denudatum* Wall.
 ડેલ્ફીનિઅમ ડેનૂડેટૂમ.

* વિહુ, જેવા આકારમાં હોવાથી અને વિહુને અરબીમાં 'અકરજ' કહેહે, એટલે આવું નામ છે. યુરોપથી આવેહે.

(१८४)

कुटुंब - Ranunculaceae राननकुलेसी.

५५. पपैयुं

- संस्कृत - एरंडकर्कटी, गोपालकर्कटी, मधुकर्कटी.
हिंदी - पपीता.
गुजराती - पपैयुं, पपम, एरंडकाकडी.
इंग्लीश - Papaw, Papaya पॅपॉय, पपाया Melon tree
मॅलन ट्री, Papeta पपेता, Pawpaw पॉपॉ,
Tree melon ट्री मेलन.
लेटीन - *Carica papaya* Linn. कारिका पापाया.
कुटुंब - Caricaceae कारीकासी.

५६. पेपरमिंट

- हिंदी - पोदीना विलायती.
गुजराती - पीपरमिन्ट.
इंग्लीश - Peppermint पेपरमिन्ट.
लेटीन - *Mentha piperata* Linn. मेंथा.
कुटुंब - Labiateae लाबिआटे.

५७. पिसा (मराठी)

- लेटीन - *Actinodaphne hookeri* Meissn.
कुटुंब - Lauraceae लाउरासी.

५८. पिस्ता

- संस्कृत - मुकूलक.
हिंदी - पिस्ता.
गुजराती - पिस्तां.
लेटीन - *Pistacia vera* Linn. पीस्टासीआ वेरा.
कुटुंब - Anacardiaceae आनाकाडीआसी.

(१८५)

५९. पुदीना

- संस्कृत - पुदिहा.
हिंदी - पुदीना, पोदीना, पहाडी.
गुजराती - फुरीना.
मराठी - पुदिना.
इंग्लीश - Spearmint स्पिअरमिंट.
लेटीन - *Mentha spicata* Linn. मेन्था स्पिकाटा.
(*Mentha viridis* Linn. मेन्था विरिडिस.)
कुटुंब - Labiateae लाबिआटे.

६०. बनफसा

- संस्कृत - बनन्पिका, बनस्पो.
हिं. गु. - बनफसा.
लेटीन - *Viola odorata* Linn. विओला ओडोराटा.
इंग्लीश - Sweet violet स्वीट वायोलेट.
कुटुंब - Violaceae विओलासे.

६१. बहमन सफेद (हिं. गु.)

- लेटीन - *Centaurea behen* Linn. सेंटाउरेआ बेहेन.
कुटुंब - Compositeae काम्पोजीटी.

बहमनलाल

- इंग्लीश - Red Pahaman रेड बहमन.
Blood veined sage ब्लडवेनेड सेज.
लेटीन - *Salvia hemotodes* साल्विआ हेमोटोडेस.
कुटुंब - Labiateae लाबिआटे.

६२. बादावर्द

- हिंदी - दादावर्द.
गुजराती - भोंयदंडी.

(१८६)

लेटीन — *Amberboa ramosa* (Roxb.) Jrfri.

आम्बरबोआ रामोसा.

कुटुंब — Composite कोम्पोजीटी

६३. ब्रह्मदण्डी

हिं. म. — ब्रह्मदण्डी, अजदण्डी.

गुजराती — फुसीयारुं, तलकंटी.

लेटीन — *Tricholepis glaberrima* DC.

ट्रीकोलेपीस ग्लेबेरीमा.

कुटुंब — as above.

६४. अनीसून

हिंदी — बादियाण रूमी, अनीसून.

इंग्लीश — Anise एनेसी.

लेटीन — *Pimpinella anisum* Linn पिम्पिनेल्ला अनीसून.

कुटुंब — Umbellifereae उम्बेल्लिफेरी.

६५. बादियान खताई

(चीन, हिन्दीचीनसे आते है.)

इंग्लीश — Star Anise of China स्टार एनेसी ऑफ चीन

लेटीन — *Illicium verum* Hook. एल्लिसिउम वेरुम

कुटुंब — Magnoliaceae माग्नोलिआसी.

६६. बाबूना (हिं.)

लेटीन — *Matricaria chamomilla* Linn.

माट्रीकारिआ केमोमिल्ला.

कुटुंब — Compositeae कोम्पोजीटी.

विदेशी द्रव्य ' कैमोमाइल ' Chamomile Anthemis nobilis Linn. आन्थोमिस नोबिलिस छे.

(१८७)

६७. बिहिदाना

- हिंदी — बिहीदाना, बेहदाना.
 गुजराती — मोगलई बेदाणा.
 मराठी — बीहीदाना, मोगली बेदाणा.
 इंग्लीश — Quince क्विन्स.
 लेटीन — *Cydonia oblonga* Mill. सीडोनिआ ऑप्लोंगा.
 कुटुंब — Rosaceae रोजासी.

६८. भव्य

- संस्कृत — भव्य.
 हिंदी — चालता.
 गु. म. — करंबल.
 लेटीन — *Dillenia indica* Linn. डिल्लेनिआ इंडिका.
 कुटुंब — *Dilleniaceae* डिल्लेनिआसे.

६९. गंधपुरा

- हिंदी — गंधपुरा का तेल.
 इंग्लीश — Oil of Wintergreen ऑईल ऑफ विंटरग्रीन.
 लेटीन — *Gaultheria fragrantissima* Wall.
 गोलथेरा फ्रग्नन्टीसिमा
 कुटुंब — Ericaceae एरिकासी.

७०. ममीरो

- संस्कृत — महातिष्ठ, पीतमूला.
 हिंदी — ममीरा, मिस्ती, तीता.
 गुजराती — ममीरा, ममीरी.
 इंग्लीश — Gold thread गोल्ड थ्रेड.

(१८८)

- लेटीन - *Coptis teeta* Wall. कॉप्टीस टीटा.
कुटुंब - Ranunculaceae राननकूटेसी.

७१. माजूफल

- संस्कृत - माजूफल, मायाफल.
हिंदी - माजूफल.
गुजराती - माजुफळ, मायां, कांटाळां मायां.
इंग्लीश - Galls गॉल्स, Aleppo gall अलेप्पो गॉल
Blue galls ब्ल्यू गॉल्स.
लेटीन - *Quercus infectoria* क्वेर्कुस इंफेक्टोरिया.
कुटुंब - Cupulifereae कूपूलिफेरे, Fagaceae फागासे.

७२. मरचां

- संस्कृत - कटुवीरा, पित्तकारिणी, उवालामुखी.
हिंदी - भिरचा.
गुजराती - मरची (छोड) मरचां (फल)
मराठी - लाल मिर्ची.
इंग्लीश - Red chillies रेड चीलीझ.
बंगाली - लंका मरिच.
लेटीन - *Capsicum annum* Linn. काप्सिकुम आन्नुम.
कुटुंब - Solanaceae सोलानासे.

७३. मुंजातक

- संस्कृत - मुञ्जातक.
हिंदी - सालममिश्री, पंजा सालब.
गुजराती - सालभ, पंजाबी सालम, सालममिश्री.
मराठी - सालममिश्री.
इंग्लीश - Salep सालेप.

(१८९)

लेटीन - *Eulophia campestris* Wall.

एउलोफिया कॉम्पेस्ट्रीस.

कुटुंब - Orchidaceae ऑर्कीडासी

(नीचेनी वनस्पतिओंना कंदो सालम तरीके वपराय छे.)

१) *Orchis latifolia* Linn. ऑर्कीस लटिफोलिया

कुल Orchidaceae. हिमालयमां थाय छे

२) *O. laxiflora* Lam ऑ. लाक्सिफ्लोरा युरोप, अफगानिस्तान, पर्सिया थी आवे छे

३) *O. mascula* Lam. ऑ. मास्कुला

४) *Allium macleanii* Baker. अल्लियम मैक्लीनी

कुल. Liliaceae लिलिआसे गु. लसणीयो सालम

७४. अरिष्टमंजरी

संस्कृत - अरिष्टगंजरी, मुक्तवर्चा

हिंदी - कुष्पी, आमाभाजी, खोकली, हरितमंजरी, मुक्ताजडी :

गुजराती - खोखली, दादरो. (सौराष्ट्र), वेंछीकांटा (गुजरात)

मराठी - खोकली .कूपी, खाजोरी

इंग्लीश - Indian acalypha इंडियन आकालीफा

लेटीन - *Acalypha indica* Linn. आकालीफा इंडिका

कुटुंब - Euphorbiaceae एउफॉर्बियासी

७५. भेदालकडी

संस्कृत - भेदासक

हिंदी - भेदालकडी

गु. म. - भेदालकडी

इंग्लीश - Common fallow Laurel.

लेटीन - *Litsea glutinosa* (Lour) C. B. Robins.

L. chinensis. लिट्सेआ ग्लुटिनोसा

कुटुंब - Lauraceae लाउरासे

(१९०)

७६. रतनज्योत

१) रंगवादशाह

इंग्लीश - Alkanet-root. आल्कानेट रूट

लेटीन - *Alkanna tinctoria* Tanscher

आल्कान्ना टिंक्टोरिया

कुटुंब - Boraginaceae बोरजिनासे

२) *Onosma bracteatum* Wall. ओनोस्मा ब्राक्टीआटुम.

कुटुंब - as above.

३) हिं. डालजडी.

लेटीन - *Geranium wallichianum* D. Don.

कुटुंब -- Geraniaceae जेरानिआसे

४) *Clausena pentaphylla* (Roxb.) DC.

कुटुंब Rutaceae रुटासे

५) *Potentilla nepalensis* Hook.

पोटेन्टील्ला नेपालेन्सीस

कुटुंब - Rosaceae

[अगाउ रतनज्योत आयी गई छे ते *Jatropha glandulosa*

कुल Euphorbiaceae साथे आने संबंध नहीं]

७७. रुदन्ती

संस्कृत - रुदन्ती, चणकपत्री

हिंदी - रुद्रवन्ती

गुजराती - पडीयो, पलीयो

मराठी - रुदंती, खरडी

लेटीन - *Cresc. cretica* Linn. क्रेसा क्रेटिका

कुटुंब - Convolvulaceae कॉन्वॉल्युलासी

(१९१)

[वचमां केटलाके *Capparis mooni* Wt. काप्पारीस मूनी
(कुल Capparidaceae काप्पारीडासी) नामनी वनस्पतिने
' रुदन्ती ' नाम आपी क्षयमां ए उपयोगी छे एवो शोरबकोर
मचाव्योहतो]

७८. रुद्राक्ष

- संस्कृत - रुद्राक्ष
हिं. गु. म. - रुद्राक्ष
इंग्लीश - *Elaeocarpus ganitrus* Roxb.
एलीओकार्पुस जैनीट्रुस
कुटुंब - *Elaeocarpaceae* एलीओकार्पासे

७९. रूमी मस्तगी

- हिं. गु. म. - रूमी मस्तकी (गी) यस्तगी (हिं.)
इंग्लीश - Mastic, mastich मैस्टिक, मैस्टीच
लेटीन - *Pistacia lentiscus* Linn. पिस्टासिआ लैटिस्कुस
कुटुंब - *Anacardiaceae* आनाकार्डीआसी

८०. सकमुनिआ (हिं.)

- इंग्लीश - Scammony gum-resin स्कॅमोनी गम-रेझीन
लेटीन - *Convolvulus scammonia* Linn.
कोन्वोल्बुलस स्काम्मोनिआ
कुटुंब *Convolvulaceae* कोन्वोल्बुडासी

८१. साबूदाना

- हिं. गु. म. - साबूदाना
इंग्लीश - Sago सॅगो
लेटीन - *Manihot esculenta* Crantz. मानीहॉट एस्कुयेंटा
कुटुंब - *Euphorbiaceae* एउफोर्बिआसी

(१९२)

[प्रथम मलाया इन्डोनेसिया, फिलिपाइन्स में साबूदाना Sago नामका ताड़ से बनाया जाता था और भारतमां आता था अभी इस चीज की आयात बंद हो गई है और उपरोक्त पौड की केराला तरफ खेती होती है. कंद जैसे मूक खाए जाते है]

८२. सिंकोना

- इंग्लीश -- Cinchona
 लेटीन -- *Cinchona officinalis* Linn. सिंकोना ऑफफिसिनालिस
 कुटुंब -- Rubiaceae रुबिआसे
 (क्वीनीन जेमायी बने छे ए झाड)

८३. सीताफल

- संस्कृत -- गण्डगात्र सीताफल
 हिंदी -- शरीफा
 गुजराती -- सीताफल,
 इंग्लीश -- Custard apple कस्टर्ड एपल
 लेटीन -- *Annona squamosa* Linn आन्नोना स्क्वामोसा
 कुटुंब -- Annonaseae आन्नोनासे

८४. सताव

- हिंदी -- सुहाव निताव
 गुजराती -- सताव
 मराठी -- संताप
 इंग्लीश -- Garden Rue गार्डन रुइ Rue रु.
 Herb of grace हर्व ऑफ ग्रेस
 लेटीन -- *Ruta graveolens* Linn रुटा ग्रावेओलेंस
 कुटुंब -- Rutaceae रुटासे

(१९३)

८५. सुरंजान (हिं. गु. म.)

कडवा सुरंजान

- इंग्लीश - *Colchicum* कोल्चीकम्
लेटीन - *Colchicum luteum* Baker. कोल्चीकुम लूटेउम
कुटुंब - Liliaceae लिलिआसी.

मीठासुरंजान

- हिं.गु.म. - सुरंजान मीठा
इंग्लीश - Sweet hermodactyl स्वीट हर्मोडेक्टिल
कुटुंब - as above.

८६. सूची [हिं.]

- इंग्लीश - Indian Belladonna इंडियन बेलाडोना
लेटीन - *Atropa acuminata* Royle ex Lindley.
आट्रोपा आकुमीनाटा
कुटुंब - Solanaceae सोलानासी.

८७. हत्थाजोडी [हिं.]

- लेटीन - *Selaginella* sp? सेलाजिनेल्ला ?
कुटुंब - Selaginellaceae सेलाजिनेल्लासी

८८. हरमल

- हिंदी - हरमल, इस्पंद
गुजराती - हरमर - हरमल
मराठी - हरमल
इंग्लीश - Syrian rue सीरियन रू
लेटीन - *Peganum harmala* Linn. पेगानुम हर्माला
कुटुंब - Rutaceae रुटासी

(१९४)

८९. सोयाबीन

- इंग्लीश - Soya Bean
 लेटीन - *Glycine max* (Linn.) Meir. ग्लीसीने माक्स
 (Syn. *G. soja sieb. & Zucc.*)
 कुटुंब - Leguminosae लेगुमीनोसी.

९०. टॉमटो Tomato

- हिंदी - टमाटर
 गुजराती - टॉमेटो
 इंग्लीश - Tomato
 लेटीन - *Lycopersicon Lycopersicum* (K.) Karst.
 Ex. Farwell.
 लीकोपेर्सिकॉन लायकोपर्सिकुम
 कुटुंब -- Solanaceae सोलानासी

९१. रामफल

- लेटीन - *Annona reticulata* Linn. आन्नोना रेटिकुलाटा
 कुटुंब - Annonaceae आन्नोनासी

९२. मामाफल

- लेटीन - *Annona muricata* Linn. आन्नोना मुरीकाटा
 कुटुंब - as above.

९३. मुंगफळी

- संस्कृत - भूशिम्वी, स्नेहबीजा, मण्डपी
 हिंदी - मुंगफळी.
 गुजराती - मगफळी, भोंयसिंग, मांडवी, फोफां
 मराठी - मुगफळी, मुंइशिंग

(१९५)

इंग्लीश - Ground-nut. ग्राउन्ड नट, Earth nut अर्यनट
Chinese almond चाईनीझ आल्मण्ड Goober nut
गुवेर नट, Pea nut. पी नट, Manilla grain.
मेनिला ग्रेइन

लेटीन - *Arachis hypogaea* Linn. आराचिस हीपोगेआ.

कुटुंब - Papilionaceae पापिलीओनासी

९४. बाजरी [गु.]

लेटीन - *Pennisatum typhoides* (Burm.) Staff & Hubb
पेन्नीसेटुम टीफॉइडेस

कुटुंब - Graminaceae ग्रामीनासी

९५. अकरकरा (हिं.)

विदेशी अकरकरा - *Anacyclus pyrethrum* DC.

आनासीक्लस पीरेथ्रम साचो अकलकरो.

देशी अकरकरा - *Spilanthes paniculata* Wall. ex. DC.

स्पीलान्थेस पानीकुलाटा

संस्कृत - आकारकरभ

हिंदी - अकरकरा

गुजराती - अकलकरो (साचो) मरेठी (गु.)

कुटुंब - Compositeae कोम्पोजिटी

९६. कोबी (गु.)

संस्कृत - दलमालिनी

हिंदी - गोभी बंद

इंग्लीश - Cabbage कॅबेज

लेटीन - *Brassica oleracea* var. *Capitata* Linn.

ब्रासीका ओलेरासिआ प्र. कार्पाटाटा

कुटुंब - Cruciferae क्रूसिफेरी

(१९६)

९७. नोलकोल Knol Kol (अं.)

- हिंदी - नोलकोल, गोभीगांठ
 लेटीन - *Brassica oleracea* L var. *gongylodes* L.
 ब्रासिका ओलेरासेआ प्र गोंगीलोडेस
 कुटुंब -- as above

९८. कॉली फ़ावर

- हिंदी - गोभी फूल
 गुजराती - कोबी, करमकल्लो
 लेटीन - *Brassica oleracea* L. var. *botrytis*
 ब्रासिका ओलेरासेआ प्र. बोट्रीटीस
 कुटुंब - as above

९९. सलगम

- इंग्लीश - Turnip टर्नीप
 लेटीन - *Brassica Campestris* varapa (Linn.)
 Hook f. & T. Anden. ब्रासिका काम्पेस्ट्रीस.
 कुटुंब - as above.

१००. पडवास

- संस्कृत - पत्रवास, झावुक
 हिंदी -- झाड, फरास
 गुजराती - प्रांस, पडवास
 लेटीन - *Tamarix troupii* Hole टामारीक्स ट्राउपी
 कुटुंब - Tamaricaceae टामारीकासी

(१९७)

१०१. मंगुस्तान

- हिं. गु. - मंगुस्तान
लेटीन - *Garcinia mongostana* Linn.
गासीनीआ मोंगोस्ताना
कुटुंब - Guttifereae गुट्टीफेरी.

१०२. भेण्डा

- संस्कृत - करपर्णफल, भेण्डा
हिंदी -- राम तरई
गुजराती - भींडा
इंग्लीश - Lady's finger. लेडीझ फिंगर
Ochro-okra. ओचरो, ओक्रा
लेटीन - *Abelmoschus esculontus* (Linn.) Melrioh
एबेलमोश्चस एस्कूलेंटुस
कुटुंब - Malvaceae माल्वासी

१०३. झिंझिरिटा

- संस्कृत - झिंझिरिटा, कण्ट फला
हिंदी - बिरियारा
गुजराती - झीपटो, भरवाडो
मराठी - कुतरे वांदरे
लेटीन - *Triumfetta roundifolia* Lam.
टीउमफेट्टा, रोटुन्डीफोलिआ
कुटुंब - Tiliaceae टिलिआसी.

१०४. जंगली काली मीरची

- संस्कृत - कंचन, दहन
हिंदी - कंज

(१९८)

- इंग्लीश -- Lopez root-tree, Litchi.
 लेटीन -- *Toddalia aculata* Pers. टोड्डालिआ आकुलाटा
 कुटुंब -- Rutaceae रुटासे

१०५. लीची

- लेटीन -- *Nephellium chinensis* sonn. नेफेल्लिउम चीनॅसिस
 (Syn *Nephellium litchi* camb. नेफेल्लिउम लीची
 कुटुंब -- Sapindaceae सापिन्डासी

१०६. लुकाट

- हिंदी -- लोकाट, लुकाट, लोगाट.
 इंग्लीश -- Loquat, लोकाट
 Japanese medler. जापानीझ मेडलर.
 लेटीन -- *Eriobotrya japonica* (Thumb) Lindl
 एरिओबोट्रीआ जापोनीका.
 कुटुंब -- Rosaceae रोजासे.

१०७. कागडोळीओ

- संस्कृत -- काकमर्दनिका.
 हिंदी -- लटाफटकी, लटफटकरी. नयफटकी, कनफूटी.
 गुजराती -- कागडोळीओ, करोळीओ.
 मराठी -- कानफूटी.
 इंग्लीश -- Balloon vine बलून वाइन. Heartpea हार्ट पी
 Winter cherry विंटर चेरी.
 लेटीन -- *Cardiospermum halicacabum* Linn.
 कार्डीओस्पेरुम हालीकाकाबुम
 कुटुंब -- Sapindaceae सापिन्डासी

(१९९)

१०८. गुवार (गु.)

- हिं. म. - गोवार
 इंग्लीश - Clustor bean क्लस्टर बीन
 लेटीन - *Cyamopsis Tetragonoloba* (Linn.) Taub.
 सिआमॉप्सिस टेट्रागोनोलोबा
 कुटुंब - Papilionaceae पापीलिओनासी

१०९. आपटो

- संस्कृत - यमलपत्रक, अश्मन्तक, युग्मपत्र
 हिंदी - सिरहटा, झंझाडो, कचनाल
 गुजराती - झेंझी, आपटो, आसोतरो, आसोंदरो, आसुंद्रो
 मराठी - आपटा
 इंग्लीश - Bidileaf tree बीडीलीफ ट्री
 लेटीन - *Bauhinia Racemosa* Lamk
 बोहीनिआ रासेमोसा
 कुटुंब - Cesalpinaceae सीसाल्पीओनासी

११०. पर्णबीज

- संस्कृत - पर्णबीज
 हिंदी - दर्दमार, जरुमे-हयात हेमसागर
 गुजराती - खाटखटुंबो, एलचो
 मराठी - घायमारी, ऐरावण महिरावण
 लेटीन - *Kalanchoe pinnata* (Lamk) Pers.
 [Syn. *Bryophyllum pinnatum* (Lamk.)
 Kurz... B. *Calycinum* salisb.]
 कालांकोए पीन्नाटा
 कुटुंब - Crassulaceae क्रासुलसी

(२००)

१११ नाहीकंद (गु.)

- हिंदी - आकास-गट्टा
 गुजराती - मरचीओकंद, नाहीकंद
 लेटीन - *Corallocarpus epigeus* Benth ex.
 कोरालोकार्पुस एपीगेउस
 कुटुंब - Cucurbitaceae कुकरबिटासी

११२. आंखफूटामणी [गु.]

- संस्कृत - अक्षिपीडक, शंखिनी
 मराठी - टीटवी, शांखवेल्य
 लेटीन - *Ctenolepis cerasiformis* टेनोलेपीस सीरासीफोर्मीस
 कुटुंब - Cucurbitaceae कुकुरबिटासी

११३. नागफनी (सेहुण्ड)

- हिंदी - नागफनी, चप्पल
 गुजराती - हाथलो थॉर, नागफनी थॉर, फाफडो थॉर
 मराठी - फड्या निवडुंग
 इंग्लीश - Prickly pear ग्रील्ली पीअर
 slipper thorn स्लीपर थॉर्न Caotus कॅक्टस
 लेटीन - *Opuntia elatior* mill. ओपुंटिआ एलाटिऑर
 कुटुंब - Cactaceae काक्टसे

११४. बाष्पिका

- संस्कृत - बाष्पिका
 गु. म. - बाभुली, बाभळी
 लेटीन - *Peucedanum grande* पेऊसेडानुम् ग्रान्डे
 कुटुंब - Umbellifereae उम्बेलीफेरे

(२०१)

११५. सुरजमुखी

संस्कृत	- सूर्यावर्त, आदित्यभक्ता
हिंदी	- सूरजमुखी, सूर्यमुखी
गुजराती	- सूरजमुखी
मराठी	- सूर्यफूल
इंग्लीश	- Sun-flower सन फ्लावर
लेटीन	- <i>Helianthus annuus</i> Linn. हेलिआन्थस आन्नुस
कुटुंब	- Compositeae कोम्पोजिटी

११६. रामतल, खरसांणी

हिंदी	-- रामतिल
गुजराती	- रामतल खरसाणी
मराठी	- कोर्ते
लेटीन	- <i>Guizotia abyssinica</i> गुइजोटिआ आबीस्सीनिका
कुटुंब	-- Compositeae कोम्पोजिटी

११७. सदासुहागण

हिंदी	- सदा बहार, नयनतारा, सदाफूल, बारहमासी
गुजराती	- बारमासी, सदासुहागण
मराठी	- सदाफूल
सफेदफूल	<i>Catharanthus Pusilla</i> (mun.) G. Don. काथारांथस पुसिल्ला
रातांफूल	<i>Catharanthus roseus</i> (Linn) G. Don. (Syn. <i>Vinca rosea</i> Linn.) काथारांथस रोसेउस
कुटुंब	- Apocenaceae आपोसीनेसी

(२०२)

११८. लेंपडी

- संस्कृत - सिरिवालिका, कुरण्डिका, क्षेत्रभूषा, सितिवार
हिंदी - कुरण्ड, सुरवाली, सफेद मुरगा, मयुरशिखा
गुजराती - लेंपडी
मराठी - कुरडु
लेटीन - *Celosia argentea* Linn. Var *eristala* Vass.
सेलोसिया आर्गेन्टेआ
कुटुंब - Amarantaceae आमारांटेसे

११९. गोरखगांजा (गु.)*

- हिंदी - गोरखबूटी, कपूरजडी
गुजराती - गोरखगांजो
लेटीन - *Aerva lanata* Juss. एर्वा लानाटा
कुटुंब - Amarantaceae आमारांटेसे

१२०. बीटरूट

- संस्कृत - रक्तगृञ्जनक
हिंदी - चुकंदर, बीट
गु. म. - बीट.
इंग्लीश - Beet root बीटरूट
लेटीन - *Beta vulgaris* L. and var. *rapa* Dum.
बेटा बुल्गारिस
कुटुंब - Chenopodiaceae चैनोपोडीआसी

* दक्षिण भारतमा 'पापाणभेद' तरीके आ वपराय छे. स्व. कतोभट्ट पण आनेज पापाणभेद माने छें.

(२०३)

१२१. राजगरो

- हिंदी - कुट्ट
 गुजराती - राजगरो
 मराठी - राजगिरा
 इंग्लीश - Buck-wheat बकव्हीट
 लेटीन - *Polygonum fagopyrum* Linn.
 (Syn. *Fagopyrum esculentum* moench)
 पोलीगोनम फागोपीरुम
 कुटुंब - Polygonaceae पोलीगोनेसी

१२२. बागी राजगरो

- लेटीन - *Amaranthus caudatus* Linn.
 Syn. *A. Paniculatus* Linn.
 आमारांथुस काउडाटुस
 कुटुंब - Amarantaceae आमारांटासी

१२३. रामेठा

- इंग्लीश - Wooly-headed Gnidia
 लेटीन - *Lasiosiphon eriocephalos* Decne.
 लासिओसीफॉन एरिओसेफालॉस
 कुटुंब - Thymelaceae थिमेलीआसी

देशी

१२४. शाखोटक

- संस्कृत - शाखोटक
 हिंदी - सिहोरा, रूसा, दहिया
 गुजराती - सररो कडु (कराडी मटवाड)

(२०४)

- लेटीन - *Streblus aspera* Lour. स्ट्रेब्लस आस्पेरा
कुटुंब - Moraceae मोरासे

१२५. गण्डीर

१) रक्त, स्थलज (हरित वर्गमां)

२) शुक्ल, जलज (शाक वर्गमां)

शाकवर्गीय जलज गण्डीर- रक्तकाण्ड वालो तांदलीया

जलज तण्डुलीयक - *Amaranthus mangoshana* Linn.

आमारांन्यस भेंगोस्ताना

कुल. Amarantaceae आमारांटसि

हरितवर्गीय स्थलज गण्डीर *Coleus barbatus* Benth

कोलेउस बाबोटुस. कुल- Labiateae लाबिआटे

गुजराती - गरमर (आचार तरी के खवाय छे)

१२६. शण

संस्कृत - शण

हिं. गु. म. - शण

इंग्लीश - Bombay Hemp बोंबे हेम्प

Brown Hemp ब्राउन हेम्प

Indian Hemp इण्डियन हेम्प

Sunn Hemp सण हेम्प

Salsetti Hemp सालसेट्टी हेम्प

लेटीन - *Crotalaria juncea* Linn. क्रोटालारीआ जुंसीआ

कुटुंब - Papilionaceae पापिलिओनासी

(२०५)

१२७. पत्तर वेलियां

- गुजराती - पत्तरवेलिओं, अरबी, अडबी, पानापोयां पातरां
 लेटीन - *Colocacia esculenta* (Linn.) Schott
 कोलाफोसीआ अेस्कुलेन्टा
 इंग्लीश - Coco Eddoes Taro Kopeh Egyptian arum
 कुटुंब - Araceae आरेसी

१२८. जलकुम्भी

- संस्कृत - जलकुम्भी
 गुजराती - जलकुम्भी
 इंग्लीश - Water lettuce. वाटर लेट्यूस
 water soldier वाटर सोल्जर
 लेटीन - *Pistia stratiotes* पीस्टीआ स्ट्राटीओइटीस
 कुटुंब - Araceae आरासी

१२९. विलायती आंबली

- गुजराती - विलायती आंबली, गोरख आंबली
 इंग्लीश - Deccany Babool डेक्कनी बबूल
 Manila tamarind मेनिला टेमरिन्ड
 लेटीन - *Pithecollobium dulce* (Roxb.) Bth.
 पीथेकालोबिउम डल्सी (*Inga dulce*. इंगा डुल्सी)
 कुटुंब - Mimoseae मीमोसी.

१३०. मदयान्तिका

- संस्कृत - मदयान्तिका, रागांगी, नंखादिरागजननी
 गुजराती - मेंदी
 मराठी - मेंदी

(२०६)

- हिंदी - हीना, महेन्दी
 इंगलीश - Cypress shrub साइप्रेस श्रुब
 Egyptian Privet ईजीप्सीअन प्रीवेट
 Jamaica mignonette जमैका मीग्नोनेट
 Heena plant. हीना प्लान्ट, myrtle मीर्टल
 Indian Lilac इंडियन लीलेक
 कुटुंब - Lythraceae लीथरेसीइ

१३१. मार्कण्डी

- संस्कृत - मार्कण्डी
 हिंदी - सनाय
 गुजराती - मीढी आवळ, सोनामुखी
 मराठी - सोनामुखी
 इंगलीश - Bombay senna बोम्बे सेना
 Indian senna इण्डियन सेना
 Tinnevelly senna टीनेवेली सेना
 Medicinal senna मेडिसिनल सेना
 लेटीन - *Cassia angustifolia* Vahl.
 कार्सीआ आंगुस्टीफोलिआ
 कुटुंब - Cesalpiniaceae सेसाल्पीनीआसी
Cassia italica (Mill.) Lam.
 Country senna कंट्री सेना
 Alexandrian senna अलेक्झान्डीअन सेना
 Official senna ऑफिसियल सेना
 Senegal senna सेनेगल सेना
 Tropoly senna ट्रौपोली सेना

(२०७)

१३२. मरियाद वेल

संस्कृत	- मर्यादवल्लिका, (नि. र.)
हिंदी	- दोपातीलता, विधारा
गुजराती	- मरियादवेल, आरवेल, रावळपत्री
मराठी	- मर्यादवेल
इंग्लीश	- Sand binding creeper सैंड बाइन्डिंग क्रीपर
लेटीन	- <i>Ipomaea pescaprae</i> इपोमेआ पेसकाप्रे
कुटुंब	- Convolvulaceae कोन्वॉल्युलासी

१३३. पत्ता अजवायन (पत्थरचूर)

संस्कृत	- पर्णयवानी, पाषाणभेदी
हिंदी	- पत्ता अजवायन (बंगाली) पाथरचुर
गुजराती	- अजमोद, अजमानां पान
मराठी	- पानओवा
इंग्लीश	- Country Borage कंट्री बोरेज
लेटीन	- <i>Coleus aromaticus</i> Benth कोलेउस आरोमाटाकुस (पर्याय <i>C. amboinicus</i> Lour)
कुटुंब	- Labiateae लाविआटे

१३४. केतकी

संस्कृत	- केतकी, ककचच्छद, सूचिकापुष्पी
हिंदी	- केवडा
गुजराती	- केवडा
इंग्लीश	- Screw pine स्क्रू पाइन
लेटीन	- <i>Pandanus fascicularis</i> Lann. पांडानुस फासीकुलारीस
कुटुंब	- Pandanaceae पांडानेसी

(२०८)

१३५. आछवेल

- हिंदी - कांडवेल, पित्ती, केवटी
 गुजराती - आछवेल, पित्ती, केवटी.
 मराठी - कांडवेल
 इंग्लीश - Red creaper रेड क्रीपर
 लेटीन - *Ventilago madraspatana* Gaertn.
 वेंटिलागो माड्रासपाटाना
 कुटुंब - Rhamnace र्हैम्नासी (बोरकुल)

१३६. लोबेलिआ

- संस्कृत - वनतमाखू
 हिंदी - नरसल, नल-गिदर तंवाखू
 मराठी - देवनल, ठवनल, नल, बोकेनल
 गुजराती - जंगली-तमाकु
 इंग्लीश - Wild tobacco वाइल्ड टोबॅको Lobelia लोबेलिआ
 लेटीन - *Lobelia nicotianefolia* Heyne.
 लोबेलीआ नीकोटीआनेफोलिआ
 कुटुंब - Lobeliaceae लोबेलीआसी

१३७. मरमंजळू

- संस्कृत - वल्लिहरिद्रा, कालेयक, कालीय
 गुजराती - दारुहलदर
 इंग्लीश - Calumba wood. केलुम्बा वुड
 Ceylon calumba root. सीलोन केलुम्बा रूट
 Columbo wood कोलम्बो वुड
 False columbo फॉल्स कोलंबो
 Tree Turmeric ट्री टर्मेरीक

(२०९)

लेटीन -- *Cascinium fenestratum* (Gaertn) Oolebr.

कॉसीनीउम फेनेस्ट्राटुम

कुटुंब - गुडूची कुल *menispermaceae* मेनीस्पर्मसी

१३८. उक्षी

संस्कृत - पानीयवल्ली

इंग्लीश Scandent shrub स्कैडन्ट श्रब

लेटीन - *Cacycopteris floribunda* कासीकोप्टेरीस फ्लोरिबन्डा

कुटुंब - *Combretaceae* कॉम्ब्रीटासी

१३९. कोको

हिं. म. गु. - कोको

लेटीन - *Theobroma cacao* Linn थेओब्रोमा काकाओ

कुटुंब - *Sterculiaceae* स्टर्कुलीआसी

१४०. आशोपालव

हिंदी - अशोक, देवदारु

गुजराती - आसोपालव

मराठी - अशोक

लेटीन - *Polyalthia longifolia* (Sonn) Thw

पॉलिआल्यिआ लॉन्गीफोलिआ

कुटुंब - *Annonaceae* (सीताफल कुल.) आन्नोनासे

१४१. तगरचन्दनी

गुजराती - तगर चन्दनी

मराठी - तगर अनंत

इंग्लीश - Wax flower वॅक्स फ्लावर

(२१०)

लेटीन - *Tabernemontana Coromaria* willd
टाबेर्नेमोंटेना कोरोनारीआ

कुटुंब - Apocynaceae कुटजकुल आपोसीनेसी

१४२. अर्कपत्री

हिंदी -- अंतमूल, जंगली पिकंवन

मराठी - पित्तमारी, पित्तवेल, खडकीरास्ना, अंतमूल

गुजराती - दमनी जडीबुटी

लेटीन - *Tylophora Indica* (Burm)merr
टीलोफोरा इण्डिका

कुटुंब - Asclepiadaceae (अर्ककुल) आस्क्लेपीआजसी

१४३. पाताल गरुडी

संस्कृत - पातालगरुडी, छिलिहिण्ट

गुजराती - पातालगरुडी, वेवडी, वछन, जलजमनी

हिंदी - पातालगरुडी, फरीदबुटी, छिरेंटा, जलजमनी, चिरहिंटा

मराठी - वासनवेल, तान्हीचा वेल

इंग्लीश - Broom creeper ब्रूम क्रीपर Ink Berry इन्क बेरी
False pariera फॉल्स पेरियेरा Brava ब्रावा

लेटीन - *cocculus hirsutus* (Linn) Diels
कॉक्कुलस हिरसुटस

कुटुंब - गुडूची कुल Menispermaceae मेनिस्पर्मसी

१४४. कमरख

संस्कृत - कर्मार, कर्मरक, पीतफल, धाराफलक, कर्मारक

हिंदी - कमरख, कमरक

गुजराती - कमरख

मराठी - करमळ, कर्पर

(२११)

- इंग्लीश -- Chinese gooseberry चाइनीझ गुस्सेबेरी
 लेटीन -- *Averrhva Carambola* आवेरहोआ काराम्बोला
 कुटुंब -- Oxalidaceae ऑक्सैलीडासी

१४५. रागी

- संस्कृत -- रागी, बहुदलकाणिशः गुच्छकाणिशः
 हिंदी -- महुआ
 गुजराती -- नागली, बावटो
 मराठी -- नाचणी, नागली
 इंग्लीश -- Finger millet फिंगर मिलेट
 लेटीन -- *Eleusine Carocana Gaertn* एलेउजीन कारोकाना
 कुटुंब -- Gramineae ग्रामीनी

१४६. राजाद्रि

- संस्कृत -- राजाद्रि, राजगिरि, राजशाकिनी
 गुजराती -- राजगरो
 इंग्लीश -- (देशी) Buck wheat बकव्हीट
 (विदेशी) Duck wheat डकव्हीट
 लेटीन -- देशी *Fagopyrum tataricum* फागोपीरुम टाटारीकुम्
 विदेशी *Fagopyrum esuleuticum*
 फागोपीरुम एस्कुलेंटुम्
 कुटुंब -- Amaranthaceae आमारेथेसी
 बागी *Amaranthus Caudatus* (syn. *A paniculatus*) आमारान्थस
 Polygonaceae पोलिगोनास

(२१२)

१४७. अग्निदमनी

- संस्कृत - अग्निदमनी, वल्लिकण्टारिका, गुच्छफला, क्षुद्रफला,
क्षुद्रकण्टारिका
गुजराती - कण्टकारी लता
लेटीन - *Solanum trilobatum* सोलानुम त्रीलोबाटुम
कुटुंब - कंटकारी वर्ग Solanaceae सोलानासे

१४८. सांढीयावेल

- संस्कृत - सौम्या, अपत्रवल्लिका, महिषवल्ली, अन्त्रवल्लिका
गुजराती - चीरोडी, सांढियावेल
मराठी - कांडवेल
लेटीन - *Sarcostemma acidum* Syn. *S. brevistigma*
सार्कोस्टेम्मा आसीडुम् प्र. सा. ब्रेवीस्टीग्मा
कुटुंब - Asclepiadaceae आस्क्लेपीआडासी

१४९. बहुफली

- संस्कृत - शशाण्डुली (रा. नि.) बहुफला, क्षुद्रचत्रु
गुजराती - बहुफली, झीणकी छुछ
लेटीन - *corchorus antichorus* कॉर्कोरुस आंटीकोरुस
कुटुंब - Titiaceae टिटिएसी

